

„BERICHT VOOR GROOTE JAN”

1e - 6e DUIZENDTAL

Van J. A. van Nie, Ned. Herv. predikant, te Hoogeveen, verscheen
eerder: GETELD OF GEROEPEN, 1938, U.M. Holland.

J. A. VAN NIE

„BERICHT VOOR GROOTE JAN”

1946

D. A. DAAMEN'S UITGEVERSMATSCHAPPIJ N.V.

'S-GRAVENHAGE

TER INLEIDING

„Bericht voor Groote Jan!”

Met geweldige spanning werden deze woorden verbeid en met opgewonden blijdschap ontvangen, wanneer de man van de Vlaamsche omroep ze, van Londen uit, de wereld inzond. Want ze vormden het begin van de slagzin, die aan de groep Twente berichtte, dat in de loop van de nacht op het afgesproken terrein wapenen en wat dies meer zij zouden worden afgeworpen. Dit boek vertelt van deze „droppings” en geeft voor een deel de avonturen weer van de groep mensen, die daar in het Oosten van ons land het opvangen, het verdelen en het vervoer van de wapens verzorgde. Toen in de herfst van 1944 de regeringsradiodienst en de inlichtingendienst in Twente en omgeving stevig werden georganiseerd, gingen kleine afdelingen van de stamgroep naar dit werk over. Ook over de inlichtingendienst in het Oosten van ons vaderland geeft dit boek allerlei berichten. Als dan ten slotte de laatste donkere maanden vóór de bevrijding komen, wordt opgetekend, hoe de overlevenden deze tijd doorkwamen. Terwijl tenslotte de gevechten om een brug of een huis met den wijkenden vijand een plaatsje vinden in dit werk. Toch wil dit boek meer dan alleen de feitelijke gebeurtenissen beschrijven. De schrijver heeft getracht, dóór de gebeurtenissen heen, de gevoelens van deze mensen bij hun de uiterste spankracht van ziel en lichaam vragende werk weer te geven. Uitteraard moest hij hierbij uitgaan van zijn eigen sentimenten. Daardoor heeft dit boek een zeer persoonlijk stempel gekregen. Maar ook wanneer hij zijn eigen gevoelens beschrijft, weet de schrijver zich representant van de gehele groep. Zo is een poging gewaagd, de sfeer te scheppen, die om deze mensen hing en waarin zij leefden. Bij de correctie werd de opmerking gemaakt, dat op schier elke bladzijde van dit boek gegeten wordt. Nu was het eten in die tijd een zeer voornaam ding. Wie weet dat niet meer? Maar anderzijds

*ging er, als immer, juist van dit samen eten een grote
samenbinding en onderlinge sterking uit.*

*Het verzetswerk, hier beschreven, zou onmogelijk geweest zijn
zonder hulp van buiten af. Tot de toegewijde helpers, die hun
hulp met de dood moesten bekopen, behoren G. Bosch en
Kaptein, respectievelijk ambtenaar bij de gemeente-secretarie en
landbouwer te Hellendoorn. De schrijver heeft de behoefte hier
nog zijn persoonlijke vriend G. J. Piksen van Nijverdal te
noemen, die eveneens gevallen is door de hand van den vijand.*

Hoogeveen, Augustus 1946

J. A. van Nie

IN MEMORIAM

EVERT · E. LANCKER

JAN DE BRUIN · N. H. BERGSTEYN

FOP · G. P. BUENK

VAN . VAN DER HOOP

ALEX · D. ESKES

BUNNY · JOHN AUSTIN

MAJOOR HENK · H. BRINKGREVE

WILDE HENK · H. HARTHOLT

BERTUS · S. MELLEMA

HOOFDSTUK I.

September. Geen zomer meer, maar nog geen herfst. Het blauw van de hemel is een schakering fletser, het grijs der wolken een schakering doffer dan in de dagen dat de zomer breed-uit en machtig stond over het willige, licht golvende Twenteland. Maar nog is er glorie in het klare zonnelicht; nog zeilen de wolken als vrolijk getuigde jachten de hemel langs. De akkers rondom, hun laatste vruchten dragend tot rijpheid, lachen stil voor zich heen om deze uitbundigheid. Het zand van het pad knitsert licht onder de snel wentelende fietsbanden. De man op de fiets heeft blijkbaar zijn hele aandacht alleen hierop saamgetrokken, de stugge gang te handhaven waarmee hij schiet door de wondere wereld om zich heen. Toch, diep in zijn hart heeft hij weet van de dans van het licht en van de stuwende gang van de wolken. Zijn ziel verstaat iets van het geheim der altijd bereidwillige velden. Maar in het vlak, vanwaar uit zijn ogen nu zien, is geen plaats om dit bewust te maken. Daar liggen nu te veel dingen van heel andere

aard. Zijn verbondenheid aan de natuur laat zich echter niet helemaal wegdringen. Hij heeft nu eenmaal met elke vezel van zijn ziel deel aan de vergeestelijking van deze zomer. En omdat hij nu niet zien kan met zijn ogen, duikt plotseling in hem op de herinnering aan een vroege Februari-morgen.

Die morgen, nu anderhalf jaar geleden, toen hij als Pieter Bos, nadat het bevel tot zijn inhechtenisneming bekend geworden was en nadat hij een paar nachten bij vrienden doorgebracht had, zijn woonplaats en werk, zijn huis en gezin verlaten had en reeds in de prille morgen tientallen kilometers ver weg was. Er was toen plots een gevoel van verruiming over hem gekomen en nog ziet hij de velden wijd en rustig liggen in de stil-heldere winternacht. Daaraan denkt Bos nu terug en hij glimlacht. Even rusten zijn ogen op de blauwende heuvelkling aan zijn linkerhand. Een glimp van licht en ruimte neemt hij waar. Dan verschuift hij even op het zadel en de regelmatige fietsgang is hersteld. Zonder moeite en in vaste cadans trapt hij de weerstand der pedalen weg. Het is net, of er een hoornsignaal in zijn oren klinkt. Hij hoort het Jan weer zeggen: „Oom Piet, we zijn weer soldaat!” Dat was gisteren. Toen had hij met de jongens op het Kenkhuus zitten praten. Men had het door radio-Oranje gehoord: Prins Bernhard

had zich aan het hoofd gesteld van de Nederlandse verzetsgroepen. En Jan de Bruin, de oud-sergeant van de Pag, had het gezegd: „We zijn weer soldaat”. Dat had hem, Bos, den oudveldprediker gegrepen in het diepst van zijn ziel en terstond was de afspraak gemaakt: van morgen af zijn we allemaal in de loods op de Piksen; dan vormen wij de staf van R.V.V. Twente en kunnen alle doorkomende bevelen opvolgen.

Dat was gisteren. Maanden is er gewerkt; overal zijn er groepen gevormd en nu gaat de zaak beginnen. Nog vijf minuten fietsen, dan draait Bos het bos in. Hij weet zijn weg door de struiken te vinden. Daar staat hij voor de loods. Hij moet er voor de zoveelste maal om lachen. Bij nacht en ontij hebben de jongens een paar schuilhutten van het kamp van de Arbeidsdienst weggesleept. Met vereende krachten hebben ze er een loods van gebouwd met zes kribben, maar waarin desnoods tien man een slaapplaats kunnen vinden. Van de Arbeidsdienst naar de verzetsbeweging. Het is voor die planken wel een hele promotie. Van aanpassers zijn ze goede vaderlanders geworden. Nog eens: Bos heeft er weer zijn pretje van. Daar zijn de jongens al. Het stel is nog niet compleet, maar er zijn er een paar uit op bikkement. Ze zeggen niet veel, Bos en de jongens, als ze elkaar ontmoeten: zover zijn ze nu al wel. Elk weerzien is te vol van

blijdschap, weer bij elkander te zijn, elk afscheid te vol van onzekerheid over weerzien, dan dat woorden sterk genoeg zouden zijn om de gevoelens te dragen. Deze mensen kunnen geweldig kletsen. Als ze hier of daar op een afgelegen boerderij in de köken zitten, met, naar boerse zede, de stoelen gewipt tegen de wand, dan praten ze de hele avond vol. De boerenfamilie gaat er veel te laat door naar bed. Deze mensen kunnen na een spannend avontuur grappen maken tot in het oneindige. Kankeren kunnen ze onder elkaar zonder weerga. Maar bij afscheid of weerzien hebben ze weinig of geen woorden. Een ferme handdruk, even elkaar goed in de ogen kijken en vooruit maar weer.

De etenhalers komen terug. Ze hebben stoet en brood, ham en kaas, boter en melk. Het wordt er dik opgelegd. Moeder thuis zou er van schrikken. Maar in grimmige humor zeggen ze: „Morgen lusten we het soms niet meer”. Vandaag gaat het er nog in als koek. Nauwelijks is het maal geëindigd, of Evert, de Baas, verschijnt ten tonele. Voorlopig komt hij voor alle zekerheid alleen maar slapen. Thuis heeft hij al gegeten. Maar de dubbel belegde boterham wil er nog wel in. Dan daalt de Septemberavond. En ze kruipen onder de wol. Nu ze de nacht hebben om te slapen, zullen ze ook slapen. Een enkele mompelt nog: „Maf ze!” Maar dan slapen

ze al, gevangen door de veiligheid van goede kameraadschap.

Wat bindt deze mensen zo te zamen? Zij komen uit allerlei maatschappelijke stand. De schildersknecht ligt er naast den student, de ambtenaar naast den machinist. Sommigen zijn gelovig, anderen zullen zich niet gaarne zo noemen. Een enkele is bewust ongelovig. Niettemin, zij weten zich onderling verbonden door een zeer sterke band. Maar kom nu bij deze mensen niet aan met allerlei romantische praat over: gemeenschappelijk gedeeld gevaar. Spreek ze niet over het samen staan voor het aangezicht des doods”. Voor romantiek zijn deze mensen niet toegankelijk. Ze zouden den praatjesmaker of negeren òf uitlachen. Neen, deze mensen zijn alleen maar gezond, door en door gezond, gewone leden van een in zijn kern nog gezond volk. Zij hebben een onuitroeibare afkeer van alle gebral en holle leuzen. Zij hebben het nationaal-socialisme met hun gezonde zinnen doorzien tot op zijn voze pit. Zij braken bijna van de redevoeringen van grote en kleine dictators. Zij weten: de werkelijkheid en daarmee de waarheid, staan aan de andere kant. Aan de kant, waar zij mogen staan. Waar zij mógen staan. Want zij voelen het als een genade, aan die kant te mogen staan. Maar juist daarom slapen zij zo goed op de harde

strozak en onder de dunne deken. Daarom weten zij zich zo veilig in elkanders kameraadschap.

Het is al een aardig stuk over tien, als Bos de volgende morgen uit de loods de dag binnentreedt. De zon staat al vrij hoog en geeft al warmte. Bos doet zijn noodduft en een warm welbehagen doorstroomt hem. Glimlachend begroet hij het nimmer vervelende spel van zon en schaduw onder de spichtige denneboompjes. Hij keert zich om en kijkt met innige blijdschap naar de gammele loods, die hen deze nacht beschutte. Bos kent zichzelf een beetje. Hij weet: in hem steekt nog veel van den zestienjarigen kwajongen. In zijn gewone dagelijkse leven heeft hij daar last genoeg van gehad. Het is hem door de degelijke, gezeten burgers meer dan eens kwalijk genomen. Maar hier kan hij dit sentiment volledig uitleven. Hier is het nog echt een kampleven, zoals een zestienjarige het begeert. En dan komt daar nog bij de spanning van het voortdurend dreigende gevaar. Och, daar praten deze mensen nooit over, maar het weten van deze dreiging rust altijd op de bodem van hun ziel en maakt hen voortdurend waakzaam. Als zij staan te praten, dan is het verre geronk van een motor voldoende, om hen plots allemaal te doen zwijgen. Kraakt er een tak in het bos, dan zwijgen niet alleen de monden, dan trekt zich ook om die monden een harde lijn en

één van hen sluipt weg om poolshoogte te nemen. Blijkt dan weer eens, dat het loos alarm geweest is, dan zetten ze dood gewoon weer het gesprek voort maar de heimelijke waakzaamheid blijft.

Deze heeft zich vastgebeten in hun binnenste en het zal nog lang duren, voor zij weer geheel onbevangen in het leven staan. Bos weet het uit zijn oorlogservaring. Hij weet ook dat, wanneer zij zo straks, als zij het beleven, weer thuis zijn en wat grieperig, wat koortsig zullen zijn, deze heimelijke angsten zich een baan zullen breken in schrikwekkende droombeelden. Maar daaraan denkt Bos nu niet. Hij staat vol blijdschap en goede verwachting in de nieuwe dag. En daar komen ook de jongens naar buiten. Eerst, met zijn lange en langzame pas, Buter, de stille en onverzettelijke. Daar heb je ook al blonden Henk, den eenvoudige en getrouwe. Klomp schuift naar buiten, de toegewijde en moedige. En dan steekt ten slotte ook Jan zijn guitige, maar nu nog slaapdronken kop door de deuropening. Jan, hij is de geboren leider. Hij denkt altijd eerst aan de troep en dan aan zichzelf. Jan, de meest alzijdig begaafde van de hele troep. Zet hem midden in een bos en geef hem de stafkaart en hij zal zeggen, waar je staat. Vraag hem de weg naar een bepaald punt en hij legt je die weg uit, zodat je niet kunt dwalen en

dus niet hoeft te vragen, wat in de gegeven omstandigheden ook zo ongeveer het gevaarlijkste is, wat je doen kunt. Jan is de man, die overal raad op weet, die alles bij zich heeft, wat onmiddellijk nodig is en die het ontbrekende altijd en overal weet op te duikelen. Jan is, buiten den Baas, ook de enige, die een pistool heeft. Natuurlijk heeft hij dat. Jan is een expeditie-leider bij de gratie Gods. Als je midden in de Sahara was, zou Jan je nog aan een dronk water kunnen helpen. En midden in de Sahara der troosteloosheid weet hij je nog een hartversterking te bezorgen. Bos, die aan de ene kant weet, dat hij zelf leiding nodig heeft en aan de andere kant door zijn werkkring nogal wat mensenkennis heeft opgedaan, afgedacht van het feit, dat hij een scherpe intuïtie heeft om mensen op hun waarde te schatten, Bos heeft Jan in zijn hart gesloten met een jaloerse liefde. Met een jaloerse liefde, want Jan met zijn onvolprezen flair heeft nu eenmaal succes bij de vrouwen. En Bos moet hem delen met CocaCola, een jonge vrouw, die zo straks een niet geringe rol in het werk gaat spelen. Maar dat is van later datum. Nu liggen ze of hangen ze rondom de kist, waarop Buter aan het roggebrood snijden is. De sneden vallen dik uit, maar dik is ook de laag boter, die Buter er op vlijt. En zeer dik is de laag suiker, die het werk bekroont. Met een slok melk uit de gezamenlijke

beker smaakt het best. En dan vooruit maar weer!
Water om te wassen is er niet. Geeft ook al niet. Men
zal nu naar verschillende boerderijen in de omtrek
gaan, om een maal warm eten te genieten. En 's
middags is het op het Kenkhuus verzamelen. In kleine
groepjes trekt men af. Dat was dat al weer.

HOOFDSTUK II.

Voordat de jongens opstonden, is Evert, de Baas, reeds vertrokken. Hij is van de drie oud-militairen de enige beroepsman. En de eigenschappen van den Nederlandsen beroeps-officier zijn voor een goed deel in hem verenigd. Hij heeft een omvangrijke militaire kennis, die echter door de stoffelijke en geestelijke tegenwerking van regering en volk nooit tot haar recht is gekomen. Daarom is Evert als elk goed Nederlands officier uit het vroegere leger een beetje cynisch, af en toe nog al knap cynisch. Daarbij heeft hij een behoorlijke mensenkennis en is hij er steeds op uit, zijn mensen te sparen. De mensen zijn nimmer materiaal voor hem. Hij heeft het vertrouwen van allen en als zij er niet bij zijn, prijst hij het in de jongens, dat hij alles van hen kan vragen en dat zij alles met graagte voor hem doen.

De ervaring, die hij opdeed als bataljons-commandant, toen hij zijn troep van Brabant tot vlak bij Duinkerken moest leiden voor den fel vervolgenden vijand uit, komt nu hem en allen ten goede. Vroeg is hij er al op uit getrokken,

want er valt nog heel wat op poten te zetten, ook al is er al veel geregeld. De verbinding met de overkant is er en werkt goed. Het afwerpterrein is uitgekozen en de ligging er van doorgegeven naar de overzijde. Dat zal het terrein zijn, waar door de vliegtuigen der bondgenoten wapens en springmiddelen zullen worden afgeworpen. Natuurlijk moet dat gebeuren in het holst van de nacht, want de vliegtuigen moeten langzaam en laag vliegen en zijn dus zeer kwetsbaar voor een vijandelijke aanval. Ook is de seinletter afgesproken. Dat wil zeggen: met een seinlamp zal, wanneer een vliegtuig nadert, een bepaalde letter worden uitgezonden, zodat de piloot weet, dat hij zich boven het afwerpterrein bevindt. Als afwerpterrein is gekozen een complex weiden ten noorden van het Kenkhuus. Midden in dit terrein ligt een wegsplitsing. Het kruispunt daar zal het middelpunt van het terrein vormen. Daar staat de middelste man van de lichtploeg met een witte lamp. Rechts en links van hem staat een man met een rode lamp. Zo vormen zij uit de lucht gezien een rij van drie lampen en wel in de kleuren rood, wit, rood. De beide zij-mensen draaien met de wind mee, zodat de piloot de richting van de grondwind weet. Dan kunnen de parachutes zo worden uitgeworpen, dat de minste kans bestaat op al te ver wegdrijven,

wat vooral in de nacht moeilijkheden zou kunnen geven. Er is een wachtwoord afgesproken. Wanneer de Belgische radio om half negen 's avonds dit wachtwoord als „bizondere mededeling” omroept, zullen uit de omliggende dorpen verschillende mensen komen van de daar bestaande afdelingen, om de bewaking van het terrein op zich te nemen. De lichtploeg zal zijn post betrekken; voor Rode-Kruismensen is ook gezorgd en zo kan na het wachtwoord de hele zaak om elf uur 's avonds voor elkaar zijn en ieder op zijn post. Het wachtwoord is voorlopig: bericht voor grote Jan: hartelijk gelukgewenst met je verjaardag. Tot zover is alles klaar. Het is voor het leeuwendeel het werk van Evert geweest. Een werk, dat met de uiterste voorzichtigheid moest worden gedaan; een werk, ook daarom telkens verrassende moeilijkheden opleverde; een werk, dat een buitengewoon doorzettingsvermogen en grote moed eiste. Maar dat nu dan toch eindelijk op poten staat.

Maar er is nog meer te doen. De commandanten van de afdelingen moeten worden bezocht en nieuwe instructies met hen worden besproken. Bezwaren moeten met hen worden onder de ogen gezien. Geen wonder, dat Evert er al vroeg op uit is; geen wonder ook, dat zijn verzuchting is: „Zodra de bevrijding er is, doe ik de eerste week niets dan slapen”. Trouwens,

slaap hebben ze allemaal. Het is de reactie op de voortdurend gespannen zenuwen. In de slaap duiken ze onder in de vergetelheid. Straks als de toestand nog meer gespannen wordt, kunnen sommigen van hen niet meer slapen. Dan zullen de slaappoeders, die de doctors ons gaven, goede diensten gaan bewijzen. Maar zover is het nog niet. Ze slapen allen nog patent.

De dag draait door. Bos heeft bij den boer een koningsmaal genoten van spek en aardappelen. Een pijp eigenbouw heeft het feestmaal bekroond en nu fietst hij zoetjesaan naar het Kenkhuus. Meer dan gisteren heeft hij nu oog voor de natuur. Gezapig fietst hij door de Piksen. Bos kent deze boerschap van haver tot aver. Een jaar terug heeft hij hier menigen onderduiker onder kunnen brengen. Daar liggen ze weer, de boerderijen onder hun schuttende daken, en hoog staan de bomen wakende over het kostelijk bezit. Hier en daar staan de zwijgende dennen geschaard tot een blauw leger. Links achter hem weet hij de reikende fabriekspijpen van Nijverdalen rechts achter die van Wierden. Ver vooruit ligt het dorp Daarle. Er is hier maar één harde weg. Verder zandwegen met goede fietspaden er langs. Bos voelt zich hier volkomen veilig. Want de boerentelegraaf werkt hier prima. Als er ergens een vijand de boerschap binnen komt, springt er terstond een vlasblond

deerntje op de fiets en met een onnozel gezichtje komt ze overal door. Maar in een minimum van tijd is het op alle boerderijen bekend. Dan kruipt alles wat weg moet, in de goed gecamoufleerde schuilplaatsen en wacht daar, tot het sein weer op veilig staat. Vandaag is het zeer rustig en het is een weelde, door het mooie landschap te schuiven op de willige fiets. Want de banden zijn pas voor een paar weken vernieuwd. De kameraden van de knokploeg zorgen daar uitstekend voor.

Alle boeren in de boerschap kennen Bos, hij kent de meeste. Maar als ze elkaar tegen komen, blijven de gezichten even strak. Alleen wordt de rechterhand even losgemaakt van het stuur en met het opsteken van een vinger de gebruikelijke groet gebracht. Het is voor alle partijen het beste, dat men elkander niet herkent. Dan weet, als het nodig is, niemand van iets.

Daar is het Kenkhuus. Gelukkig ligt het niet aan de harde weg. Het erf opgedraaid, de staldeur in en ja, dan is het op het Kenkhuus, zoals het daar altijd is. De eerste, die je ziet, is een zorgende vrouw. Daar zijn vrouwen genoeg op het Kenkhuus en ze zijn altijd aan het zorgen, dat er eten en drinken is voor ieder mens in nood. Binnenshuis is er natuurlijk een hartelijke begroeting. En dan naar de pomp. Natuurlijk. Het wordt tijd, om je eens te wassen. En zouden

we ons maar meteen niet scheren? We hebben nu de gelegenheid. Wie weet, wat er morgen is! Als goede soldaten leven we bij het ogenblik en nemen elke gelegenheid waar om te eten en ons op te knappen. Buter staat al half naakt bij de pomp en Klomp is zich aan het scheren. Dan maar even wachten en naar binnen gaan. Daar zitten Jan en blonde Henk nog te eten. Dan maar even meeëten ook? Neen, dat zou te veel van het goede worden. Maar een glas melk met een snee koek wil er altijd wel in.

In de namiddag zitten ze allen bij elkaar in de kleine keuken. De stoelen staan gewipt tegen de wand en de eigenbouw walmt om de hoofden. Het hele repertoire van gesprekken speelt zich weer eens af. Eerst over de toestand aan de fronten. Ze weten allen: er is iets op komst. De bondgenoten zijn practisch al door België heen. Het tweede hoofdstuk begint. Verhalen over mislukte en gelukke razzia's. Het slot nadert; er zijn nieuwe moppen, die er om roepen getapt te worden. Albert, de ingetrouwde schoonzoon, zit er nu bij en Jo, de dochter des huizes. Het gesprek verflauwt, en in de stilte legt zich een grote gemeenschap om deze mensen. Bos is in zijn hart verwonderd met een blijde verbazing, die echter niet vrij is van een zekere onrust. Vroeger, wat lijkt dat al lang geleden, heeft hij

als dominé tientallen boerengezinnen bezocht. Bij trouwen en rouwen, bij ziekte en verjaardagen, bij huisbezoek en vriendenbezoek was hij in het boerengezin. En hij meende, dat hij bij de mensen thuis was. Maar nu ziet hij zijn dwaling. Nu is er iets, dat er vroeger niet was. Een openheid tegenover elkander, die hij vroeger tevergeefs zocht. Wat is er nu anders, en wat is er nu beter? Vroeger meende hij de mensen, de boerenmensen te begrijpen. Nu ziet hij voor het eerst hun wezen. En hij voelt zich klein en burgerlijk worden bij al het schoons, dat hij nu ziet in de boerenziel.

Jan ziet, dat oom Piet aan het piekeren gaat. En dat moet niet, want je weet nooit, waar het op uitdraait. Daarom zet hij oom Piet in eens midden in het gesprek en hij vraagt: „Vooruit, oom Piet, vertel dat verhaal eens van die aap en die giraffe.” Bos lacht en de mop wordt weer eens verteld met hetzelfde succes.

Het wordt melkenstijd. Jo trekt de overall aan, blonde Henk zal helpen, Buter en Klomp willen bij een of ander karweitje een handreiking doen. Zo wordt het al gauw etenstijd. Allen moeten nu maar blijven en meeëten.

Er is veel brood, zelfs wittebrood. Er is wat hartigs, er is melk en koffie. Het smaakt al weer patent. Het avondt nu sterk. Schemer vult het vertrek. De gehele boerenfamilie is bijeen.

Daar achteruit zitten de oude boer en de vrouwe; de oom zit iets meer naar voren. Dan komen Albert en zijn vrouw, de twee dochters van den ouden boer en de kinderen van Albert, dan de vijf gasten. De lamp gaat aan en alle gezichten staan ontspannen in de vrede van deze avond. Maar plots is er gestommel op de deel. Even onrust. O, het is Evert, de Baas. De ogen der boeren blijven strak staan, maar de monden vertrekken tot een welkomstglimlach. Maar alles is stijver geworden. Ze voelen in Evert den stadsmens, den vreemde. Goed, zó gaat het ook. De gesprekken worden onder de opgewekte stem van Evert wat luidruchtiger.

Dan wordt het tijd voor radio-Oranje. Allen gaan naar de voorkamer. Het radiotoestel wordt onder het hooi te voorschijn gehaald en ja, daar is het weer: „In naam van Oranje, doet open de poort!" De nieuwsberichten zeggen niet veel, een bewijs, dat er veel nieuws is, dat voorlopig geheim moet blijven. En dan neemt de spanning toe. Het is half negen. Daar is de Vlaamse radio. Met zijn sappig Vlaams accent zegt de omroeper in veel woorden niets en dan: „Hier zijn enige bizondere berichten". Allerlei wachtwoorden komen door. Van sommige weten de ingewijden, waar ze voor bestemd zijn. Maar dat voor Twente is er niet bij. Ieder verbergt zo goed mogelijk zijn teleurstelling. Maar het

valt niet mee. Ze moeten weer „niksen”, zoals Jan het belooft uit te drukken. Enfin, niets aan te doen. Nog wat koffie leppen en dan maar weer naar de loods. De weg in het aarde-donker valt niet mee. De eerste man doet een witte handdoek om, dan kunnen de anderen beter volgen op de smalle fietspaden. En zo belandt men weer bij de oude, getrouwe keet. Men voelt zich daar zo waar al thuis. Het duurt niet lang, of de staf R.V.V. Tw. is in diepe rust. Die dag zit er al weer op.

HOOFDSTUK III.

Het opstaan heeft de volgende morgen in de gewone volgorde plaats. Evert is de eerste, Pieter Bos een goede tweede en Jan op grote afstand de laatste. En toch, er is wat veranderd. Het lijkt wat kouder dan gisteren. Als ze bij elkaar groepen, om van de kist hun snee roggebrood te nemen, dan zijn er een paar, die licht huiveren. Hier en daar krult zich een lip tot een lachje, dat in de morgenstond nog al witjes uitvalt. Als er een van hen zijn boterham in het zand laat vallen — natuurlijk met de boter onder — dan weet je niet, of er gevloekt of gelachen zal worden. Jan doet zijn mond open, om wat te zeggen, maar voordat hij geluid gegeven heeft, doet hij hem weer dicht. Bos heeft de bijna onweerstaanbare neiging, een grap te verkopen. Maar hij komt er niet toe. Hij herkent plots deze stemming. Het is de stemming van de troep, die weet, dat de mogelijkheid bestaat, binnenkort het vuur in te moeten. Te worden „ingezet”, zoals dat heet. Er is alle reden voor deze spanning. Gisteren heeft Evert het bericht doorgekregen,

dat er een twintigtal parachutisten kan worden verwacht. De vage berichten van de radio hadden een suggestieve kracht en dan: deze mensen met hun strak gespannen zenuwen werken bijna als een radio-ontvangststation. Ze voelen: er zit iets in de lucht. Het is, alsof er op hoge tonen signalen in hun oren weerklinken. Het is gelukkig, dat er vandaag gewerkt moet worden. Anders zou de spanning ondraaglijk kunnen worden.

De werkzaamheden zijn spoedig verdeeld. Er moeten twintig fietsen zijn voor de parachutisten, want deze moeten zich snel kunnen verplaatsen. Buter en Klomp zullen naar Vriezenveen trekken, om deze fietsen te vorderen. Blonde Henk zal ook als vorderaar er op uit trekken. Want er is nog van allerlei nodig. Jan, de man, wien alles gelukt, zal zorgen, dat er een auto komt voor de verbinding. En Buter, die nog ergens een truck en trailer weet te staan, zal met Klomp den eigenaar van dit spulletje aan zijn verstand trachten te brengen, dat het vaderland het nodig heeft. Er is al een redelijke hoeveelheid benzine en voor verdere aanvulling zal zorg worden gedragen. Het kwartier voor de parachutisten is al bepaald. Ze zullen intrekken op „de” pastorie. Als er in de kring van deze mensen gesproken wordt over „de” pastorie, dan weet ieder, welk huis daarmee is bedoeld. „De”

pastorie is een soort wachtwoord geworden. Als er één onvindbaar is, tien tegen één, dat hij te vinden is op „de” pastorie. Als er één eens even uit de spanning wil zijn, of eens een nacht op een behoorlijk bed wil slapen, of eens een fatsoenlijk maal eten wil hebben, of zelfs maar eens op een behoorlijke W.C. wil zitten, dan gaat hij naar de pastorie. Ieder weet dat van ieder. En zo kan men daar een tijdelijk afgedwaald schaap weer terughalen. Maar er is iemand, die weet, dat „de” pastorie tijdelijk onbewoond is. Maar Jan weet, waar de sleutel is op te halen. Oom Piet zal zijn aandacht daaraan wijden en zo gaat ieder met zijn opdracht de nieuwe dag in. Ze voelen zich wel, nu zij iets te vorderen hebben. Het lijkt, of de alleenheerschappij van den mof al uit is. Trouwens, het gerucht gaat, dat de S.D. al in volle terugmars is de grens over.

Het afscheid is vrolijk; ieder is vol goede verwachting. Laat in de middag is het verzamelen op het Kenkhuus. Dat behoefde ook al niet van te voren te worden afgesproken. Het Kenkhuus is nu eenmaal gepromoveerd tot stafkwartier. Ze komen na elkaar weer binnen. „De” pastorie blijkt wel beschikbaar te zijn. Met de vorderingen van de fietsen is het niet zo vlot gegaan. Maar de eigenaar van truck met trailer was onder een hoedje te vangen. De man schijnt

een niet al te beste reputatie te hebben en van NSB-sympathie te worden verdacht. Hij schijnt wel wat voor het vaderland te willen doen, om zijn naam weer wat opgekalefaterd te krijgen. Morgen zal hij op de plaats zijn, waar de dingetjes staan en dan zal gekeken worden, in hoever een en ander bruikbaar is. Jan is nog niet terug, maar is gezien in de nabijheid van den eigenaar van de begeerde auto, dus dat komt wel voor elkaar.

En nu komen al de geruchten op de proppen, die opgevangen zijn. De bondgenoten zijn bij Breda of zelfs Breda al voorbij. Albert komt binnenvliegen met de mededeling, dat iemand telefoneerde met Rotterdam en dat de man in Rotterdam midden in het gesprek zeide: „De Engelse tanks rijden langs.” Hij weet den man te noemen, die het verteld heeft. Even later duikt het bericht op, dat de bondgenoten Den Haag en waarschijnlijk ook al Amsterdam hebben bezet. Op al deze berichten wordt de stemming niet uitbundig. Er wordt wel gelachen, maar de opmerking wordt gemaakt: het gaat onze neus voorbij; wij hebben niets te doen. De vrijheid wordt ons door anderen op een schaalteje gebracht. En dat willen deze mensen niet. Ze willen er zelf voor vechten. Daarvoor hebben ze zich al maanden toegerust. Zou nu al het werk tevergeefs zijn geweest? Maar daar maakt

er een de opmerking: de moffen zullen allicht proberen de IJssel nog een tijdje te houden en dan zitten wij hier prachtig voor het werk in het achterland. Dan kunnen wij nog aan alle kant prima werk doen.

Zo gaat de stemming weer omhoog. Trouwens, als Jan ten slotte verschijnt, wordt het wel duidelijk, dat de geruchten sterk overdreven waren. Jan heeft natuurlijk de auto op de kop getikt. Als aan Jan iets niet lukt, wien lukt het dan wel? Het is een mooie zescilinder Opel. In bruikleen genomen van een dokter. Daar kunnen we nog heel wat plezier van hebben. Ook Evert komt deze keer vroeger dan anders. Hij heeft iemand bij zich, die wordt voorgesteld als Alex, de broer van de jachthond van den boer, die ook Alex heet. Alex blijkt te komen van het algemeen hoofdkwartier. Zijn komst heeft dus zeker betekenis voor de gang van zaken. Maar 's avonds komt er weer geen wachtwoord door en het is een dood kalm stelletje mensen, dat op de avond van Dolle Dinsdag naar de keet gaat, om krachten op te doen voor de nieuwe dag.

En die nieuwe dag begint toch met het gevoel van een zekere ruimte. De goede geruchten, de aard van het werk, dat gisteren gedaan moest worden, werken nog na. Trouwens, het werk moet worden voortgezet. Buter, Klomp en oom

Piet zullen met de nieuw veroverde Opel naar de boerderij gaan, waar de truck en trailer staan, om daar met den eigenaar te overleggen over de overname van de wagen. Buter is de enige van het drietal, die rijden kan. Dat wil zeggen; hij heeft wel eens voor de aardigheid achter het stuur van een vrachtauto gezeten, maar een luxewagen, en ook het merk Opel, zijn hem vreemd. Maar dat doet er niet toe. *A la guerre comme à la guerre*. Het is oorlogstijd, dat wil zeggen geen tijd om op alle slakken zout te leggen. Sloten zijn er niet; verdrinken is dus uitgesloten. Hoogstens kan het hele geval tegen een boom optornen of in een droge greppel terecht komen. En dan zullen we wel zien, hoe het is afgelopen.

Manmoedig kruipen oom Piet en Klomp in de inderdaad fraaie wagen. En Buter gaat met zijn eeuwige glimlach en langzaam gebaren achter het stuur zitten. De start lukt eerst niet. De auto — het is immers een doktersauto - laat eerst het geluid horen van een jichtlijder, dan het schreeuwen van een pasgeboren kind en dan het gerochel van een stervende, maar houdt zich verder aan het commando: plaats rust. Dan gebeurt er eensklaps iets. Wat, is moeilijk te zeggen. Maar nadat de inzittenden plotseling een schokkende beweging met het bovenlichaam hebben gemaakt, staan ze tot hun

verbazing midden op de weg. Ze zijn dus, hoe dan ook, van het erf naar de zandweg getransporteerd op een niet na te speuren wijze. Maar ze moeten rechtsom. En dat lukt na enige vergeefse pogingen ook. Dan wordt de tocht waarlijk boeiend. Niemand kan ook maar in de verste verte voorspellen, waar ze zich op de volgende tien meter zullen bevinden: rechts op de weg, links op de weg of midden op de weg. Gesteld althans, dat ze dan nog op de weg zijn. Maar ook dat wonder voltrekt zich aan hen. En waarlijk, op de bestemde tijd draaien ze weer het erf op van een boerderij. De boerderij, waar ze moeten zijn. Wat loopt alles mooi! Alleen maar, stilstaan op het juiste punt valt niet mee. Maar zonder moord op kippen of hofhond, zonder beschadiging van muur of hek, komen ze toch ergens op het wijde erf tot stilstand. De truck en trailer worden vrijgemaakt van de zakken en het stroo, waaronder ze verborgen waren. Het blijkt een prachtig spulletje te zijn. Oom Piet, die het nog niet gezien had, staat er opgetogen bij. Hij ziet de wagen al volgeladen met parachutisten en mensen van R.V.V., om hier of daar een overval op den vijand te doen. Daar verschijnt ook de eigenaar. Een listig ventje, dat een hoogst onbetrouwbare indruk maakt. Hij wordt flink uit de hoogte behandeld en moet ten slotte toestemmen in

het in bruikleen geven van de wagen. Maar nu komt de teleursteling. In de eerste plaats ontbreekt de accu, in de tweede plaats zijn de banden meer dan slecht. Neen, het zal toch niet gaan. In elk geval: het spulletje wordt achter de hand gehouden. Wie weet, hoe het nog te pas komt.

Vooruit dan maar weer en nu naar het Kenkhuus terug. De terugtocht is een herhaling van de heenreis. De start is schokkende wonderlijkheid, het rijden vol avontuur. Maar dan slaagt die Buter er zowaar in, de wagen netjes het erf van het Kenkhuus op te rijden, ja hem zelfs zonder botsing in een bijschuur op te stallen. Dat was nog het grootste wonder van de hele tocht.

De dag is al goed, maar hij wordt nog beter. Als ze 's avonds met het hele stel weer bij de radio zitten, ja, dan komt het door als een bijzonder bericht van de Vlaamse omroep: bericht voor grote Jan: hartelijk gelukgewenst met je verjaardag. Bij de eerste woorden hebben ze elkaar al aangekeken, maar als de hele zin er uit is, dan grijpen ze elkaar bij de schouders en dansen als gekken in het rond. En de felicitaties zijn niet van de lucht. Maar dan terstond aan het werk. Iemand zet in een helder ogenblik de radio af, die er nog maar doorheen praat. Maar dan worden de blauwe overalls uit hun schuilhoeken gehaald en aangetrokken. De lampen

van de lichtploeg worden nagezien en de seinlamp wordt gecontroleerd. De trommel met verbandmiddelen wordt nagekeken en dan, ja dan valt er niet veel te doen voor het ogenblik. Dus maar vast aan het eten. Want het kan een lange en vermoeiende nacht worden.

De afspraak is, dat de helpers uit de omtrek zich tegen tien uur zullen verzamelen deels op het Kenkhuus, deels op een paar andere punten. Om elf uur zal worden uitgerukt, zodat de posten voor twaalf uur betrokken zijn. De drop kan verwacht worden tussen één en drie uur. Om negen uur is de duisternis al volkomen. En dan schuiven ze naar binnen. Eerst hebben ze hun fiets behoedzaam in de stal gezet en dan treden ze één voor één de kamer in, binnen de lichtkring. Het roert Bos, als hij de jonge en vastberaden gezichten ziet. Geen spoor van hoera-stemming is er in deze mensen. Rustig komen zij om een werk te gaan doen, zó vol gevaar, dat niemand weet, of deze avond niet zijn laatste avond zal zijn. Armelijk is het merendeel bewapend. Een ouderwets pistool, een enkel legerwapen uit de tijd van vóór Mei 1940. Ook is er al een enkele sten, het beroemde en later zo populaire machine-pistool. Maar de geest van deze mannen is zó goed, dat hun bewapening niet de doorslag kan geven bij het beoordelen van hun strijdvaardigheid.

En allerlei mensen zijn er bij. Daar zit een dokter; naast hem leunt tegen de wand een administratief ambtenaar van een grote inrichting uit de buurt. Daar aan de tafel geschoven en lekker meeëttende van brood en koffie zit een boerenarbeider en even verder staat een boerenzoon. Daar komt een bakker de deur in. Bos wordt er stil en klein van. Volk van Nederland, denkt hij, wat ben je bij al je kleinheid en bangheid en benepenheid toch in je diepste diep een prachtig volk! En Bos denkt: de mof krijgt ons er nooit onder. „Ons”, want er legt zich om al deze mensen een band van kameraadschap, die bijna tastbaar wordt. Maar het wordt tijd. Het laatste consigne wordt gegeven: niet praten, niet roken. De lichtploeg is al uitgerukt. Nu zullen Evert, Jo en oom Piet ook maar opstappen. Oom Piet mag als oud-legerpredikant de verbandtrommel dragen. Dan heeft hij vannacht ten minste iets te doen. Zo treden zij gedrieën de nacht in.

Bos houdt ervan te gaan door de nachtelijke velden. Als de nacht groot en zwijgend om hem staat, voelt hij zich groeien. Het is, alsof hij dan in reikende zwaai de lage nachthemel zal kunnen beroeren. Hij ziet neer op de wuivende boomtoppen en op de boerderijen, die als slapende schapen rusten op de nevelige velden. Zo gaat hij met zijn twee makkers de nacht nu

door. De eerste twee of drie honderd meter worden fietsend afgelegd. Dan ligt er de slechte steenweg. Te fietsen valt hier niet en achter elkaar loopt men over de zachte berm. Dan wordt weer links een fietspad ingeslagen. En plots staan daar zwijgende en vaal tegen de donkere horizon de gestalten van twee schildwachten. Nu afstappen en de mensen in opstelling even langs. Ja, ze zijn er allemaal en staan op hun post. Evert blijft bij de lichtploeg. Jo en Bos zullen een zijweg ingaan en dan hier en daar eens kijken.

Het is vrij helder. Op een enkele plaats schijnt een ster. De wind is zwak. Als de bewolking niet toeneemt, komt het best voor elkaar vannacht met de drop. Het wordt nu wachten. Maar in een oorlogsnacht is er altijd wat te zien. Kijk, daar in de verte werken zoeklichten. Zij trekken hun geheimzinnige strepen tegen de lucht. Zo zijn ze er en plots zijn ze verdwenen. Bos meent altijd een sissend geluid te horen, als hij ze ziet. Waar zou het zijn? Fluisterend wordt de vraag gedaan en worden de gissingen gemaakt. Nu is alles weer rustig. Een half uur verstrijkt, zoals met moeite van de wijzerplaten der horloges wordt afgelezen. Jo en Bos zijn een zijpad ingelopen aan het einde waarvan Kees staat met paard en wagen, om weg te brengen wat er neerkomt. Monsterlijk tekent de paardekop zich tegen de lucht af. Het

gesprek vlot niet erg. De spanning is te groot. Dan plots het geronk van een vliegtuig. Een licht flitst aan. Maar na een paar seconden verdwijnt het weer! Het geronk is herkend; het was een mof. Dan maar weer eens de lichtploeg opgezocht. En kijk: ver in het zuiden vlamt nu afweergeschut op. Het mondingsvuur is af en toe te onderscheiden en de vlammetjes van de springende granaten zijn duidelijk te zien. Het lijkt vuurwerk. Ernstig lijkt het helemaal niet. Het duurt niet lang of het is ook alweer uit.

Daar klinkt weer het geronk van een vliegtuigmotor. Het nadert langzaam uit het westen. De lampen van de lichtploeg schieten aan. Driftig flitst de seinlamp haar boodschap de lucht in. Het geronk nadert, het buigt af, het nadert weer, buigt weer af en verdwijnt. De teleurstelling is groot. De bewolking neemt toe. Af en toe valt er wat regen. De stemming wordt mistroostig. Een lichtfakkel, die ver in het westen daalt, leidt de aandacht een ogenblik af. Maar het regenen zet door. Om half drie duikt de Baas op en geeft de order: inrukken. Bij kleine klompjes trekken de mensen af. Het is een vergeefse wacht geweest.

In het Kenkhuus wordt nog even nagepraat. Er is alweer wat warmes te drinken en wat hartigs te eten. Allerlei veronderstellingen worden geopperd. Zouden ze ons niet hebben kunnen

vinden? Of zou het vliegtuig onderweg afgeschoten zijn? Of zou het aan de overzijde al vroeg in de nacht te slecht weer geweest zijn om te starten? Ieder vraagt en geen mens weet een antwoord. Later, na meer teleurstellingen, zullen ze alles wat kalmer opnemen. Dan zullen ze ook weten, dat het droppen met zoveel gevaren verbonden is — immers de volgeladen en daarom niet sterk bewapende vliegtuigen moeten laag en langzaam vliegen — dat de piloten der vliegtuigen dit werk vrijwillig doen en daarom al of niet kunnen starten naar hun eigen inzicht. Maar nu is de ontnuchtering groot en het is een vrij triest stelletje mensen, dat in de nanacht door de stromende regen eerst tracht te fietsen, maar dan wel moet lopen op de weg naar de keet. Maar als de natte kleren uit zijn getrokken en het warm wordt onder de wolletjes, dan is het leed al weer vergeten en slapen ze allen als rozen. Nog een keer, een paar dagen later, draait dezelfde film. Maar zij kunnen er nu al beter tegen. Die tweede nacht was het trouwens eerst regen en later helder weer. Als ze dan door de heldere nacht naar hun slaapplaats fietsen, is de stemming aardig opgewekt. En zo in het voorbij gaan wordt de afspraak gemaakt, dat oom Piet aanstaande Zondag om een uur of zeven op het Kenkhuus een korte preek zal houden. Daar zit dus oom Piet al weer aan vast.

HOOFDSTUK IV.

Bos heeft altijd moeite met het maken van zijn preek. Als hij de preek eenmaal heeft, dan gaat het houden er van hem meestal wel goed af. Maar voordat hij zich in een tekstwoord heeft ingeleefd, moet hij altijd heel wat weerstanden in zijn binnenste overwinnen. Dikwijls als hij de bijbel leest, ontgaat hem de zin der woorden. Het verhaal is hem dan als verhaal duidelijk genoeg. De „strekking” kan hij in zijn orthodox schema, versterkt door zijn routine, er gemakkelijk genoeg uit af lezen. Maar om de diepe klank der woorden te horen, die diepe klank, waardoor de Kerk der eeuwen die woorden als Gods Woord heeft herkend en erkend, daarmee kan hij soms onzegbaar veel moeite hebben. Maar als hij die klank niet hoort in zijn binnenste, in het diepst van zijn levenscentrum, in zijn ziel, wat zal hij dan preken, wat zal hij dan in die Kerk als dienaar van datzelfde Woord Gods te zeggen hebben? Toch heeft hij het bij de voorbereiding van aanstaande Zondag gemakkelijker. Want hij is zich scherp bewust:

dit is geen kerkelijke handeling, dat preken daar op het Kenkhuus. Het zal een persoonlijk woord moeten zijn van hart tot hart. Een opwekkend getuigenis. Zo gaat hij zich voorbereiden.

Zijn studeerkamer is in deze dagen nogal van eigenaardige structuur. Of liever, overal waar hij even denken kan, studeert hij. Als ze met zijn allen een uurtje in het mos liggen, gaan zijn gedachten spelen, later worstelen met het tekstwoord, dat hij in de zin heeft. En dan stelt hij zich doorlopend de samenkomst op Zondag al voor. Hij heeft het dikwijls genoeg gedaan, om te weten, hoe het zal zijn. Ze zullen zitten in de mooie kamer. De jongens hier en daar op een stoel en Jan natuurlijk in de makkelijkste. De boerenfamilie zal bij voorkeur op de ongemakkelijke stoelen zitten. Dan is het voor hen meer „kerk”. Want ook dit weet Bos: deze mensen zullen het wel degelijk als kerk beleven. Hij weet ook, hoe zij kijken zullen. De jongens zullen hem bij voorkeur niet aanzien. We hebben nu eenmaal onder elkaar een soort schaamte voor de geestelijke dingen, die krachtens hun aard in „grote” woorden schijnen gezegd te moeten worden. Jan alleen zal af en toe steels naar hem zien. Want in Jan gaat altijd veel om en als hij geroerd is, moet hij onwillekeurig controleren, of de spreker nu er zelf

„bij” is, ja of neen. De boerenfamilie zal stil aandachtig naar hem opblikken, met een glimp van verheerlijking in hun ogen, dat nu zo maar bij hen in huis een preek wordt gehouden. Op de tafel zal een kistje staan of wat anders, dat bij de hand was en daarachter zal hijzelf staan en hij weet nu al: het zal goed gaan. Want hij kent zijn verbondenheid aan al die mensen vóór hem. Zo bepeinst Bos de tekst. De tekst, die hem al lang door zijn hoofd speelde: „Maar Paulus zeide tot hem: Zij hebben ons, die Romeinen zijn, onveroordeeld in 't openbaar gezeseld en in de gevangenis geworpen, en werpen zij ons nu heimelijk daaruit? Niet alzo, maar dat zij zelve komen en ons uitleiden.” Handelingen 16:37.

De Zondag komt, maar de morgen verloopt toch even anders dan ze zich hadden voorgesteld. Van de zomer heeft Jan, de zorgzame, blonden Henk, Klomp en oom Piet, die al zo lang onder water waren, dat hun pakken begonnen te slijten, de wenk gegeven, naar een bepaalden kleermaker te gaan—natuurlijk op een uur, dat de zaak gesloten was. Daar zouden zij, als ze zijn naam noemden, binnen gelaten worden en dan zou hun de maat voor een nieuw costuum worden genomen. Voor bonnen was gezorgd; over geld behoefde niet gesproken te worden. Dat was gebeurd en nu waren des Zaterdagsavonds

een viertal pakken op het Kenkhuus bezorgd, die op Zondagmorgen gepast zouden worden. Het was een heel plezier! Er was het plezierige gevoel, in een nieuw pak kleren te steken, en er was de pret, dat geen der nieuw gekleden dit patroon voor een nieuw pak zou hebben gekozen, als hij er zelf op uit was gegaan. Oom Piet kwam er het beste af. De anderen hebben volgens de opmerking van een hunner wel wat van als heer vermomde boeren. Maar ten slotte wint de dankbaarheid het van elk ander sentiment en als pauwen lopen ze in de gekregen kleren rond.

En dan wordt het avond en dan zitten ze in het rond en dan staat Pieter Bos achter het kistje en dan leest hij de tekst. En dan roert het hem voor de zoveelste keer, dat ze zo mogen te zamen zijn op de Zondag. Het gebed is er dan ook opeens. En terstond weet Bos: het gaat. Hij vertelt in het kort het overbekende verhaal. Paulus, die met trots mocht zeggen: *civis romanus sum*, ik heb het Romeinse burgerrecht, is in Filippi onverhoord gegeseld en gevangen genomen. Als de machthebbers van de stad hun fout zien, dan willen zij hem stilletjes laten vertrekken. Maar Paulus eist, dat deze bewindvoerders eerst bij hem zullen komen en bij wijze van verontschuldiging zelf hem zullen loslaten. Waarom eist Paulus dit van deze

mensen? Is het hoogmoed? Wie de brieven van Paulus leest weet, dat deze man misschien alles geweest is, behalve juist hoogmoedig. Is dit de uiting van een kleinen mens, die er plezier in heeft, een ander te vernederen? Ook dat niet, want Paulus behoort zeker tot de grootste karakters, die de mensheid heeft gekend. Is het wraakzucht of welke zucht dan ook? Ook dat klopt niet met alles, wat wij van Paulus weten. Maar wat was het dan? Het was dit: Paulus heeft diepe eerbied voor het beschreven recht. Hij weet dat de rechtsbedeling een gave Gods is, om de samenleving van de mensen mogelijk te maken. Hij, de Christen Paulus, ziet zelfs in het heidense Romeinse recht een gave Gods. En de prediker Paulus kan niet dulden, dat een stelletje machthebbers in een afgelegen hoek van het grote Romeinse rijk, het recht met voeten treedt. Paulus zoekt hier geen enkel klein persoonlijk belang; alle kleine menselijke sentimenten zijn hem bij de woorden uit de tekst vreemd. Het gaat om herstel en handhaving van het objectieve beschreven recht. Omdat dit recht nu eenmaal gave Gods is.

Bos voelt, de preek loopt; er wordt ook geluisterd en zij begrijpen het ook wel. Al prekende geeft hij zich daarvan rekenschap. Hij heeft dat altijd; in het begin van de preek denkt hij in twee vlakken. Hij spreekt en geeft zich tegelijkertijd

rekenschap van het effect der woorden. Hij weet het ook: zo straks wordt dat anders; dan gaat hij er vandoor, zoals hij het zelf uitdrukt. En dan wordt het pas echt getuigen. Hij voelt zich al warm worden. Want God geeft de mogelijkheid van een menselijke samenleving, om Zijn Kerk tot openbaring te brengen. En Paulus weet zich vóór alles prediker van het evangelie van Christus, ook wanneer hij opkomt voor het ongeschonden laten van het Romeinse recht. Paulus weet: binnen de grenzen van het Romeinse rijk ligt zijn arbeidsterrein. Als dat Romeinse rijk zonder rechtsbedeling verder moest bestaan, zou het ineensstorten en in die chaos is er geen plaats voor de prediking. De prediking van Christus, de openbaring van Zijn Kerk liggen dus achter de Paulus' verdediging van het Romeinse recht. Zo moet het tekstwoord gelezen worden en zo krijgt het het nodige perspectief.

Als Bos zover is, komt er even een stoornis. Men hoort mensen achter op de deel. Altijd komt dan even de angst boven: worden wij niet overvallen? Maar gelukkig zijn het alleen maar Evert en Alex. Ze worden zo goed als het gaat opgenomen in de kring en Bos kan verder gaan. Hij is er wel even uit. Niet alleen knapte de draad plotseling af, maar de vraag is ook: zullen de nieuw gekomenen begrijpen, waar het

over gaat, of zullen ze ongewild door hun niet begrijpen een blok van weerstand vormen voor de verdere prediking. Bos is hier zeer gevoelig voor, maar hij moet wel verder. Trouwens, het valt wel mee. Hij kan van de diepere verkondiging nu weer komen tot de meer actuele toepassing. Inzoverre is hij nu dankbaar, dat de Baas er bij is, dan weet hij meteen, wat hij aan hem, Bos, heeft. Het tekstwoord maakt zichzelf actueel. Onze strijd is in de eerste plaats een strijd voor zuivere rechtsbedeling. Het gaat in onze strijd om handhaving van het objectieve recht, want alleen dáárdoor is een samenleving mogelijk, die deze naam verdient. Zolang men recht en belang verwacht, zolang het recht bepaald wordt door het volksbelang, zodat elke hogere vorm eraan ontbreekt, zolang dat volksbelang daarenboven bepaald wordt door een bepaalde groep of door een rechter, die alleen maar vertegenwoordiger is van die groep, zolang zal er zijn terreur en willekeur, zolang is er van een waarachtige samenleving geen sprake. En wat ernstiger is: door al deze opvattingen wordt vlakweg geloochend, dat het recht zijn inhoud zou ontleen aan een hogere norm; de goddelijke oorsprong van het recht wordt genegeerd. Hiermee is gezegd, dat ook aan de Kerk van Christus haar plaats zal worden onthouden in het midden van het openbare leven

der mensen. Daarom is en blijft onze strijd in de eerste plaats een strijd voor herstel van het recht. Maar wij zien in het verlengde van deze strijd de strijd om de vrijheid van Christus' Kerk. Wij strijden voor het Koninkrijk der Nederlanden, maar tegelijkertijd strijden wij voor de prediking van het Koninkrijk der Hemelen. Het is Gods gunst over ons, dat wij voor deze dubbele strijd aan één front mogen staan. Voor een Christgelovigen Duitser liggen deze dingen anders en zeer veel moeilijker.

Bos heeft zich warm gesproken. Toch gevoelt hij het van binnen wel: dit alles is meer beschouwing dan verkondiging. Maar voor zichzelf is hij toch bevredigd. Hij heeft er moeite mee, de strijd zuiver te houden. Telkens weer betrapt hij zich op een heidense haat tegen den mof, daar waar in zijn hart had moeten zijn liefde voor Christus Kerk. En hij heeft nu eenmaal de echte menselijke neiging, de andere mensen af te meten naar zijn eigen sentimenten. Hij heeft deze keer de indruk, dat hij er niet al te ver naast is geweest. Daarom, er klinkt een hartelijke toon in zijn stem, als hij met het gebed des Heeren de preek besluit. Na de preek komt de gewone gang van zaken. De aarzeling, de schroom, die een zeker vacuum, een luchtledig schept. Bos ondergaat deze gewaarwording bij het spreken voor een groep in

een kamer zoals hier, nog pijnlijker dan bij een gewone kerkdienst. Men zit hier zo dicht op elkaar en het gewone leven staat zo dringend en dreigend vlakbij in de kopjes op de tafel en de koektrommel op de schoorsteenmantel.

Maar deze keer is het vacuum gelukkig spoedig overwonnen. Want Evert en Alex moeten nog een hand hebben. „Welkom” is nogal een gemakkelijk woord om weer mee te beginnen. En dan kan Bos doorgaan met te zeggen, dat het voor het verstaan van de woorden jammer was, dat de beide laatkomers niet de hele preek hebben gehoord. Hij geeft meteen een korte recapitulatie van het begin. Hij is er zelf nog vol van en raakt op die manier het overtollige kwijt. Gelukkig is Jo al bezig met koffieschenken en de koek staat ook al klaar. Proficiat! Napraat is er verder niet. Bos hoort ook terloops weinig meer over zijn woorden; alleen maakt later op de avond Albert de opmerking, dat hij meende, dat oom Piet feller uit de hoek zou komen. Waarop oom Piets antwoord, dat het zo ruimschoots voldoende was, want dat een preek geen propagandarede is. Hetwelk beaamd werd.

Zo schommelt de avond in een genoeglijk gangetje verder. Er heerst een zekere ontspanning. Het is bijna gemoedelijk. Het kan ook niet anders. Waar Nederlanders bijeen zijn op een Hollandsche

boerderij, daar moet het al raar gaan, als er geen ogenblikken komen, waarin de nationale gemoedelijkheid de overwinning behaalt. Het is misschien wel goed zo ook. De spanningen zijn er zo straks gemakkelijker door te dragen. De radio heeft geen bijzondere berichten. Dus meer koffie drinken en meer koek eten en dan door de heldere avond naar de keet en onder de wol. Slaap lekker, morgen komt er weer een dag.

HOOFDSTUK V.

De dag is nog jong, als allen in de keet ontwaken door het gestommel van een binnentredende. Ze slapen zonder wacht, veilig als ze zich weten te midden van de goedgezinde boerenbevolking. En kijk, daar staat midden in de loods in al zijn felheid en met al zijn grappen JanHendrik. Ja, die Jan-Hendrik, dat is me er een. Als hij een pistool in de hand heeft, staat hij voor niets. Dan stapt hij een gemeentehuis binnen of een distributiebureau en haalt er, wat er op dat ogenblik gehaald moet worden. Persoonsbewijzen of stukken van het bevolkingsregister, bonnen of toewijzingen. En bij dit alles zorgt hij, dat de humoristische zijde van het geval ruime gelegenheid heeft, om naar voren te komen. Als je Jan-Hendrik een pistool in de hand duwt en hem opdracht geeft, de keukenmeid van Seyss-Inquart weg te halen achter het fornuis, om haar pannekoeken te laten bakken bij de keet, dan heb je de redelijke kans, dat hij voor de avond terug is op een motorfiets, die hij en passant van de wacht gestolen heeft, met de

ontboden dame op de duo. Wanneer Jan-Hendrik zijn overall aantrekt, de vliegermuts, die hij, wie zal zeggen hoe, ergens heeft gesnaaid, opzet en zijn masker voorbindt, dan lijkt hij zó gestapt uit een lugubere film over „donker Parijs”. Toen Bos hem de eerste keer zo zag, heeft hij hem de naam gegeven, die nu als schuilnaam dienst doet, de naam Boefje.

Boefje heeft groot nieuws. Onder aan de Esch heeft een zwarte Piet vannacht een varken geslacht en Jan en Buter worden uit hun bed gehaald, om met de auto het varken op te halen. De doktersauto heeft dus vandaag de eerste opdracht en wel, om een lijk te vervoeren. JanHendrik gnuift en allen lachen mee. Och, de zwarte Pieten, zij zorgen altijd weer voor de humor, die allen af en toe zo nodig hebben. Is het niet gebeurd, dat ze op een rustige avond op het Kenkhuus zaten en dat Jan en blonde Henk binnen kwamen met een zak, die aan oom Piet werd vereerd? En bleek er bij het openen niet een levende big in te zitten? Het beestje mocht een ereronde maken door de kamer. Maar werd toen prompt in een verborgen hoek opgesloten. Hij miste, wat in die dagen voor een varken een grote deugd was, het oormerk. Hij zou dus in goede vaderlandse magen terecht komen. De zwarte Piet had hem weggeworpen, toen hij mensen hoorde naderen. Is Bos zelf niet in een

donkere nacht bijna met fiets en al over de kop geslagen bij een onverwachte ontmoeting met een reusachtige zeug? Welk dier een andere zwarte Piet maar had laten lopen, toen hij de fietsers hoorde naderen. Jammer, dat ze die nacht geen tijd hadden, het beest weg te brengen. En nu vooruit! Gauw in de auto! Er valt een vaderlandslievend werk te doen, dat onmiddellijke en zeer smakelijke vruchten zal afwerpen. Jan is weg met Buter. Evert en Alex verdwijnen. De rest van de familie ontbijt op haar gemak en fietst dan op haar zeven gemakken naar het Kenkhuus

Als er onderweg een band springt, dan kuieren ze maar verder. Haast hebben ze niet. Op het Kenkhuus wordt vandaag gedorst; dus daar zijn ze op ieder uur van de dag welkom. Als ze de werf opkomen, staat de dorsmachine al lustig te denderen. De burenen hebben er allen hun taak bij en alles staat op zijn post. Bos denkt: mooi die burenhulp. Van al die mensen zijn er maar twee, die in loondienst zijn, en wel de deskundigen voor motor en machine. De rest verleent als burenen hulp, om als de beurt aan hen is, geholpen te worden. Een van de laatste restanten van „boerhulp”. Tegen de muur van de stal staat een grijs licht motorfietsje met onleesbaar gemaakt nummer. Heel vaag zijn de letters A.D. nog te onderscheiden. Het is al weer een

tijdje terug gepikt uit het kamp van de Arbeidsdienst.

Op het Kenkhuus treffen ze ook Maurits, den brigade-seiner. Weken terug is hij per parachute gedaald, voorzien van een radio seintoestel - een set - om de verbinding met de overtant aan te houden. Maurits was in Engeland getrouwd met een Franse vrouw. Zij is in Frankrijk afgesprongen voor illegaal werk en sindsdien heeft zij geen teken van leven meer gegeven. Het ergste wordt gevreesd en de zenuwen van Maurits zijn er niet beter op geworden. Maurits ligt languit in het gras te lezen, maar het lijkt bedenkelijk veel op slapen. De dag heeft een rustig en vredig aanzien. Het rammelen van de dorsmachine roept gedachten op aan vredig zaaien en oogsten. In de schuur zijn Klomp en Bos bezig met banden plakken. In brede banen valt het licht van de herfstzon naar binnen. Dan komt met een licht aarzelen in zijn anders zo waste stap Buter naar binnen. Klomp en Bos zien hem verwonderd aan. Met een mat glimlachje op zijn gezicht loopt hij recht door naar de kamer. Dan komt al spoedig zijn verhaal los. Zij hebben het varken van den zwarten Piet niet meer in diens huis gevonden. Toen zijn ze er achteraan gegaan. Vanzelf werd nu niet direct langzaam gereden. Plots dook een Engelse jager op hen en nam hen onder vuur. Om het vuur te

ontwijken, hebben ze getracht met een scherpe bocht het bos in te draaien. Welke manoeuvre glansrijk is mislukt. De wagen is tweemaal over de kop geslagen en Buter, die oorspronkelijk achterin zat, bleek na de „omwenteling” voorin te zitten. Jan heeft een hoofdwond en wordt ergens door een dokter verbonden en Buter is ook wat licht in het hoofd. Hij is op een „geleende” fiets naar het Kenkhuus gekomen, om daar ook een fiets voor Jan op te halen, want de mooie Opel ligt in puin. Ze hebben hem zo goed en kwaad als het ging in het bos verstoppt.

Natuurlijk wekt dit verhaal eerst enige hilariteit. Een ongeluk is altijd min of meer belachelijk. Want het stremt de gewone gedachtegang. Maar Jan kan aan zijn hoofd niet veel hebben en Buter kijkt knap „waterig” uit zijn ogen. Bos vertrouwt het niet recht. Hij laat Buter even op zijn tenen staan. Als deze proef goed afloopt en Buter even gezeten en wat gegeten heeft, wordt aangenomen, dat hij er met wat stijfheid in de spieren wel af zal komen. Niet lang daarna verdwijnt hij met de fiets voor Jan naast zich. En weer keert de vredige stemming terug. Tot plots in de nabijheid twee pistoolschoten weerklinken. Maurits heeft ze het eerste gehoord. Hij komt binnen vliegen en zit een ogenblik later veilig opgeborgen in de schuilkamer. Hij loopt ook inderdaad het meeste gevaar.

Even later knalt er buiten een motor. Albert zit er op, maar op de duo zit iemand in uniform met het pistool in de hand. Alberts gezicht staat bleek en strak. Als er gestopt wordt, staat meteen alles stil. De dorsmachine zwijgt en een enkele jongen duikt haastig weg. Voor het merendeel is het te laat. De man in uniform ontpopt zich als een onderhopman van de Arbeidsdienst. Dat geeft al wat ontspanning. Voor dergelijke heren heeft men niet al te veel ontzag. Maar niettemin, het pistool in zijn hand ziet er nu niet bepaald vriendelijk uit en men weet niet, wie hij nog achter zich heeft. Waar het om gaat, is spoedig verteld.

Een van de helpers bij de dorsmachine is op het gegapte motortje van de Arbeidsdienst uitgereden, om zakken te halen. Hij is regelrecht gereden in de armen van een hopman en een onderhopman van de Arbeidsdienst. Deze hebben het motortje herkend en den jongen aangehouden. Maar de knaap is ontsnapt en zij hebben hem een tweetal schoten nagezonden. Toen is Albert geprest, om den onderhopman op de motor naar de boerderij te brengen en nu zal de onderhopman eens even een onderzoek in stellen. Daar staan ze dan in een boog, al de werkers met hun stoere boerenkoppen. Op een toon, die hij al aardig van zijn moffenvrienden heeft geleerd, vraagt de onderhopman allen

naar de motor en den man er op. Ook Klomp en Bos worden er bijgehaald. Maar niemand heeft ooit een motor van de Arbeidsdienst gezien en van den berijder weten ze helemaal niets. Dat wordt onder dof gemompel en veel schouderophalen den snauwenden onderhopman te kennen gegeven. De man maakt zich woedend en kwispelt met zijn pistool als een geile hond met zijn staart. Maar nu komt er ook dreiging in de groep daar voor hem. Strakker worden de gezichten, kleiner de ogen; de schouders gaan iets naar voren, de armen worden iets gebogen, de vuisten beginnen zich te ballen. Een prachtige groep mensen, die getergde boeren!

Tot zijn geluk voelt de onderhopman de situatie aan. Tot zijn geluk ook heeft geen der eigenlijke verzetsmensen een wapen bij de hand. De snauwer retireert met zijn pistool in de aanslag. Hij roept om den hopman, die de wacht staat te houden bij het motortje. Maar deze is zo verstandig, niet ten tonele te verschijnen. Dan verdwijnt de onderhopman ook maar. Het werd tijd, want die mensengroep was een loerende tijger geworden, gereed tot de sprong. Nauwelijks is de man verdwenen, of er wordt kort en fluisterend beraadslaagd. De meeste helpers bij de dorsmachine zijn onderduikers. Zij moeten in elk geval verdwijnen. Ook voor de anderen

is het veiliger maar weg te gaan. Trouwens, het werk kan toch geen voortgang meer vinden. Klomp en Bos zullen ook verdwijnen en Maurits meenemen, om hem bij de vrouw van den Baas onder dak te brengen. De plannen worden zwijgend en haastig uitgevoerd.

Daar gaan ze alweer! Eerst Bos op de fiets, daarachter Maurits, en Klomp sluit de stoet. Onderweg wordt besloten, niet bij het huis van Evert af te stappen. Het gerucht gaat, dat het geschaduwd wordt. Men zal er dus langs fietsen en Maurits zal zo onopvallend mogelijk het erf oprijden. Het plan slaagt. En kalm fietsen Klomp en Bos door Hellendoorn, om alweer spoedig een bosweg in te slaan. Zij willen naar de Schaddebelt. Daar woont een bevriende boer. Het is niet ver van het Kenkhuus, maar ver genoeg om veilig te zijn. Daar zullen ze wel horen, hoe de dingen zich verder ontwikkeld hebben. Maar natuurlijk, het is vandaag een dag met een gaatje. Het zou wel gek zijn, als er vandaag iets goeds wilde gaan. Daarom, halfweg de Schaddebelt, springt een band van Bos. Klomp zal de fiets even terugbrengen en hem in Hulsen laten repareren. Dat even wordt een kleine driekwartier en dan vooruit maar weer.

Als ze boven op de Schaddebelt komen, gaat juist de zon onder in een orgie van kleuren. Geel, groen en rood vlammen op en waaieren

uit tegen de heldere Septemberlucht. Ze worden er stil onder en Klomp verzucht: „Dat hebben we in elk geval gehad”. En met „dat” bedoelt hij de ongemeten schoonheid van de stervende dag. Op de boerderij worden ze met de van ouds bekende hartelijkheid ontvangen. Er is stoet en brood en boter. Er zijn eieren en de melk staat hoog in de bekers. Ze zijn wat traag geworden van al de emoties. Maar Klomp geeft het sein: vooruit naar het Kenkhuus. Daar valt alles geweldig mee. De beide „officiëren” van de Arbeidsdienst hebben het motortje op sleeptouw genomen. Zij zullen allicht niet meer terugkomen. Want de Arbeidsdienst is helemaal ontwricht en alle jongens zijn uit het naburige kamp gevlucht. Daar zal men er heus geen zin in hebben om, nu de motor weer terecht is, te gaan onderzoeken, wie hem eigenlijk ontvreemd heeft.

Als Evert en Alex even later binnen komen, zijn ze van dezelfde mening. Daarom: er komt weer rust in het oude vertrouwde kwartier. En de enige herinnering aan de bewogenheid van de dag wordt gedragen door Jan, die aan de grens van zijn vrolijke krullebol een niet onaardige, schoon geenszins flatterende pleister draagt. Er is weer eens min of meer voldoende rokerij. Dat draagt er niet weinig toe bij, om de stemming mild en vredig te maken. Het

schemert lang na. Het gesprek wordt traag en een rust besluipt de mensen en de dingen. Als er iemand door de stal loopt, is er even het gerinkel van een emmer. Dat geluid draagt de vredige stemming in plaats van te storen.

Maar het wordt tijd voor de radio. Daar is radio-Oranje alweer. Het is net, alsof de nieuwsberichten niet goed in de hoofden willen doordringen. Daar is dan om half negen ook weer de Vlaamse radio voor België. En zowaar, daar zijn de bijzondere boodschappen. En ja, en ja, het „woord” is er bij: bericht voor grote Jan: hartelijk gelukgewenst met je verjaardag. Zou dan de dag toch nog goed worden? Het eerste enthousiasme is na twee teleurstellingen wat bekoeld. Maar de hoop wordt weer levendig. Want het is prachtig weer. De lucht is praktisch onbewolkt en de nachtbries kan niet hinderlijk zijn. Daarom alles met overleg klaar gemaakt. Ze kennen onderhand het werk. Rustig worden de overalls aangetrokken. De lampen worden te voorschijn gehaald en gecontroleerd. Ziezo, nu is alles klaar. Het wachten begint.

Dan komen de werkers uit de omtrek successievelijk binnen. De vorige keer is de raad gegeven te zorgen voor dikke kleding en eten. De nachten worden al knap koud en eten is het van ouds bekende middel, om wakker te blijven.

En de mannen zijn dik gekleed en de jaszakken staan bol van het pak brood. Hier is nog eten genoeg. Want de boeren hebben alles voor de werkers over. Tot half twaalf zal worden gewacht, dan is om twaalf uur alles gereed. Dit is ruim op tijd, want de receptie voor Jans verjaardag zal gehouden worden tussen één uur en drie uur. Dat is bij de bijzondere boodschap er bij gezegd. Ook de feestzaal is niet veranderd volgens hetzelfde bericht.

Daar staan ze dan weer in het veld, gevangen in de nacht. Het is droog en helder; de sterren staan met hun eeuwig zwijgen, dat altijd net spreken dreigt te zullen worden – en dat is het geheim, dat in de sterren zo trekt, dat bijna spreken en toch zwijgen — boven hun hoofden. Het is stil in deze oorlogsnacht. Im Westen nichts Neues. Geen afweervuur, geen schijnwerpers, geen lichtfakkels. Bos loopt met Jo op en neer. Beurtelings dragen zij de trommel met verbandmiddelen. Alle posten, die zij achtereenvolgens bezoeken, zijn in de beste stemming. Men is deze keer zeer hoopvol. Het wordt één uur. Nog geen nieuws. Wel is heel in de verte een ronkend vliegtuig langs de nachthemel voorbij geschoven, maar het was kennelijk niet voor ons bestemd; daarom liet het geen teleurstelling achter.

Dan verschijnt er iemand op de fiets. Hij

moet wel een vertrouwde zijn, want anders hadden de posten hem niet doorgelaten. Hij is ook een vertrouwde, maar heeft een minder prettige boodschap. Op het Kenkhuus is een van de meisjes plotseling vrij ernstig ziek geworden en Jo moet er op uit, om den dokter te halen. Het is voor Jo wel een teleurstelling. Twee nachten was zij in het veld voor niets en nu alles er zo hoopvol uitziet, wordt zij weggeroepen. Maar het is nu eenmaal niet anders en zij gaat mee. Nu heeft Bos zich tevreden te stellen met het gezelschap van zichzelf. Hij loopt de posten maar weer eens langs en maakt hier en daar een fluisterend praatje. Maar de tijd duurt lang. Hij raakt aan het peinzen.

De sterren leggen zijn aandacht vast. Hij herinnert zich uit zijn studententijd een boek, waarin stond, dat de sterrenhemel een sterke prikkel is voor de godsdienstige gevoelens. Hij begrijpt dat nu beter dan ooit. Maar hij kent ook het gevaar, hierbij in het heidendom te blijven steken. Daarom richt hij zijn gedachten op Abram, die ook de sterrenhemel zag en toen de belofte kreeg, dat zijn nageslacht zou zijn talrijk als de sterren aan de hemel. Van Abram springen zijn gedachten over op de Joden. Bos houdt van die gedachtesprongen en vindt het een weelde, zijn gedachten te mogen nalopen. Het is soms net, alsof ze als speelse

dieren voor hem uitrennen. Zo liep hij vroeger met zijn jonge honden door de prachtige lanen van zijn geboorteplaats. Gek, dat hij nu daaraan denkt, hier op de Piksen, hier op het afwerpterein. Maar kijk, daar gaan zijn gedachten naar de Joden terug. En dan bidt hij tot den God van Abram en Izak en Jacob om verlossing van de druk voor Israël, voor de Kerk en voor het vaderland. Dan bidt hij stil voor zich heen, dat de drop vannacht mag komen en goed gelukken mag. En weer staat hij over zich zelf verwonderd. Maar hij weet zich tegelijkertijd de mond, de tolk van heel wat van de mannen, die daar nu verspreid staan in het veld, om hun taak te vervullen voor de vrijheid van Israël en Kerk en vaderland.

Er verstrijkt weer een half uur. Het wordt nu knap koud. Met stampen op de grond worden de voeten, met wrijven de handen warm gehouden. Af en toe een hap brood doet ook goed. Hadden we nu maar een slok echte, warme koffie of mochten we maar roken! Bos denkt het en al de mannen op post, die hij spreekt, zeggen het. Maar de hoop is nog niet minder geworden. Het kan nog gemakkelijk vannacht gebeuren. Bos is net van een grenspost teruggekeerd bij den middelsten man van de lichtploeg, als ver in het zuid-westen het zwakke geronk van een vliegtuig wordt gehoord. Het klinkt wat dof; het is

alsof de motoren geknepen zijn. Aarzelend komt het naderbij. De lampen van de lichtploeg flitsen aan en de seinlamp knipoogt zenuwachtig. Het geronk komt dichterbij, maar blijft dof klinken. Een goed teken, want er moet langzaam gevlogen worden en daar is het vliegtuig al. Zwart tekenen zijn omtrekken zich af tegen de heldere hemel. Het scheert langs de rand van het terrein, zweeft er over, is even onzichtbaar, zwenkt terug, neemt koers pal over de lampen van de lichtploeg. Een onregelmatige vlek maakt zich los van de romp en even later valt de parachute open en schommelt langzaam naar beneden en daar nog een en ginds een derde en een vierde en een vijfde. Even staat iedere man roerloos. Dan is er een rennen naar de plaats, waar men de daling vermoedt. Maar iedere man moet weer naar zijn plaats. Het lukt in zover, dat de lichtploeg weer een lijn maakt. En ja, daar komt de machine voor de tweede maal over. En nu maken zich een reeks parachutes los, die statig naar beneden dalen. Onwillekeurig ontsnapt hier en daar een „ja” aan de mond van dezen en genen. Dan is er weer het oude zwijgen. Vlak bij Bos daalt een parachute, even verder nog een. Hij rent er naar toe. Iemand loopt mee; het is de dokter. Samen maken zij het pak los van de parachute en dragen het naar de weg. Nu de tweede, maar als ze die

ook met moeite naar de weg hebben gesleept komt er opgewonden fluisterend een groepje mensen aan. „Oom Piet”, klinkt het, „we hebben er één, die naar beneden gesprongen is”. En ja, klein, maar kolossaal in zijn springuniform, staat daar een man midden tussen de jongens. Eerst natuurlijk het „Glad to meet you”, dan de vraag: „How are your legs?” Want Bos heeft het al meer dan eens meegemaakt, dat een parachutist van een aangeschoten bommenwerper de enkel verstuikte bij het neerkomen. De benen blijken in goede conditie te zijn, dus de verbandtrommel behoeft niet open.

Maar kijk eens: daar komen ze al aan met een tweeden man. Ook deze is goed en gaaf. Later zullen deze „beroepsspringers” Bos een beetje uitlachen om zijn vraag. Maar als hij zijn ervaring van vroeger vertelt, zullen ze zijn vraag begrijpen. Het gerucht gaat, dat er nog een derde man is neergekomen. Bos gaat op pad, om ook hem op te vangen. Het duurt niet lang, of hij komt hem, omringd door de „opvangers” tegen. Weer brabbelt Bos wat Engels, maar de jongens fluisteren, maar door de opwindning wat te hard: „Het is een Hollander”. De handdruk valt natuurlijk nu al heel stevig uit. Intussen is de eerste opwindning wat gezakt en de oude waakzaamheid keert terug. Het blijkt, dat het vliegtuig gehoord is door de in de omgeving wonende

boeren. Bij de ene boerderij na de andere worden de ramen verlicht. Dit is niet onbedenkkelijk. Op nog geen twee kilometer hemelsbreed hier vandaan, zit een groep vijanden in een kamp. Je weet nooit, wat die gehoord hebben en wat ze nu zien.

Jan, de geboren aanvoerder, neemt de leiding. Allen, die niet onmiddellijk te maken hebben met het opladen en wegbrengen van de lading, doen het best, nu naar het Kenkhuus te gaan. Want dan is men het meest weerbaar, als het tot knokken moet komen. Jan zegt: „Oom Piet, die lichies zinnen me niks, gaat u maar vast naar het Kenkhuus”. Boefje zal oom Piet op pad brengen. De afgesprongen mensen zullen langs een andere weg volgen. Zo is alles het meest veilig en safety first is ook een goede regel in oorlogstijd. Als Bos in het Kenkhuus aankomt, staat daar alles al te wachten. Hij brengt kort verslag uit, vooral van het feit, dat er mensen zijn afgesprongen.

Nauwelijks is hij klaar, of daar zijn ze al, de drie man met hun geleider. Monsterlijk zien ze er uit met hun zwaarbeladen zakken en aan het lijf gesnoerde tassen. Bos stelt zich voor en dan blijken het te zijn: twee majoors van de S.A.F. en een sergeant. Als ze zich ontkleden, komt er gelach. Want elke man staat ten slotte tussen een stapeltje bagage, waarvan men niet snapt, dat

hij het aan zijn lichaam heeft kunnen meedragen. Dan naar binnen. Daar staat zo waar de tafel al gedekt. Er is wittebrood met ham, er is koffie (natuurlijk surrogaat), maar er zijn echte eieren en niet zo weinig ook. Bos ziet de mensen glimlachen, maar voor de zoveelste maal verkoopt hij tegen bondgenoten de grap: the Dutch people is an eating people.

Dan is er een gestommel op de deel. Niemand weet, wat er achter ligt. Maar de Hollandse majoor is de enige, die zijn pistool bij zich heeft en het trekt. De beide anderen, de Amerikaan en de Ier, hebben zich blijkbaar niet voldoende gerealiseerd, wat het betekent, in een bezet land te leven. Zij hebben hun wapens bij hun bagage achter gelaten. Gelukkig is het alleen maar Evert, die nader kennis komt maken met zijn gasten. Maar de beide anderen krijgen de raad, nooit hun wapen af te leggen.

Als allen weer aan tafel zitten, wordt het genoeglijk. De sergeant is een dikke, gezellige Ier. Hij wordt al geplaagd met Jo. Zij wordt aan hem voorgesteld als een real Dutch girl with golden hair. Als Jo vraagt, wat er van haar gezegd wordt, moet ze er wel om lachen, hoewel ze toch een beetje bedeesd is voor al die vreemde mannen. De beide majoors zijn in druk gesprek met Evert. De Hollanders laten zich brood en ham goed smaken, maar de uit de lucht gevallen

gasten eten naar de zin van de boerin veel te weinig. Het goede mens maakt dezelfde fout als de vreemdelingen, maar in omgekeerde richting. Zij kan zich niet voorstellen, dat men woont in een land, waar eten in overvloed is en waar het beste eten nog voor het leger bestemd is ook. Later zullen allen begrijpen, dat er in de lucht heel wat chocolade wordt opgekauwd.

Al met al is het al vrij laat geworden. En vóór zonsopgang moeten ze allen de keet hebben bereikt. Jan-Hendrik heeft ook deze nacht gezorgd voor de komische noot, door op het toneel te verschijnen met een jachtgeweer. Hij heeft dat in beslag genomen bij een nationaal-socialistisch gezinden boer in de omtrek en draagt het nu aan een touwtje over de schouder. Een paar patronen zijn er bij. Daar Jan-Hendrik echter broodnodig is bij het transport der afgeworpen wapenen, heeft hij het in de hoek van de kamer gedeponeerd. Nu er opgebroken wordt, moet het geweer mee. De stoet formeert zich. De gasten hebben uit de lucht alles meegebracht behalve een fiets. Daarom zal er gelopen moeten worden. Ook al niet erg. De afstand is niet groot. De parachutisten beginnen alles weer om te hangen. Het lukt ook. Ze hebben er routine in, maar de anderen kijken vol verbazing naar alles, wat deze mensen op zich laden. De helm op en vooruit dan maar.

Voorop gaat Evert. Hij heeft een uitmuntende zaklantaarn en zal zo nodig van voorlichting dienen. Achter Evert loopt Alex. Dan komt de Amerikaanse majoor, dan de Hollandse. Ze worden gevolgd door den sergeant, en Bos, met het jachtgeweer over de schouder, sluit de stoet. Zolang ze op open terrein gaan, gaat het goed. Maar in de schaduw van de dennenbossen gaat het moeilijker. De maan schijnt helder en vlekken licht en donker spelen over het pad. De gecamoufleerde overalls, waarin de gasten zijn gekleed, passen zich volmaakt aan bij dit spel van vlekken en Bos heeft moeite, om de juiste afstand tot zijn voorman te bewaren. Nu eens trapt hij hem op de hakken; dan lijkt het weer, of hij in de grond gezonken is. Maar al sukkelende komt men, waar men wezen moet. De jongens zullen de karren met wapens ook naar de keet brengen. Maar ze zijn er nog niet. Even wordt er gewacht, maar dan besluit men toch de strozak maar op te zoeken.

Daar zijn nu net kribben genoeg. Morgen moet er eerst gewerkt worden aan uitbreiding van de slaapgelegenheid. Maar daar gaan ze onder de wol. Slaap lekker! Jawel, maar Bos kan zo gauw niet in slaap komen. De hele dag met zijn bonte gebeuren trekt aan zijn oog voorbij. Hij kan zich niet voorstellen, dat dit allemaal in een dag en een nacht is gebeurd. En zijn aandacht

lijft haken aan het gebeuren vannacht. De geslaagde drop en de afgesprongen vrienden. Ja, vrienden, kameraden, vreemd, dat je dat zo direct voelt. En dat dit je zo sterkt. Je voelt je nu opgenomen in het grote geheel van de strijdende legers der bondgenoten. Je hoort er nu ook bij. Bos had vroeger in de dag der mobilisatie dit gevoel ook, wanneer hij 's morgens zijn koppel om gespte. Dan dacht hij telkens weer: hoeveel mannen doen dit vanmorgen? Dan zag hij een ogenblik als in een glimp de miljoenenlegers trekken door alle landen van de wereld. En dan werd een sterk besef geboren: ik hoor daar vandaag ook bij. Laten we er van maken wat er van te maken valt.

Nu is dit gevoel verhevigd en verdiept. Al liggen ze nu allen gescheiden in hun krib, toch voelt Bos lichamelijk de tegenwoordigheid der kameraden. Het is, alsof hij ergens van omhoog door het dak der loods heen de gestrekte lichamen van zich zelf en de kameraden aanschouwt. Dan, in een duizelende val, stort hij op zijn eigen stromatras neer en weet zich wondervast gebonden aan deze gemeenschap van slapende makkers. En over de kameraden, die vannacht tot hen kwamen, voelt hij zich nu verbonden aan de legers der bondgenoten, die oprukken, om het vaderland te bevrijden. Hij ziet in een droom, hoe gisteravond op een vliegveld ergens

in Engeland het vliegtuig voor deze raid werd klaar gemaakt. Hij ziet de mensen van de gronddienst nog wat om de groote vogel heenscharrelen. Hij ziet den daarvoor aangewezen man nog even het dashboard controleren. Hij ziet, hoe in de verlichte kamer de vlieger en de parachutisten met den commandant een laatste bespreking houden. Dan ruikt hij bijna de koffie, die zij nog even heet opsorpen. Hij hoort het langzaam op toeren komen der motoren, ziet het startsein aanglimmen en de machine wegstormen in de nacht. Dit alles is hem tussen waken en dromen van een angstwekkende werkelijkheid. Maar met al deze mensen weet hij zich verbonden, want de kameraden slapen nu met hem in de keet op de Piksen. Nog even dringt het tot zijn bewustzijn door, dat nu de strijd pas in alle ernst begint, maar dat nu ook de bevrijding beduidend dichterbij is gekomen. En dan niets meer, ook Bos is in diepe slaap gevallen.

HOOFDSTUK VI.

De jonge dag staat vol beloften om het bos. De lichtvlekken schuiven onder de spichtige denneboompjes, die huiveren in de prille morgenkoelte. Het wordt nu alvast een dag, waarop de mannen van de Piksen niet behoeven te zoeken naar werk. Het werk ligt om de keet te wachten. Want de grijze cilinders der „containers” heffen hun massale rondingen uit het mos en als een hoop lappen en verwarde touwen liggen overal de parachutes verspreid. Ook staan de ijzeren manden vierkant en massief op de plaats, waar de bergers ze gisteren hebben gedeponneerd. Onwillekeurig grijp je eerst naar de parachutes. Om dat vreemde woord weeft zich een wereld van romantiek. Elke oorlog brengt nu eenmaal zijn romantische bijzonderheden mee. En nu moge het jammer zijn, dat de grote men alleen oog heeft voor deze romantiek, zo zelfs dat de schoolboekjes van de tachtigjarige oorlog zowat alleen de romantiek hebben vastgelegd, het blijft waar: elke oorlog heeft zijn romantische kanten, waarvoor geen mens ongevoelig

blijft, en die zelfs de meest verstokte vredesman moet bestrijden in zijn eigen hart.

Daarom steekt ieder het eerst de hand uit naar de parachutes. En het wekt een sterk welbehagen, het fijne kunstzijden weefsel te laten glijden door de vingers. Het eerste, wat iedere man er bij denkt is: prachtige stof voor een japon voor mijn meisje, mijn vrouw. Oom Piet, die als veldprediker nu eenmaal de mond van de troep moet zijn, spreekt het uit ook en vindt algemene instemming. Zo, dus die prachtige stof droeg alles, mensen en wapenen, door de lucht. En dan moet je die touwen eens voelen! Een en al soepelheid en kijk eens goed: het is koord, van kunstzij geweven. Straks blijkt, dat de meisjes daar vooral weg mee weten. Zij pluizen de koorden uit en haken van de draad gordels voor hun slanke leesten. Maar zover zijn we nog niet. Nu ligt daar alles door elkaar onder de dennen op de Piksen en het zal een heel werk zijn orde in de chaos te krijgen. Maar daar komen al helpers aan. Het is een deel der mannen, die vannacht hun medewerking hebben verleend. Zij willen wel eens bij daglicht zien, wat er al zo is neergekomen. Dat is nu heel mooi, maar elk man verhoogt de kans op ontdekking en Evert kijkt vrij zuinig. Maar enfin, vandaag moet er wat door de vingers worden gezien. Toch, de eerste sten, die met

behulp van Bunny in elkaar gezet en geladen is, wordt gebruikt om een schildwacht mee te bewapenen, die nu op post zal worden gezet.

En dan komt er een stemming, die nergens meer op lijkt dan op een echte Sinterklaasavondstemming. Het gevaar is er, het gevaar, dat nog altijd niet helemaal ernstig genomen wordt. Lijkt alles, wat wij doen niet nog te veel op een spel? Er zijn nog geen kameraden gevallen. Alles ging nog altijd min of meer, zoals wij het wilden en beraamd hadden. Het was eigenlijk nog maar sport, om den vijand voor den gek te houden. Zo was het altijd nog min of meer. Maar nu, na de eerste dagen van de Septembermaand, lijkt het er meer op dan ooit. De schildwacht vindt het kranig, om naast de sten in het bos op de loer te liggen en wij vinden het maar prachtig, zo bewaakt te worden met geladen wapens. Het gevaar is er en de verrassingen zijn er.

Wat zou er in dat rode papier zitten? Kijk, het zijn de stukken van de onderdelen van een sten. Hoe zet je zo'n ding in elkaar? Toe, Bunny, boy, help ons eens even! Dat is het magazijn. Hoe doe je de patronen er in? O, gaat dat zo; dat is nogal eenvoudig. In die „container" zitten geweren. O neen, het zijn karabijnen. Je kunt er automatisch vuur mee geven en schot voor schot. Een oud legerman heeft al een geweer

in handen en neemt dat volgens de regels van de kunst uit elkaar. Even verder zit een kornet van de artillerie met een ander geweer op zijn knieën. Maar alles zit dik onder het vet en als het zo doorgaat, wordt het een grote warboel.

Daarom, Evert gaat maatregelen nemen. Allen, die er niets mee te maken hebben, moeten de keet en haar omgeving verlaten. De oude garde zal blijven, aangevuld met alweer een Henk en met Dick. Om hen van de andere gelijknamigen te onderscheiden heet deze Henk later Wilde Henk en Dick wordt Dick Dalfsen. Dat wordt later zo. Dan blijken de karakters en de werkkringen voldoende aanleiding tot een bijnaam, die geen misverstand kan wekken. Wilde Henk blijft dus. Hij is, zoals blijkt, student en krijgt op staande voet een schop in de handen. Dat kan hem geen kwaad en voldoet uitstekend. Allereerst moeten nu de wapens onuitgepakt op een stapel gelegd worden onder het afdak, dat alweer uit schuilhutten van de Arbeidsdienst is samengesteld. Ook die waren op een nachtelijke expeditie buitgemaakt. Dan moeten containers en parachutes begraven worden. Anders trekken zij mogelijk de aandacht van een voorbijganger of uit de lucht. Ook lijkt het gewenst, een onderkomen te graven: dan is er een schuilplaats bij mogelijk luchtgevaar en

hebben ze meteen een loopgraaf bij een eventuele overval. Met al dat werk gaat een dag heen. 's Avonds is er weer veel te veel volk in het kamp erymoet Evert een tweede uitbrander uitdelen, vóórdát de zo noodzakelijke rust is weergekeerd. Dan gaan ze vroeg naar bed, want de vorige nacht is er van slapen niet veel gekomen. En morgen is er weer werk in overvloed.

Het is alweer een mooie morgen, die volgende dag. Bunny's glundere gezicht is een en al glans. Hij zit daar op zijn zeven gemakken op een kist en is bezig met het schoonmaken van de onderdelen van een bren, het lichte Engelse machinegeweer. Bos, die uit zijn diensttijd belangstelling voor wapens heeft overgehouden, staat met aandachtige verbazing de sterke en toch zo fijne constructie van dit wapen te bewonderen. En de gezellige Bunny geeft graag uitleg. Trouwens, het is misschien nog meer de mens Bunny dan het wapen bren, dat Bos trekt. Hij heeft het al meer opgemerkt: het boerenbedrijf stempelt den man zo, dat hij een internationaal boerentype krijgt. Wanneer er jongens uit een brandend vliegtuig sprongen en zij kwamen uit een der landbouwende staten van Amerika, waren ook zelf bij het boerenbedrijf betrokken, dan waren zij heel makkelijk te vermommen. Zet ze een Hollandse boerenpet op, trek ze een Hollands boerenjasje aan en het is,

alsof ze zo van een Hollandse boerderij op stap zijn naar een vergadering van de coöperatieve melkfabriek.

En hier heb je het weer. Trek Bunny een boerenpak aan en hij is in eens een welgedaan inboorling van de lage landen bij de zee. Trouwens, de zee is hem niet vreemd. Want de goede man stamt uit Ierland. Hij is een echte zoon van het groene Erin. Hij komt van de boerderij en hij zal vandaag nog over de koebeesten praten. Ook al is hij momenteel onderofficier in het Britse leger. Want Bunny behoort tot de duizenden jonge Ieren, die weten, waar het in deze oorlog om gaat. Daarom hebben zij geen vrede met neutraliteit en namen ze vrijwillig dienst in het Engelse leger. Hij behoort nu tot de S.A.F. Dat staat op zijn mouw en vormt een gerede aanleiding voor een volgend thema van gesprek. Ja, S.A.F. betekent: special air forces, dat wil zeggen, deze troepen worden achter het front afgeworpen, om den vijand op zijn verbindingslijnen zoveel mogelijk te hinderen. Bunny heeft ook al deel uitgemaakt van een overvalcommando en heeft meegedaan aan de overval op een der Kanaaleilanden. Van de week deed hij zijn zeventiende parachutesprong. Dat vertelt daar die eenvoudige jongen zonder enige opsmuk, die boerenzoon uit Eire.

Bos geniet van zoveel eenvoudig heroïsme.

Trouwens, Bunny is altijd laconiek. Na zijn sprong vertelde hij met het gezellige lachje op zijn lippen, dat hij in de lucht in botsing was geweest met major Olmsted en dat hij toen zijn karabijn had verloren. Er is 's morgens terstond werk van gemaakt, om hem op te sporen. Want het zou al te gevaarlijk zijn, een karabijn maar zo in het land te laten liggen. Dat was een uitnodiging aan den vijand, om een nader onderzoek in te stellen. Albert I en Albert II, die de goede wakers over het kamp vormen, zijn er op uit geweest en hebben de brokstukken gevonden. Nu zit Bunny wapens te poetsen; het begint te ruiken naar wapenolie en Bos, die deze geur nog kent uit de goede oude tijd van de mobilisatie, voelt zich weer helemaal legerman. Bunny zit nog altijd te poetsen, maar het is te zien, dat dit zijn eigenlijke werk niet is. Bos moet hem zelfs eenmaal raad geven voor het doorhalen van een loop. Bunny is dan ook bezig met een „bijvak”. Zijn eigenlijke vak is: seiner, radiotelegrafist.

Kijk, daar is majoor Henk bezig de manden uit te pakken en daar komt de prachtige radiouitrusting van deze „springers” te voorschijn. Jan, de leergierige, staat natuurlijk met zijn neus vooraan en Buter, de technicus, neemt alles op zijn bedachtzame manier terdege op. Daar is de prachtige receiver, het ontvangtoestel. De

platte doos kun je gemakkelijk in je binnenzak steken, de droge batterij in de andere binnenzak, de opgerolde antennes in je broekzak en overal in het lieve landje kun je de radioberichten van de overkant opvangen, keihard en glashelder. Dat toestel, dat er uitziet als een te zwaar gevulde patroongordel, met nog een paar dingen er bij, is de S-phone. Het draagbare zend- en ontvangststation. Zo gesp je de hele zaak op je lichaam, zo zet je een miniatuur antenne op voor je borst en je kan spreken met den piloot in het naderkomende vliegtuig.

En dat geheimzinnige kleine toestel met die lange, uitneembare staaf is de Eureka. Het dient, om een vliegtuig te loodsen naar het afwerpterrein. Dit pakketje hoort er bij. Het is een pakje trotyl, dat met een magneet aan het toestel wordt gekleefd. De aansteekmiddelen voor de lont zijn er bij. Nooit mag het toestel zonder deze „mijn” gebruikt worden, want onder geen beding mag dit toestel in de hand van den vijand vallen. De vijand heeft er nog geen en mag er geen hebben ook. Daarom, bij een overval de brand er in, denk er om.

De romantiek van het geval pakt de hele troep. Och, al deze „mannen” zijn als alle echte kerels nog jongens in hun hart. De dubbele romantiek van radio en oorlog pakt hen in dit simpele toestelletje en allen zien er tegen op

met een warme koestering in hun ogen. Bos kan er niet buiten. Hij moet even met zijn hand strijken langs het gladde metaal en hij moet het even zeggen: daar aan de overkant kunnen ze ook nog wel wat. Och, de bluf van den vijand: „Wij hebben het best getrainde en het best uitgeruste leger van de wereld” werkt op ieder een beetje in. Daarom, het moet eens even gezegd worden: onze bondgenoten zijn ook technisch volkomen „bij”.

Maar er moet gewerkt worden en niet alleen gepraat, hoe goed dit laatste ook allen doet. Bunny kan op dit ogenblik „de lucht in”, dat wil zeggen: hij moet gaan seinen, want aan de overkant worden zijn berichten verwacht. Het duurt niet lang, of hij ligt languit op een stuk parachute in het mos met de koptelefoon om en de microfoon aan zijn mond, terwijl de majoors de berichten aan het coderen zijn, d.w.z. de berichten in geheimschrift overbrengen. De lettertekens bij vijven gegroepeerd zien er geheimzinnig en ondoorgrondelijk uit. Maar tijd om te informeren is er niet. Alles zal later wel worden uitgelegd. Het duurt even en dan blijken er berichten van de overkant door te komen. Met aandacht turen de majoors op hun codeboekjes en weldra weten ze, wat ze weten willen. Zo is dan de staf Tw. in onmiddellijk contact met de „bazen” aan de overkant”. Zelfs de meestal zo

cynische Evert is er een moment van onder de indruk.

Maar dan wordt het werk weer voortgezet. Als het avond wordt, luisteren Bos en Bunny nog even met een receiver naar radio-Oranje. De antenne wordt even over een denneboompje geslingerd, de aardverbinding tot stand gebracht en waarlijk, helder en klaar komt alles door. Bunny moet lachen om het verbaasd dankbare gezicht van Bos. De goede jongen heeft er geen besef van, wat het zeggen wil, hier in dit veilige bos maar zo naar de radio te kunnen luisteren.

Sprekende over veiligheid komen de wapens aan de orde. Majoor Henk verdedigt de stelling, dat er geen beter wapen voor de strijd dichtbij is dan de handgranaat. Het pistool kan hieraan niet tippen. Majoor Henk loopt ook immer met twee handgranaten in zijn gordel. Hij geeft een demonstratie met dit wapen. Hier zit de veiligheidssplitpen, die trek je er zo uit. Dan klem je de beugel nog vast, er kan niets gebeuren. Werp je nu, dan laat de beugel los en na ruim 4 seconden volgt de detonatie. Wil je een eerdere ontploffing, dan laat je de beugel vallen en wacht twee seconden. Het is ook alweer een prachtwapen van de overkant. Maar majoor Henk krijgt toch de raad, zijn paaseieren voorlopig maar niet meer op zijn buik mee te slepen.

Zo gespannen is de toestand hier nog niet. Want Albert I en Albert II, onze onvolprezen spionnen in de buitenwereld, maken heus wel intijds alarm. Toch lijkt het wel goed des nachts de handgranaten altijd binnen de greep der handen gereed te houden.

Kijk, daar komt Albert II juist aan en aan de rust, die straalt van zijn sympathieke kop is wel te zien, dat alles in orde is. Majoor Henk trekt nu een burgerpakje aan, dat ook al uit de lucht is komen vallen. Major Olmsted en Bunny krijgen over hun uniform een overall aan; ook de anderen maken zich gereed en zo gaan ze naar de diverse boerderijen, om hun laatste maaltijd van deze dag te gebruiken. In de avond gaan ze bij kleine troepjes weer naar het bos terug en weldra liggen ze in het stroo te slapen met de diepe slaap van mensen, die voldaan zijn over het werk, dat ze op de dag hebben kunnen doen. Het meeste werk is trouwens gedaan en de volgende dag kan het plan de campagne worden opgemaakt.

De volgende dag wordt het bij de keet bepaald gezellig. Aanloop van belangstellenden is er niet meer. De spanning is veel verminderd, want het blijkt wel, dat de vijand de drop niet in de neus gekregen heeft. En bij die verminderde spanning komen allerlei zeer aangename verrassingen. Als majoor Henk opstaat, steekt

hij een snelkoker aan en als het water kookt, gaat hij echte koffie zetten. Echte koffie, wanneer hebben ze die het laatst geroken? Echte koffie, hoe hebben ze er zo lang buiten gekund? (, de beste ogenblikken van hun leven zijn verbonden met een koffiégeur. Want de beste deugden van het Nederlandse volk komen bij de koffie tot openbaring. Of zijn niet huiselijkheid en bedachtzaamheid de hoofddeugden van ons goede Nederlandse volk? En als de Nederlandse familie bij elkaar zit tussen de goed onderhouden en glimmende meubels, dan drinkt ze koffie. Bij die gelegenheden, dat de familieband sterk gevoeld wordt, juist omdat hij verbroken gaat worden, ontbreekt de koffie nooit. Voordat je je bruid naar het Gemeentehuis brengt voor de burgerlijke trouw, drink je koffie en als je je moeder begraaft, geurt de koffie op de dis.

Onder koffiégeur werden de zaken van alle kanten bekeken en ten slotte afgehandeld. De familie zaken en de zaken van het bedrijf. En daar zet me die majoor Henk het zonnige herfstbos in de koffiégeur. Als Bos het ruikt, ziet hij zich plots na een vermoeiende preekbeurt met de hele familie bij de Zondagse koffie zitten. En als hij naar het bos kijkt, is het hem, alsof hij op een mooie vacantedag in een klein dorpscafé'tje aan de morgenkoffie zit. En zo is het

met al deze mannen van het afwerpterrein op de Piksen. O, geen van deze mannen gaat voor een glas Schiedammer op zij. Een borrel op zijn tijd, daar zijn ze allen vlak voor. Die pikken ze soms hier of daar nog wel in ook. En dat ontspant de zenuwen. Maar nu ze de koffie ruiken, komen allerlei herinneringen boven aan een levenszekerheid, aan een geborgenheid, die ze, niemand weet hoelang geleden, verloren hebben. Als vliegen op de suikerpot komen ze op majoor Henk en zijn koffie af. En ze mogen drinken. Een paar slokken maar de man. Maar ze drinken met gesloten ogen en met innig welbehagen.

Later zal er meer koffie worden afgeworpen. Soms neemt er dan één wat mee voor het gezin, waar hij is ondergedoken. En nimmer straalt het gezicht van de gastvrije huisvrouw dankbaarder, dan wanneer ze het kleine zakje fijn gemalen koffie in ontvangst neemt. Of het nu door de koffie komt of door wat anders, het wordt een genoeglijke dag. Het werk is licht. Wilde Henk is nog altijd bezig, de laatste resten te begraven, maar veel is er niet meer en tijd voor een praatje is er volop! Dick loopt de wapens nog eens na, maar heeft ook alle tijd. De beide Alberts lopen eens op voor een buurpraatje. Evert is weg, om nog een en ander te regelen.

De laatste manden worden uitgepakt. Daar zijn zowaar schoenen in! Prachtige Engelse legerschoenen. Helaas schijnen ze berekend te zijn op de kleine voeten van Belgen en Fransen. Want er zijn maar enkele paren, die de jongens goed passen. Bos, die gebrek aan schoenen heeft en al lang met angst en vrees naar zijn laatste paar keek, vindt gelukkig een paar, dat hem min of meer past en loopt als een haan met twee staarten zo trots om de keet heen te stappen. En na de koffie en na de schoenen komt de tabak. Maar het is echte tabak. Geen Beka en geen eigenbouw. Nu kun je ten minste roken zonder de hik te krijgen. Wisten we, dat dat nog bestond? Maar het bestaat, en het is onder je handbereik. Nauwelijks merken ze, dat je pijp leeg is of ze presenteren zo maar een nieuwe. Bos krijgt zelfs een heel trommeltje vol van majoor Henk. Hij kent echter het leven in de kazerne te goed, om niet te weten, dat je erg op je spulletjes moet passen, of ze zijn spoorloos verdwenen. Daarom bergt hij zijn nieuw verworven bezit met uiterste waakzaamheid onder zijn stromatras.

Het begint waarlijk te lijken op gezellig samen kamperen. Maar dat mag niet. De man op post met de sten moet waakzaam blijven. Niemand mag zonder noodzaak de dekking van het bos verlaten. Het blijkt, dat het dak van de

slaaploods en dat van de bergloods veel te zichtbaar zijn uit de lucht. Ook de opening van de bergloods is een te zwart vlak te midden van het dennegroen. Een en ander moet veel beter worden gecamoufleerd. Takken worden afgehakt en op de bestemde plaatsen aangebracht. Wat is er nu plotseling gebeurd? Zo waren deze mensen zorgeloos, zo zijn ze met oorlogswerk bezig. Viel het hun plotseling op, dat betere camouflage nodig was? En gingen ze daarom aan het werk? Neen, zo stond het niet. Plotseling werden ze zich gezamenlijk weer bewust van het gevaar, waarin ze leven. Misschien kwam het bij één op en stak hij door een simpel onbewust gebaar de anderen aan. Misschien wekte het verre, nauw hoorbare geronk van een motor weer plotseling het besef van bedreigd te zijn; dat is niet naspeurbaar. Maar zeker is: een plotselinge lichte beklemming legde zich op hen. En in het werk, dat ze nu gaan doen, vinden ze een dankbare ontlading.

Die overgang van zorgeloosheid tot waakzame zorg maken ze telkens door. Daarom, deze mensen leven zeer „open” met elkander. Lichamelijke en geestelijke schaamte kennen ze niet. Maar toch is een zekere reserve in hun omgang. Niet de reserve van het burgerleven, die goeddeels op valse schaamte berust. Maar ieder weet van zichzelf en den ander: we leven

in een verdrongen angst. Misschien breekt deze bij mij naar buiten. Laat ik me dan goed houden en den ander niet aansteken. Daarom kunnen ze elkaar soms plotseling diep in de ogen kijken. En dan zwijgend langs elkander heen lopen. Daarom is het vaak zo, dat wanneer alles zo rustig loopt als vanmiddag, ieder voor zich de waakzaamheid over zichzelf vergeet, zodat de heimelijke zorg zich baan breekt en allen, zonder dat er veel over gesproken wordt, een werk gaan doen, om de veiligheid wat groter te maken.

Het werk brengt er al gauw de stemming weer in. Als er een bijna door het dak van de keet zakt, is de hilariteit groot en als er een hele denneboom aangesleept moet worden, om de opening van de bergloods te dekken, wordt er met man en macht aan gesjord. En de gezellige sfeer neemt hand over hand toe. De manden, waarin de kostbare radio-apparaten geborgen waren, zijn van binnen met geperste houtwol bekleed; de containers zijn van sponsrubberstootkussens voorzien en beide verpakkingsmiddelen lenen zich er bij uitstek voor, om op de grond gevlijd te worden en zo een zacht en droog zitplaatsje te leveren.

Daar zitten en liggen ze dan. Geleund op een elleboog ligt Bunny lang uit en voert een gesprek met major Olmsted, die behaaglijk

tegen een denneboom leunt. Het valt Bos plotseling op; daar ligt maar zo, volkomen ongedwongen, een sergeant te praten met een grootmajoor. Hij vindt dat prachtig van kameraadschap; hij weet, zo iets doet het moreel van de troep meer goed dan tien toespraken van den veldprediker. In deze zin laat hij zich uit tegenover majoor Henk. Maar majoor Henk, die meer van wereld en mensen gezien heeft, merkt op, dat deze verhouding tussen meerdere en mindere prachtig is, maar dat niet elk volk deze verhouding kan verdragen. En wanneer Bos dan denkt aan een regiment uit een grote stad, dan moet hij wel toegeven, dat in het Nederlandse leger deze omgang niet altijd mogelijk zou zijn. Er zijn nu eenmaal te veel beste vaderlandertjes, die hun plaats niet kennen, er is nu eenmaal in het lieve vaderland te veel valse democratie.

De gesprekken worden algemeen; in een schilderachtige groep liggen ze bij elkaar. Het sobere khaki van majoor Henk steekt weinig af tegen de groen-bruine grond onder de dennen, maar de heldere kleuren van de overhemden der anderen geven aan het geel een fleurige noot. Het is warm, de kragen gaan open. Majoor Henk heeft natuurlijk het dubbele identiteitsplaatje, waarmee alle mensen van de R.A.F. zijn uitgerust. Bos kijkt even naar de naam. En

als hij een bekende naam leest, komt vanzelf de vraag: „Ben je nog familie van die en die?" En dan blijkt majoor Henk een zoon te zijn van den genoemde. Als Bos dan uitrekent, hoeveel jaar terug hij een geregelde gast was in dat gezin, blijkt, dat majoor Henk en hij elkaar in het huis van Henks vader meer dan eens hebben ontmoet. Maar Henk was toen nog Henkje, een dreumes van een jaar of vijf. Holland is wel klein, maar Engeland is ook niet groot, zegt majoor Henk.

En dan komen de verhalen over de overkant los. Ieder wil er iets van weten. Hoe is daar op het ogenblik de geest, hoe staat het met het eten, hoe gaat het met de oorlogsindustrie, hoe gaat het met de vliegtuigbouw in het bijzonder? Verwacht men een spoedig einde van de oorlog? Ook komt de vraag naar voren: is de samenwerking van de bondgenoten goed of hapert er wel eens iets aan? Och, de vragers weten de antwoorden wel. Zij lezen de illegale krantjes, zij spreken af en toe een parachutist uit een aangeschoten vliegtuig. Maar ze willen het nog eens en nog eens horen. Zij willen het nu weer horen van een man, die juist van de overkant komt. Want hoewel ze het voor geen geld in de wereld zouden willen bekennen, de intensieve propaganda van den vijand maakt ook op hen nog een zekere indruk.

Henk antwoordt. Zijn antwoorden zijn wat kort en afgebeten. Maar goed geformuleerd. En als je ze goed hoort en laat doorwerken in je hoofd, geven ze een helder beeld van de toestand. In alles verraadt zich de man van studie. Het gesprek neemt een persoonlijke wending. Wat of Henk doet in het dagelijkse leven? Ja, hij was student in de rechten. Had zelfs aan de Sorbonne gestudeerd. Maar was reserveofficier in het Nederlandse leger. Hij was eerste luitenant bij de artillerie. Heeft hij dan zo spoedig promotie gemaakt, dat hij nu al grootmajoor is? Maar dat zien ze verkeerd, deze mannen, die niet de overkant hebben kunnen bereiken, maar in het vaderland moesten achter blijven. Dat Henk nu majoor is, dat is niet zozeer een rang als wel een functie. Men krijgt op het ogenblik in de legers der bondgenoten de rang, die bij de functie past. Zo kan men de ene dag luitenant zijn en de andere dag majoor. Maar als het zo straks vrede wordt, dan komt men in de oude rang terug en geniet de aan die rang verbonden inkomsten en toelagen.

Ja, als het vrede wordt! Wat zal het dan zijn? Ieder heeft over de toestand na de vrede zijn voorstelling. Vooral Bos is nogal idealistisch. Hij hoopt, dat het Nederlandse volk van de verdrukking het een en ander zal geleerd hebben. Hij hoopt, dat het Nederlandse volk

minder „burgerlijk” de oorlog zal uitkomen, dan het er in ging. Dat er minder zelfverzekerdheid en zelfverheerlijking zal zijn. Dat er juist, omdat er zoveel burgerlijke zekerheden zijn doorgebrand, ook minder kaste- en rangen standbesef zal zijn. Want behoorde ook dat niet tot de burgerlijke zekerheden, dat men zich veilig opsloot en afsloot in zijn stand? Dat dus de mensen meer „open” voor elkaar zullen staan en dat er zo in waarachtige samenwerking gebouwd zal worden aan een beter vaderland, een rechtvaardiger maatschappij en een Kerk, die meer echt Kerk is. Hij wordt er warm van, Bos, als hij zo aan het praten is over zijn verwachting. Maar daar heft majoor Henk het fijn besneden gelaat naar hem op. Bos raakt bevangen door de schoonheid van dit gelaat. Boven het breed gebouwde voorhoofd krult het bruine haar. De licht gebogen lijn van de neus wordt onberispelijk voortgezet in de mond, waarvan de bovenlip misschien iets te veel gekruld is. Maar krachtig en kloek sluit de kin het geheel af. Eigenlijk is dit mannengelaat al te mooi en heel diep doorsiddert een huiver de ziel van Bos. Hij denkt het zelf niet; het is net, of een ander voor hem de gedachte denkt: zit de dood niet reeds tussen deze ogen? Dan knijpen de lippen van Henks gevoelige mond te zamen, één ogenblik en zijn woord is: „Er zal niets zo

spoedig vergeten zijn als deze oorlog. Iedereen zal in de vrede zijn best doen, deze verschrikkingen kwijt te raken en zijn troost zoeken in vergetelheid. En er zal door deze oorlog niets veranderen. Onmiddellijk na de oorlog zal hetzelfde ellebooggedrang van vroeger weer beginnen”.

Bos tuimelt omlaag en bijna echt smekend vraagt hij: „Toe, laat mij iets van mijn idealen!” En Henk geeft als wedervraag: „Is het ooit anders in de wereld geweest? Maar als er dan nog goede vruchten van deze oorlog komen, zal het zijn voor het derde geslacht na ons. Zo ziet men het aan de overkant ook”.

Merkwaardig, dat bij alles wat uitgedacht en uitgezegd wordt, telkens weer de „overkant” ter sprake komt.

Eigenlijk is de „overkant voor ons, wat voor een Jood Jeruzalem is. Het centrum van ons diepste verlangen, daarom het middelpunt van ons spreken en denken. Er valt een ogenblik stilte na de opmerking van majoor Henk. Ze moeten het allemaal even verwerken, want ze voelen, deze man heeft gelijk en ons idealisme is maar een eigen bereide stimulans, om de moed er in te houden. Nu verbreekt het gesprek. Jan klampt Olmsted aan en komt van hem te weten, dat hij een reserveman is, die in het dagelijkse leven leraar in de botanie is aan een Amerikaanse middelbare school. Majoor Henk informeert bij Bos naar

een ander Hervormd predikant. Bos blijkt hem van naam te kennen en Henk zegt, met een dochter van dezen pastor verloofd te zijn. Dan schuift men weer dichter bij elkaar. En Henk vertelt van de verwachting, dat de oorlog wel zeer spoedig ten einde zal zijn.

Er zullen parachutisten worden afgeworpen bij Grave, Nijmegen en Arnhem. Zo zullen de overgangen over de grote rivieren worden geforceerd en dan kan het nog hoogstens drie weken duren. Nu is er weer stof genoeg voor een algemeen gesprek. Maar Bos houdt zich een beetje afzijdig. Er is een lichte beklemming over hem gekomen. Hij ziet ze daar bij elkaar zitten, maar het is net, alsof hij door matglas kijkt. De omtrekken zijn wat vaag, het geheel doet wat onwerkelijk aan. Dat zit niet in het zonlicht. Want het avondt nog niet en het is helder weer. Maar wat is het dan wel? Het is voor Bos net, alsof het de laatste maal zal zijn, dat hij ze zo bij elkaar ziet: Evert en Jan, Buter en Klomp, blonde Henk en Bunny, Olmsted en Henk en hij, Bos, zelf. Maar kom, geen muizenissen. Steek een pijp op, old man, en maak je geen zorg voor de tijd!

De pijp doet Bos goed. Hij volgt weer de strategische gesprekken. Kijk, daar spreidt majoor Olmsted zijn hand uit op een der door hem meegebrachte kaarten van Nederland. Iedere

vinger stelt een kolonne voor, die van het oosten uit het vaderland binnentrekt. Inderdaad, zo zou het wel eens kunnen gaan. Maar kom, jongens, het wordt etenstijd. Laten we den boer opgaan, om ons kostje op te halen! Tot vanavond in de keet, of neen, we komen eerst nog op het Kenkhuus samen. En 's avonds lopen ze weer op een ganzenrijtje naar het vertrouwde verblijf. Nog even napraten en de rust in.

De volgende dag worden de werkzaamheden verdeeld. Bunny zal eerst met Jan en dan met Klomp op stap gaan, om een geschikt huis te vinden, van waaruit geseind kan worden. Nergens zal men lang blijven, maar er zal van huis tot huis worden getrokken: dan is de kans, om gepeild te worden zoveel te kleiner. Natuurlijk zal men beginnen op „de” pastorie. Majoor Henk zal nog meer oostwaarts trekken, om te trachten in contact te komen met een knokploeg, die daar nogal stoutmoedig en zeer zelfstandig opereert. Maar dit alles is nog toekomstmuziek. Vandaag seint en ontvangt Bunny nog in het kamp. En er komen een paar mensen, die door majoor Henk geïnstrueerd zullen worden in het gebruik van explosieve middelen.

Daar komen ze al aan! Een trommel wordt aangesleept. Het is een hele vracht. Maar aangetoond wordt, dat met de benodigde draagriemen zulk een trommel toch door een man gedragen

kan worden. Maar dat is nu niet nodig. Elke man krijgt maar een kleine lading mee, genoeg om een spoorlijn of ander klein object in de lucht te laten springen. De klampen worden van de trommel afgeschoven en daar ligt keurig opgerold de lont. Telkens tien meter worden afgemeten, afgesneden en zorgvuldig opgerold. Het slagsas wordt uitgereikt en de verpakte explosieve stof verdeeld. Over de aanleg wordt een korte toelichting gegeven. Dat maakt wel indruk.

Het werken met explosieve middelen is zowel het gevaarlijkste als meest doeltreffende deel van de guerilla, de kleine oorlog, of liever de ondergrondse oorlog. Het eist van de jongens ontzaglijk veel zelfdiscipline en daarnaast ook stipte gehoorzaamheid aan de gegeven bevelen. Niemand mag op eigen houtje handelen, maar moet toch ook weer genoeg persoonlijk initiatief hebben, om zich bij de meest onverwachte omstandigheden aan te passen. Telkens als Bos een jongen met een lading ziet vertrekken, heeft hij diepe eerbied voor den knaap, die er zo goedsmoeds op uittrekt.

Bunny heeft weer eens verbinding met de overkant en Olmsted is druk in de weer met formulieren en potlood. Heel veel nieuws schijnt er niet over te komen, want ze nemen alles wel zeer kalm op. Dan maar weer wachten

op latere berichten. Voorlopig moet er nog vernield worden; in het laatste stadium zullen de berichten luiden: bruggen en wegen bewaken tegen vernieling. Maar daar zijn we waarschijnlijk nog niet aan toe. Majoor Henk scharrelt nog wat rond bij zijn „plofmiddelen”; majoor Olmsted verdwijnt in de keet. Bunny zit met open kraag naast Dick, en Bos laat zich er bij neervallen. Bunny blijkt om zijn hals een medaille te dragen van Christoforus. Hij is dus Katholiek en heeft den Saint of the Travellers als beschermheilige. Bos is direct vol belangstelling en vraagt naar de geestelijke verzorging van de troep. Deze is natuurlijk bij de Britse troepen voor honderd procent in orde. Zo was het al in vreedstijd en het is nu zeker niet anders. Bunny geeft alle gewensteinlichtingen. In het gesprek, half Engels en half Hollands, komt aan de dag, dat Dick zich vrijzinnig noemt. Daar valt ook alweer over te praten. Wilde Henk komt er bij en belijdt zijn gereformeerd zijn. Ook alweer goed. Nu wordt het gesprek over God en het dienen van God pas boeiend. In twee talen en in drie richtingen moet nu gesproken worden. Kan het beter en mooier? Merkwaardig; hier wordt niet gevochten, nu er van den Here God gesproken wordt, zoals er bij die gelegenheid zo vaak gevochten wordt. Hier wordt ook niet gedebatteerd, zoals er altijd weer over den Here God gedebatteerd

wordt. Hier wordt alleen maar gesproken. Maar er is hier ook helemaal niet een „Christendom boven geloofsverdeeldheid”. Tot zulk een filosofische hoogte kunnen de eenvoudige kerels zich niet opwerken. Deze mannen spreken alleen maar over de diepste gronden van hun leven ten overstaan van hun geloof in den Here God en zij weten, dat zij morgen aan den dag geroepen kunnen worden, hun belijdenis waar te maken in het aangezicht van den dood. Bos fleurt er helemaal van op. De woorden van majoor Henk hadden hem nogal in de put geworpen. Maar nu ziet hij weer een beetje hoopvoller de toekomst van vaderland en Kerk tegemoet.

Maar vooruit, het loopt alweer naar etenstijd. Daar komt Albert nog even oplopen. Hij praat altijd wat kort en gebroken, maar nu is hij al heel kort. Dus slecht nieuws? Och, slecht is een groot woord. Maar er is een zekere onrust bij de boeren in de omtrek. Er is gehoord, dat er in het bos druk werd gepraat; er is in de late avond nog licht gezien. De boeren zijn wel vertrouwd, maar ook de onderduikers en wat erger is, de etenhalers praten er over. Het schijnt, dat het gerucht ook al is doorgedrongen tot mensen, die er niets van moeten weten. Ongerust behoeven ze nu niet direct te zijn, maar de uiterste voorzichtigheid is wel geboden. Enfin,

eerst maar eens gaan eten. Dan kunnen we verder zien.

Als ze 's avonds weer bij elkaar zijn, wordt alle licht-maken verboden en de stemmen dalen tot een fluisterton. Zo is er niet veel aan en al gauw gaan ze ter kooi. Maar deze nacht zal een wacht op post blijven. De volgende dag komt met een bedekte lucht. Ze rekken zich nog eens extra uit, ze zijn wat laks en wat nonchalant van morgen. Maar achter deze laksheid ligt een scherpe waakzaamheid op de loer. Ze zijn de waarschuwing van gisteren niet vergeten. Majoor Henk presenteert chocolade. De eerste, die ze sinds jaren proeven. Ze wisten niet meer, dat het zo lekker was. Als kleine kinderen zuigen ze aan hun stukje en laten een miniatuur brokje smelten in hun mond. Dan aan het ontbijt en dan, ja er is een zekere aarzeling.

Hoe kunnen ze het werk verdelen, als ze helemaal niet weten, wat de dag zal brengen? Maar het is in elk geval goed, de wapens vast zo te leggen, dat ze gemakkelijk kunnen worden opgeladen. Het is goed, al vast de radioapparaten weer deugdelijk in de oude verpakking op te bergen. Ook kan het geen kwaad, alles op te ruimen, wat bij een oppervlakkig bezoek door den vijand zou kunnen herinneren aan hun verblijf alhier. Dus zorgvuldig alle papieren begraven en ook de sigaretteneindjes.

Ook in de kuil laten zakken, wat er nog rest aan verpakkingsmateriaal. Het moet de indruk wekken, dat er arbeiders van het bosbeheer de keet hebben gebouwd en als schuilplaats benut. Zo komt de morgen nog vlug om. Maar opwekkend is het werk alles behalve.

Dan wordt het alweer etenstijd en Bos stapt op de fiets, om naar den boer in de nabijheid te gaan, waar hij 's middags mee eet. Als hij na de maaltijd met de boeren een pijp zit te roken, komt Jan lachend binnen. Dat is trouwens niets bizonders, want Jan komt bij voorkeur lachend binnen. Maar hij kan op heel wat verschillende manieren zijn geestige snuit tot een lach samentrekken. Zoals hij nu binnen komt, weet Bos meteen, dat er iets minder fraais aan de hand is. Jan kletst een beetje tegen de boeren en weet dan ongemerkt Bos de deur uit te krijgen. En buiten komt hij met zijn boodschap. „Oom Piet, het is mis. Een stelletje van de „Grüne” is aan het neuzen geweest op een boerderij vlakbij”.

Wat ze precies wilden, was niet duidelijk. Ze hebben een onderduiker, wat dekens en een paar fietsen meegenomen, maar de leider van dat roofzaakje heeft zich laten ontvallen, dat ze heel goed wisten, dat in dat bos daar in de buurt zich „partisanen” ophielden. Dat kan nu natuurlijk een voos dreigement zijn geweest. Ook kan het een uiting geweest zijn van teleurstelling,

omdat men blijkbaar niet vond, wat men zocht. Maar al met al, het geval ziet er verdacht uit en toen Albert van morgen met de boodschap kwam, heeft men besloten op te breken. „Oom Piet, ik ben nu op weg naar een boer om paard en wagen; we hebben al een plaats voor de springers en de wapens. En in Beerzerveld zullen we een tweede afwerpterrein inrichten. Het bericht is al doorgegeven. Oom Piet, gaat u nu naar „de” pastorie, dan zitten we weer bij elkaar in de buurt”.

Oom Piet belooft het, maar draagt aan Jan op, te zorgen dat zijn spulletjes behoorlijk in „de” pastorie aankomen. En dan gaan ze van elkaar. Even de boeren gegroet, alsof er geen vuiltje aan de lucht is en dan gaat Bos op weg naar „de” pastorie. Hij voelt zich geslagen. Dat vluchten is altijd weer een vervelende historie. Och, hij heeft het al meer bij de hand gehad. Als hij ergens ondergedoken was en de gastvrouw of de gastheer werd er een beetje zenuwachtig van, dan pakte Bos maar weer gauw zijn biezen en trok naar een volgend adres. Dit verhuizen kostte altijd de minste moeite. De mensen, waar men van weg trok, waren opgelucht en waar men kwam, was het een nieuwtje, dat met plezier werd beleefd.

Iets minder prettig was het weggaan, wanneer het inderdaad noodzakelijk was, omdat in

de buurt huiszoekingen gedaan werden en het waarschijnlijk leek, dat er ditmaal doorgestoten zou worden. Dan had het vertrek al een beetje meer het karakter van een vlucht; dan voelde je jezelf als een opgejaagd stuk wild. Maar het fnuikende was, wanneer het ging, zoals nu. Je zit ergens met een groep op een boerderij of in een schuilplaats in een bos en je moet plotseling uit elkaar. Dat uit elkaar geslagen worden drukt Bos altijd het meest neer. Zó uit de warme binding van de kameraden de koude eenzaamheid in! Daarbij neem je mee de zorg om de kameraden. Komen ook zij nog bijtijds weg? En zullen we ze terug zien? Uit de aard der zaak worden bij het opbreken alleen maar vage afspraken gemaakt. Niemand weet precies, hoe het lopen zal en het is ook goed, dat men niet te veel van elkanders plannen weet. Wordt er dan één gepakt, dan kan hij nooit doortikken en zijn de anderen betrekkelijk veilig. Zo'n vage afspraak is er ook nu.

De algemene richting van de aftocht is Daarle. Daar zullen dus al de mensen langs moeten komen. En daar heeft men kansen, elkaar weer te zien. „God geve het!" zucht Bos en met stugge trap kiest hij het fietspad het Noorden in. Daar begint het nog te regenen ook. Dan maar even afstappen van de fiets, jas aantrekken en vooruit maar weer! Wat is dat

fietspad slecht! En wat liggen de landen rondom er nu triestig bij in de druilerige regen. Hoe zouden ze het nu thuis maken? Het is Zaterdag en als hij thuis was, dan zat hij in de spanning over de preek voor morgen. Waar zou hij over hebben gepreekt? Zou hij een tekst kunnen vinden, als hij morgen nu eens had moeten preken? Maar wat heeft dat preken eigenlijk voor nut? En wat heeft dat fietsen hier voor nut? Is het verzet wel nodig? Konden we maar niet beter Gods water over Gods akker laten lopen? Zo druilt het bij Bos van binnen, als hij door het druilerige Septemberweer weg vlucht van de Piksen.

Maar dan laait de vlam weer op. Neen, we blijven ons verzetten tegen den vijand tot het uiterste toe. We geven het vaderland nooit over. En we hebben de wind nu achter ook, dan valt het fietsen in de regen mee. Daar heb je de watertoren al, we zijn zo aan „de” pastorie. Daar vinden we vast en zeker een goed woord en een goed bed en een goed maal eten. In deze volgorde komen de goede gaven in het hart van Bos op. Een goed woord, daar snakt hij naar, dat doet de laatste resten van binnen-druilerigheid verdwijnen. Een goed bed, dat brengt de vergetelheid van de slaap. Het goede maal eten komt op de derde plaats. Want Bos voelt zijn maag nog zwaar van het spek en de aardappels, die hij vanmiddag bij den boer heeft gegeten.

HOOFDSTUK VII.

De ontvangst op „de” pastorie is als altijd uitbundig. De deur gaat van zelf open en voor Bos het weet, is hij omvangen door de geborgenheid van het huis. Met zulk een graagte is hij het huis binnengeschoven, dat de ceremonie van het voetenvegen gepasseerd is zonder merkbare innerlijke weerstand. Want de enige ceremonie op „de” pastorie is het voetenvegen. Wee den mens, die dit heiligdom betreedt, zonder dit vagevuur te zijn doorgedaan! Hij zal allicht een onzuiver spoor trekken op het muisgrijze vloerkleed en de toornige blik van een anders zeer lieflijke engel zal hem teruggedrijven naar het voorportaal der reiniging. Als je zo uit de rimboe binnenstapt, maakt een en ander wel eens een al te burgerlijke indruk. Maar ditmaal gaan de voeten van Bos vanzelf op en neer. En hij staat in de kamer, voor hij het zelf weet. Een verwondering klimt in hem op. Wat een ruimte, die kamer met muren en een plafond! Als de deur gesloten wordt, ben je helemaal omsloten. Want, zeker, door de ramen zie je wel de bomen

en de planten en al het andere, dat om het huis is. Maar het glas glinstert hard en star en zal zeker beschutten voor alle aanvallen van het weer. En het gevoel van geborgenheid verdiept zich tot een gevoel van veiligheid. Hier zal de vijand niet zo gemakkelijk een overval kunnen doen als daar buiten in het bos. Hier kan hij zijn tegenwoordigheid bij eventueel onderzoek ook volkomen rechtvaardigen. En dan de weelde van weer in een stoel, een lage stoel, die je hele lichaam opvangt, te zitten! Hij wordt een ogenblik stil van welbehagen.

Maar dan breken andere gevoelens zich onweerstaanbaar baan. Het is hem, alsof er een dunne korst zich gaat samenklonteren om zijn ziel. Hij voelt zich verstarren en verstijven. Alles gaat hier weer zo fatsoenlijk toe. Je krijgt een kopje thee in een prachtig porceleinen kelkje. Je ziet de gastvrouw aan, wanneer ze je de drank reikt. Het burgerlijke fatsoen is er weer als een levensbedreiging van alle kant. In de keet en in het bos, daar was het anders. Daar vloaide je ziel in je binnenste als een rivier, die hoog staat tegen de dijken en ze verbrijzelen kan, maar uit brede goedheid daarmee wacht. Daar brandde je hart als een open vuur in de haard en niet als een gloeidraad in de omslotenheid van het glazen peertje. En daarbij, Bos weet zich geborgen, maar de jongens? De kameraden?

Hoe zouden zij het maken? Zou er al een overval hebben plaats gehad? Maar neen, dat zeker niet. Dan was het hier al wel bekend. Zou echter het wapentransport gelukken? Zouden ze al een plaats hebben voor allemaal? Gelukkig, dat het gesprek goed vlot. Ja, ze weten er hier al van, dat het op de Piksen niet helemaal „zuiver” is. Albert was hier vanmorgen en heeft het een en ander verteld. Natuurlijk kan je hier blijven. En de jongens zijn nog al handig, het zal wel goed aflopen. Ziezo, nu een boek en dan eens even aan wat anders denken. Per slot van rekening is het toch Bos’ vak niet, wapens te reinigen en in elkaar te zetten. Geef hem een goed boek, dan is de man een paar uur zoet. Maar het zoet zijn valt niet mee, de heimelijke onrust blijft knagen. Telkens staat hij op, om naar buiten te kijken. Eindelijk na een paar uur, daar heb je Buter. Er zijn niets dan goede berichten: „Daar, oom Piet, heb je de koffer met al je spulletjes. Het trommeltje met tabak is niet vergeten. Alles is al opgeladen en ze zijn al op weg naar een goed adres. Het zal alles wel meelopen”.

Bos is diep dankbaar. En hij geeft Buter de ene hand voor en de andere na. Maar de kalme Buter maakt alleen maar de opmerking, dat hij vannacht thuis slapen gaat. Dat is wel het bewijs, dat er geen onmiddellijk gevaar meer

dreigt. Nu kan Bos aan het lezen gaan en weldra heeft het boek hem gevoerd in een andere werkelijkheid, die echter nochtans op een geheimzinnige manier met de gegeven werkelijkheid in verbinding staat. En dat nu uit te zoeken is de sport van de echte lezers, waartoe Bos zeker gerekend moet worden.

Als de avond zwart en donker staat om het huis, komt Ep nog even door met het bericht, dat het transport goed is afgelopen en dat wapens en mensen geborgen zijn in een nieuwe en naar berekening zeer veilige schuilplaats. Laten we dan maar naar bed gaan.

Want er is een bed, dat wacht en niet een krib met strozak. Een bed met een matras wacht. Op die matras kun je je benen net zo ver uitstrekken als je wil. En in haar brede bedding kun je wentelen van de ene kant naar de andere. Dan er is water, overvloed van water, om je plonsend in te wassen. Er is zeep en er zijn handdoeken van een romige weelde. Het is Bos, alsof het jaren geleden is, dat hij zich wassen kon, voordat hij naar bed ging. Hij haalt nu de schaduw in en schuift tussen de lakens, ja, want lakens zijn er ook. Dan ontspannen zich geest en lichaam. Bos heeft vroeger wel eens met slecht weer op zee gevaren. Het was dan heerlijk, in het dekhuis te zitten. De regen striemde de ruiten, de golven stormden aan op de sterke

scheepsromp, maar daarbinnen was je veilig en goed. Dat gaat nu door hem heen. Hij voelt de geborgenheid; hij voelt ook het schommelen van de boot en slaapt in, voordat hij het weet.

Het ontwaken de volgende morgen brengt weer de verrassing van de weelde rondom. De weelde weer, van maar een kraan behoeven open te draaien en het water stroomt je toe. De weelde van het scheren met warm water voor een spiegel, waarin je meer ziet dan het simpele stukje huid, dat je net onder het mes hebt. De weelde ook van het langzaam aankleden. De weelde, die nu ten top gevoerd wordt, door eens schoon ondergoed aan te trekken en een schoon boord om te doen. Maar de vrees van gisteren, de vrees om weer te verstijven in burgerlijkheid is er ook weer, ja, sterker dan gisteren. De volgens de regels van de kunst gedekte ontbijttafel, de Zondagse kleren van de mensen, doen hier ook al geen goed aan. En Bos neemt zich voor, naar de kerk te gaan, om althans deze zekerheid omtrent zichzelf te herwinnen, dat hij niet hoeft te verkrampen in een nauwsluitend systeem, maar dat de Here God hem van de andere zijde uit aan wil spreken en aan wil nemen als burger van het Koninkrijk der Hemelen.

De bewoner van „de” pastorie zal niet preken, daar hij wat keelontsteking heeft. Er komt

een geëvacueerde dominé, die een uurtje fietsen verder zijn bivak heeft opgeslagen. Daar zitten ze dan in de kerk. Het pakt Bos voor de zoveelste maal. Want er is weer de onmiskenbare en onweerstaanbare romantiek van een dorpskerkje en daar is ook de wel miskenbare en weerstaanbare, maar toch zich opdringende roeping van gemeente des Heren te zijn. Het wachten houdt aan. Dominé is laat. Het is geen wonder. Het is onrustig langs de weg. Er worden fietsen gevorderd en hier en daar zijn stukken weg afgesloten voor burgerverkeer. Het is te bemerken: het front nadert.

Maar het duurt wel erg lang. En daar wordt Bos van zijn rustige plaats weggeroepen. Daar komt het verzoek om te preken, daar men er niet meer op rekent, dat de gevraagde predikant zal verschijnen. En vóórdat hij het weet, staat Bos in volle toga op de preekstoel en kondigt hij het eerste vers aan. Het wordt dezelfde preek van de vorige week op de Piksen. Hoe kan het ook anders? Maar het is toch weer anders. Mensen en milieu verschillen hemelsbreed de ene maal van de andere. Maar toch, het is hetzelfde Woord, dat geschiedt en als Bos de kerk uitkomt, weet hij het weer eens heel zeker. Hij zal ook buiten de Piksen niet te gronde behoeven te gaan aan burgerlijkheid, dat is aan zelfverzekerdheid en verstarring om maar veilig

te zijn. Want het Woord breekt door alle banden heen. Zo wordt het nog een goede Zondag.

's Avonds komt Jan op bezoek en Ep komt weer thuis, Ep, een gast van „de” pastorie, die gisteren zo trouw aan de verhuizing van de Piksen heeft meegeholpen. Nog een gast verschijnt en de gezelligheid neemt hand over hand toe. Er is lekkere koffie, er is fijn gebak, er zijn vele scherpe woorden, die vliegen van den een naar den ander. Op een gegeven ogenblik wordt Jan vermist. Ook Co'tje, de blonde logée van „de” pastorie is nergens te vinden. Dat wordt een bedenkelijk geval. Want het is een van de vele geheimen, die iedereen weet, dat Co'tje en Jan nu niet direct afkerig van elkaar zijn. En het is nu eenmaal waar, dat Amor zich aan niets stoort. Aan geen wereldoorlog en aan geen partisanenkrijg. Het godje der liefde gaat altijd maar weer zijn schalkse gang. Daarom, het geeft te denken, dat blonde Co'tje en Jan tegelijk als vermist moeten worden opgegeven.

Een kiese speurtocht van de vrouw des huizes doet het bericht doorkomen, dat beiden op de studeerkamer van den pastor zijn gesignaleerd. Dit geeft aanleiding tot veel vrolijkheid. Men stelt zich de strenge theologische professoren voor, die daar van de wand nu neer moeten zien op het schuchtere liefdesspel, dat men in deze studeercel nu veronderstelt. Een der

hoogleraren, die later minister werd, heeft een naam, die zich kostelijk voor een woordspeling leent en daar wordt nu bandeloos gebruik van gemaakt. Als op een stoel de jas en het vest van Jan ontdekt worden en in een donkere hoek zijn laarzen, stijgt de vrolijkheid tot hilariteit en allerlei veronderstellingen over andere achtergelaten kledingstukken worden geopperd. De uitbundigheid vindt haar hoogte- en eindpunt in het samenzingen van zeer veel coupletten van het verheven lied: Het potje met vet, op tafel gezet.

Nauwelijks is de samenzang geëindigd, of de vermisten keren terug in de kring der gasten en men is gelukkig te moe, om ze al te erg te plagen. Ziezo, nu zijn de zenuwen weer afgereageerd. Nu is de emotie van de week, die voorbijging, overwonnen en men kan de nieuwe week fris tegemoet. Slaap lekker! Het is een wens, die voor allen in vervulling gaat. Ze slapen die nacht als rozen.

De volgende morgen brengt alweer emotie genoeg. Jan heeft gisteravond een receiver meegebracht. De aardleiding wordt vastgemaakt aan de kachel, de antenne aan de antenneleiding, die nog op het dak staat en zo is er uitstekende ontvangst. Het bericht komt door van de parachutistenlandingen bij Grave, Nijmegen en Arnhem. Er worden ongehoord grote getallen

van afgeworpen troepen genoemd en de eerste berichten zijn gunstig. Er komt een lichte koorts over allen. Langs de wegen trekken vluchtende N.S.B.ers. Jongens van de Arbeidsdienst deserteren. Landwacht en andere in dienst van den vijand staanden ontbreken niet bij de trekkers.

Ook de burgerij wordt aangestoken. Er wordt een interkerkelijke bidstond gehouden voor de nood der tijden. En overal, overal zie je een lach doorbreken. Zou het nu niet gauw uit zijn? Hoelang zal het nog duren? De schattingen variëren van een paar weken tot een paar uren. Alleen een heel erge pessimist spreekt nog van een paar maanden. Ook met het eigenlijke werk gaat het goed. De wapens en de mensen, die van de Piksen waren weg gevoerd en geborgen op een onbewoonde boerderij, vinden hun bestemming. Bunny, Henk en Olmsted gaan per auto naar het zuiden. Evert gaat naar het Hooge Heksel. Klomp en een kameraad blijven nog even achter. De wapens zijn nu helemaal uitgedeeld. En als Bos midden in de week even op de nieuwe schuilplaats gaat kijken, is daar alles netjes aan kant en niets kan meer argwaan wekken.

Dan maar weer aan het luisteren. De berichten blijven goed, maar er komt toch een andere toon in. Wat er in Elst in de Betuwe gaande is, is niet altijd duidelijk. Ook bij Arnhem schijnt

het niet te willen vloten. Maar toch, het zet wel door naar aller mening en Bos oppert zelfs het plan, om met zijn gastheer eens naar Deventer te fietsen, ten einde eens een tankslag van nabij te kunnen bekijken. Maar de gastvrouw is er tegen, zodat de expeditie niet doorgaat. Het is maar goed ook. De berichten worden al minder en minder moedgevend. Maar men wil het nog niet horen.

Als dan in de tweede helft der week oom Frits en Walvis dagelijkse gasten van „de” pastorie worden, als ook Ereka af en toe verschijnt, zijn de optimistische gesprekken niet van de lucht. Maar met den degelijken oom Frits en den warmen Walvis en den wat zwaar op de handsen Ereka wordt meer besproken dan het oorlogsnieuws. Dan komen de diepere gronden van het oorlogskonflikt aan de orde. Dan wordt er ook gesproken over de toekomst van het vaderland en van de Kerk. Dan staat soms plots in naakte eenzaamheid de vraag voor hun geest: wat betekent het, gerechtvaardigd te worden uit het geloof? Een vraag, die altijd weer naar voren kwam in bewogen tijden en juist in zulke tijden haar antwoord weer vond.

Maar intussen wordt het nieuws van het oorlogskonflikt al vager en daardoor slechter en het nieuws van het ondergrondse front wordt bepaald onrustbarend. Tussen Enter en Zenderen

heeft de S.S. des nachts een auto aangehouden. Deze heeft niet willen stoppen. Er is een waar vuurgevecht ontstaan en de meningen zijn verdeeld; de een zegt: „De S.S. heeft de inzittenden van de auto gedood”, de ander zegt: „De inzittenden zijn er doorgekomen op één na en er zijn verscheidene S.S. mensen gesneuveld”. Als tijd en plaats vergeleken worden, kan het bijna niet missen, of het betreft de auto, die majoor Henk en zijn kameraden vervoerde. Er wordt wat om het geval heen gepraat, maar de ongerustheid is groot.

Dan stuift Albert binnen en weer brengt hij slecht nieuws. Het huis van Evert in Hellendoorn is overvallen en de vrouw van Evert is gevangen genomen. Albert heeft het bericht gecontroleerd en het is juist. Allerlei andere kwade geruchten gaan er bij. Er zou een kist met oranjebanden, het onderscheidingsteken van de verzetsbeweging gevonden zijn. Ook zou de hele administratie van Evert ontdekt zijn, zodat alle plannen en alle schuilnamen bekend zijn. Dit laatste lijkt nu wel niet erg waarschijnlijk, maar er blijft grote onrust. Want ze wisten allemaal, dat het huis van Evert al geruime tijd werd geschaduwd. Waarom het juist nu overvallen werd, weten ze niet, maar het geeft te denken en geen mooie gedachten zijn het ook, die door deze gebeurtenissen boven komen. En nu moge

ook dit slechte nieuws al wat vergroot zijn, het staat vast: Ria is gepikt. Dat is op zichzelf al erg genoeg.

Nu gaat het weer, zoals het altijd gaat. Bij tegenslag stroomt alles naar „de” pastorie. Dick was er al, Jan en Bos ook, Buter verschijnt en Evert komt zelf ook. De stemming is wel zeer gedrukt. Evert kan zich maar amper goed houden en moet even alleen zijn, om wat op zijn verhaal te komen. Dan blijkt achteraf de zaak als geheel mee te vallen. Van het in beslag nemen van oranjebanden kan geen sprake zijn. En er waren geen stukken thuis, dus plannen en namen zijn zeker ook niet in de handen van den vijand gevallen. Maar Ria is gepikt, moet momenteel in Zwolle zijn en hoe zal zij zich houden?

Merkwaardig is dat! Wanneer een kameraad gepikt is, dan is nooit de eerste vraag: Zal hij of zij al of niet doortikken? Deze mensen leven onderling in zulk een groot vertrouwen, dat ze het zich amper kunnen voorstellen, dat één van hen, in wat voor omstandigheden dan ook, te veel zal zeggen. Natuurlijk als er een gevangen genomen is, dan worden terstond de nodige maatregelen genomen, dat de vijand bij eventueel doorstoten niet al te veel succes zal behalen. Maar niettemin de eerste vraag is: Hoe zal hij of zij zich houden? Zullen de zenuwen

en het lichaam het uithouden, of zullen ze onder de handen der beulen spoedig bezwijken? Zo denken ze nu aan Ria. Wie haar goed gekend hebben, horen haar opgewekte stem en zien haar vlotte gebaar. En juist die vragen zich af: Was haar bravoure schijn of werkelijkheid?

Maar ze worden aan tafel geroepen. De lange dis zou zonder de druk iets feestelijks hebben. Maar ook nu mist het samen zijn en samen eten zijn uitwerking niet en langzaam wordt de atmosfeer wat minder zwaar. Ze willen zich allemaal goed houden voor elkaar. En in deze omgeving lukt dat nog goed ook. Zo gaan zij nog rustig naar bed. En de volgende dag, alweer een Zondag, wordt het al weer beter. Waren ze gisteren nog niet veel verder dan rustige manieren, waakten ze er tegen, om kameraadschappelijk met elkaar om te gaan, uit vrees, dat de een aan den ander hulp zou vragen, die toch niet verleend kon worden, nu in de nieuwe dag breekt de oude intimiteit telkens door de rustige fatsoensmanieren heen. En Evert heeft al weer even moeten lachen.

Als ze 's avonds om het open vuur bij elkaar zitten, zijn ze ook over deze tegenslag al weer heen en onder leiding van den gastheer wordt er zwaar geboemd over de vraag, of begrippen als naaste en waarheid en gerechtigheid een zin

en betekenis hebben ook wanneer er niet naar de bijbel wordt geluisterd. Als ze met z'n allen een paar keer over dit zware onderwerp gestruikeld zijn, neemt het gesprek een lichtere wending en Co'tje en Jan worden er weer min of meer middelpunt en mikpunt van. Zelfs de gitaar van Jan moet zich ten slotte laten horen, al lijkt het geluid veel op de muziek van poesen in een bepaald deel van het jaar. Het gaat weer, het gaat weer best. Nu maar weer naar bed. Morgen komt er weer een dag.

Er komen zelfs nog meer dagen en ze zijn niet van de gemakkelijkste. De berichten van Arnhem worden al ongunstiger. Weldra komt de tijding door, dat van de 6000 afgeworpen manschappen er nog 2000 weer opgenomen konden worden op de zuidelijke oever. Die slag is dus verloren. En alle roep over betoonde heldenmoed kan daar niets aan veranderen. Daarenboven: de staf R.V.V. Tw. is uit elkaar geslagen. Evert is vertrokken en niemand weet, waar hij precies zit. Over Jan loopt een vaag gerucht, dat hij ergens onder dak is en nu werkt voor de inlichtingendienst. Jan, de rusteloze, is natuurlijk de eerste, die weer vruchtbaar werk weet te doen. Buter schijnt op het nieuwe afwerpterrein te zitten. Klomp, die bij de radiodienst is, is alle verbinding kwijt en zwerft van het ene huis naar het andere. Waar blonde

Henk zit, is ook al niet met zekerheid te zeggen. Bos is nog altijd op „de” pastorie, maar wat doet hij daar eigenlijk?

Ze voelen zich allemaal ontworteld. Het is net, alsof je lang ziek geweest bent en nu weer zo'n beetje buiten mag rondscharrelen. De hele wereld komt je vreemd, onwerkelijk voor. De mensen, die je spreekt, de door en door gezonde mensen, die midden in het leven staan, begrijpen je niet en je begrijpt hen niet. Het is net, alsof er een dunne, doorzichtige, maar zeer sterke en ondoordringbare wand is tussen jezelf en de rest. Je ziet alles als achter een glazen ruit zich afspelen. Je gaat je midden op de dag eens scheren, of je loopt naar een naburig dorp, om daar na tijden wachten — maar dat geeft niet, je hebt toch niets te doen — je te laten scheren. Fietsen brengt te veel risico, omdat er nog altijd weer fietsen gevorderd worden. Ook schijnt de S.D. weer terug te zijn, voorzover die heren dan ooit weg zijn geweest.

En bij dit alles, de herfst zet door. Er komen al van die echt trieste dagen, dat het vroeg donkert en dat je verlangt naar een kachel. Over het eten ben je niet ongerust, dat is er nog genoeg en thuis zullen ze ook wel genoeg hebben. Brieven ben je na de spoorwegstaking niet meer te wachten. Maar thuis zal alles wel goed zijn. Zo ver is de afstand niet of, als er iets scheef

gaat, krijg je allicht bericht. Maar als je thuis was, wat moest je dan nog doen? Zeker, soms is daar plotseling een dag vol zonneschijn. Dan valt er een kuis licht door de gele bladeren van de bomen en speelt met het groen van het stoppelgewas op de onttakelde velden. Maar anders kunnen zulke dagen een laatste appèl zijn. Een appèl van alle krachten, in de zomer vergaderd, een appèl om met verbeten ernst de grimmige winter tegemoet te gaan.

Soms ook roepen de mooie herfstdagen de vergeestelijking van de al te stoffelijke zomer uit en de herfstzon nodigt al je krachten uit, om zich geestelijk te richten. Dan zou je verre wandelingen willen maken en al wandelende diepe en ontdekkende gedachten willen uitdenken. Gedachten ten einde willen denken. Maar nu, nu zijn de heldere herfstdagen als de tonen van de „last post”. Het herdenksignaal voor de gevallen kameraden. En je hoort in het suizelen van de wind telkens weer het sarrende: tevergeefs. Dan speelt er plots de regel van een oud lied door je hoofd: Zou 't mensdom dan vergeefs op aarde zijn geschapen? Waar heb je dat ook weer meer gehoord? Bos heeft geen zin, om ook maar deze simpele gedachte ten einde te denken. Hij loopt al net als de rest te kankeren. Is hij ook daarin niet een goed Nederlander? En als hij dan na zo'n

dag met zijn gastheer in gesprek komt, proclameert hij een cultuurpessimisme van de bovenste plank. Hij daalt dan heus niet af tot de diepte en hoogte van Spengler. Hij zegt het maar zo simpel voor zich heen: Het is mooi geweest; 300 jaar heeft het vaderland gebloeid; er is veel bereikt op allerlei gebied, niet het minst op het gebied van de Kerk. Maar nu zet God er een streep onder. Wat zullen wij Hem dat kwalijk nemen? Het is te mooi geweest; het werd tijd, dat het uitraakte. De gastheer laat zijn gast maar een beetje dazen. Hij weet het: zijn gast meent het zelf niet, maar tegenspraak zou olie op het vuur zijn.

HOOFDSTUK VIII.

De grap is al oud, maar het moet nog eens gezegd worden: het leven is vitaal. Ook het leven van de leden van R.V.V. Tw. Ja, juist hun leven. Maar waar halen deze mensen hun vitaliteit vandaan? Wij kunnen het al weer niet beter zeggen: uit hun volkomen gezondheid. Ze zijn gezond tot in de diepste kern van hun wezen. En hun wezen wordt sterk bepaald door hun Nederlandse taaiheid. Ze geven het niet op; ze kunnen het niet opgeven. Als ze formules moeten zoeken voor de leefkracht van dit hun diep-innigste wezen, dan zullen ze zo straks misschien spreken van roeping. Een wel goede formule, die meteen plaats laat voor het feit, dat het leven in zijn diepste diep een geheimenis is, omdat de levensvlam van elders wordt gevoed. Maar nu zoeken ze niet naar formules. Nu is alles nog zo levend in hen; nu ligt hun wezen nog zo bloot voor elkaar, dat formules ten enenmale overbodig zijn.

Jan en Buter en blonde Henk hebben weer onderling en ook naar buiten verbinding. Bos

wordt van het heuglijk nieuws met haast op de hoogte gebracht. Jan is bij die en die familie en druk bezig, de inlichtingendienst op te bouwen. Albert II zal zijn functie bij de staf overnemen. Buter zit met den jongen Buter op het nieuwe afwerpterrein. Ook de groep uit Vroomshoop is daar en de eerste drop is al weer achter de rug. Blonde Henk zorgt voor de verbinding met de buitenwereld. En Klomp heeft verbinding met de staf voor de regerings-radiodienst. Bos' hart springt op van vreugd, als al die goede tijdingen aan hem worden gebracht. Nu kan hij zelf ook weer aan het werk.

En de gelegenheid laat niet lang op zich wachten. Daar heb je Klomp al met de vraag, of hij aanstaande Zondag voor de jongens op Beerzerveld wil preken. Bos kent de plek goed, waar nu het nieuwe afwerpterrein is ingericht. Van de zomer heeft hij er een tijdje gezeten met een aantal parachutisten, die uit diverse onklaar geraakte bommenwerpers waren gesprongen. Die mensen werden fel gezocht en de altijd werkzame Jan had toen met wat vrienden in de bossen bij Stegeren een hut gebouwd van eterniet, stro en planken, waar het best uit te houden was. Daar zitten nu de jongens, die de bewaking vormen van het A.T.

Maar al weet Bos de plek, de weg erheen, die hij nog maar eenmaal heeft afgelegd en die

ver van eenvoudig is, staat hem niet helder voor de geest. En onderweg kan natuurlijk niets gevraagd worden. Daarbij, Bos heeft beloofd, Zondagmorgen in een lokaal in de buurt een godsdienstoefening te leiden. Maar hij wil en zal naar de jongens. Hij weet, ten slotte hebben zij en zij alleen recht op hem. Daarom de afspraak wordt gemaakt. Bos zal 's morgens eerst in bedoeld lokaal spreken. Om kwart over elf zal hij zorgen klaar te zijn. De jonge Buter zal hem buiten opwachten en samen zullen ze de tocht naar het terrein bij Stegeren of, zoals ze het altijd noemen, naar Beerzeveld ondernemen.

Zo draait inderdaad de Zondag voor Bos. Hij preekt in het lokaal een van zijn lievelingspreken, over de verzoeking in de woestijn. Indertijd, toen hij met de Amerikaanse springers in het kamp was, heeft hij die preek ook in het Engels gehouden en daarop is hij niet weinig trots. En ja, als hij warm gepreekt naar buiten komt, staat daar Buter de jonge al op hem te wachten. De fiets van den jongen Buter is meer dan zwaar beladen. Keukengerei en andere huishoudelijke artikelen laten hun tegenwoordigheid in de bagage wat al te duidelijk zien. Daarom neemt Bos wat over en zo gepakt en gezakt slaan zij een binnenweg in, die hen veilig en wel naar het beoogde doel zal brengen.

Onder het rhythmische trappen is Bos alweer

bezig aan de preek voor vanavond. Hij weet, de jonge Buter is een jantje secuur en geeft scherp acht op mogelijk gevaar. Dan, deze binnenweg staat als zeer veilig bekend. Daarom durft Bos in zijn oude gewoonte te vervallen van te zitten denken op de fiets. Het loopt alles uitstekend. Daar draaien ze een harde weg op. Het duurt maar even. Wel is dit een gevaarlijk eindje. Want het is een weg die ook leidt in de richting van Ommen en het beruchte Erica. Maar daar wenden ze zich alweer een zijpad in en het kronkelende paadje naar het afwerpterrein begint. Bos raakt onder de indruk van de schoonheid van het landschap.

De rivier de Vecht maakt hier een wijde böcht. Tegen de kromming van die bocht liggen weilanden, die ongemerkt in hei overgaan, in hei, waar statig en strak de jeneverbessen op hun verspreide wacht staan. Achter de hei staan de dennen in dichte gelederen als bataljons opgesteld. Een beekje strijkt nu eens langs de hoge bosbodem en dan weer door drassige veenlanden, om ten slotte uit te monden in de Vecht. Achter de bossen is de hei boomloos en vlak en daar ligt het afwerpterrein. Veilig in een der bossen staat de hut. Daar zijn ze er al. Afstappen en daar heb je de wacht al. Welkom! Met de fiets worstelen door het dichte hout en, oude hut, ben je daar weer? Wat hebben we vaak fijn

geslapen onder je lage dak! Wat hebben we zitten kletsen dicht op elkaar gedrongen binnen je dunne wanden en toch veilig! Niemand, die ons zag en de regen bleef ook buiten. En waarlijk, daar heb je de oude vuurduvel ook weer! Op twee poten en gesteund door een kei. Wat zijn er van de zomer op jou een aardappelen gekookt! Wat is er een pap en een rabarber op je gaar gebrutseld! Je ruikt nog het spek en de eieren, die we op je bakten. Welkom, oude getrouwe!

En welkom, Buter, blij, je weer te zien, old chap, en wie zijn de anderen?

En dan komen de namen. Goede Hollandse namen van goede vaderlanders. Jongens, wat hebben jullie de hut mooi opgekalefaterd! Nou, die slaapplaatsen zijn ook heel wat verbeterd. Hebben jullie al gegeten? O, eten jullie nu brood? En zijn ze nog weg, om melk te halen bij den boer? Is dat nog dezelfde boer van deze zomer? Nou, oom Piet kan wel even wachten. Ruim maar een plaatsje in, want hij wil wel even zitten. Eerst preken en dan een anderhalf uur op de fiets. Dat geeft den mens recht op een zetel. Kerels, wat zit dat lekker op het rubberstootkussen van een container! Is er veel gedropt en wat kwam er zo al naar beneden? Is Maurits jullie zender? Zeg, hoe komen jullie aan echte koffie en wat zijn dat voor dingen?

Het lijkt wel op studentenhaver. Wat smaakt dat lekker! Die kaak is ook prima. O, ligt die wat zwaar in de maag en koken jullie daar pap van? Des te beter. Maar dat corned beef en het spul uit dat andere blikje mag er wezen, hoor!

Zo sluit zich weer de kring van kameraadschap om allen en het is oom Piet, of hij nooit weg is geweest. Nu is het pad gebaand voor diepere confidenties. Jan II vertelt: Van de week hebben een paar lui uit Erica met wat S.S. een inval gedaan in het huis, waar mijn broer op bezoek was. Ze waren half dronken, ze zochten hem — en een vinger wijst een kameraad aan — en nog een ander. Zij konden weggkomen. Mijn broer hebben ze als een hond neergeschoten. Zijn vrouw ligt in het ziekenhuis, want zij verwacht haar tweede kind. Zo vertelt Jan II kort en wat onsamenhangend. Het verhaal is er te treffender door. Maar het is een van de honderden verhalen, die in deze dagen verteld worden. Bos vraagt nadere bijzonderheden. Het verhaal krijgt nu meer achtergrond, maar het wordt er nog sinisterder door. Zijn onze vijanden nu mensen of beesten? Het wordt wel moeilijk vol te houden, dat wij voor God allen even schuldig staan. Toch, willen wij iets begrijpen van de diepte van het woord „genade”, dan zullen we dit vast moeten houden.

Het gesprek wordt een gereede aanleiding voor de preek. We hebben nu immers gegeten en de boel is opgeruimd. Vooruit, dan een plaatsje aan de tafel ingeruimd. Hier zal oom Piet dan maar gaan zitten, dan heeft hij voldoende licht voor het lezen van de bijbel. Maar hij heeft een steuntje voor de bijbel nodig. Onwillekeurig grijpt hij naar een paar revolvers, die op tafel liggen. Met hun gekruiste lopen vormen zij een prachtlessenaartje. En dit zal traditie worden. Wanneer er weer gepreekt wordt voor deze groep, zal de bijbel rusten op twee gekruiste revolvers.

Bos preekt deze keer over Handelingen 25 : 11b. Daar zegt Paulus: Ik beroep mij op den keizer. Bos wijst er op, dat het toch eigenlijk vreemd is, dat Paulus zich voor een kerkelijke zaak op den heidensen Romeinsen keizer beroept. Maar Paulus weet zozeer, dat het evangelie een wereldaangelegenheid is, dat hij niet schroomt, den hoogsten machthebber van de wereld van toen met het evangelie te confronteren. Op hoop tegen hoop, dat de hoge overheid het evangelie ruim baan zal geven. Gebeurt dit echter niet, verwerpt ook de hoge overheid het evangelie, dan is zij niet langer de overheid uit Romeinen 13, maar het beest uit de afgrond van Openbaring 13. Onze strijd is: het evangelie te geven de plaats, waar het recht op heeft. Wij strijden een geloofsoorlog

uit tegen een machthebber, die lijnrecht tegen het evangelie in gaat. Daarom moeten wij de strijd zuiver houden en hoog en nimmer toegeven aan hartstocht en haat. Zelfs de beestachtige moord op onzen kameraad en broeder vorige week mag ons niet op het verkeerde spoor brengen. Hoog en zuiver de strijd gehouden!

De jongens luisterden met zeer veel aandacht. Ze zijn allen uit kerkse gezinnen en begrijpen daarom de gedachtengang van Bos te beter. Een ogenblikje is er napraterij en dan wordt er echt burgerlijk een Zondagswandelingetje gemaakt. Bos wil de oude plekjes van deze zomer weer eens terugzien. Hij wil ook de pas neergekomen containers bekijken. En precies weten, waar het afwerpterrein ligt. Het is nu nog klaarlichte dag en het is gemakkelijker, wanneer je de dingen bij daglicht gezien hebt.

Dan vind je des nachts de weg wel. Er zijn dus geen manden gedropt, alleen maar containers en mensen zijn er ook niet afgesprongen. Waar lagen de containers? Zover uit elkaar, dat is een hele sjouw geweest. Wat hebben jullie de wanden van de hut van binnen prachtig met parachutes bekleed! Het is net, alsof die oranje-parachute licht geeft. Bos moet eens even met zijn hand langs een container strijken. Daar heb je weer iets van de „overkant”. Ze zijn ons dus nog niet vergeten. Alles komt dus terecht.

Zo werkt hij zich over de resten van de depressie van de vorige dagen heen en als ze aanschikken, om het warme eten te gebruiken, is de stemming weer opperbest. Zelfs Jan is weer opgewekt. Ja, denkt Bos: het leven is vitaal. En hij glimlacht. Buter en Evert II hebben samen lekker gekookt. Het is hier wel eens minder geweest. Na het eten is er werk genoeg. Zondag of geen Zondag, er moet gewerkt worden. Er zijn nog al pistolen neergekomen, vooral van het gewone legertype. Die zijn nog al makkelijk schoon te maken. De hele horde trekt aan het werk. Het ruikt weldra heerlijk naar petroleum, vet en wapenolie, de kruidige geuren van den strijdbaren man. Dan worden de revolvers van alle kanten bekeken. Elk schroefje en moertje wordt onderzocht op zijn betekenis voor het geheel. Ze ontdekken zelf, welke munitie voor deze wapens bestemd is en welke voor de stens, die ook in een behoorlijk aantal nu aanwezig zijn. Zo is het half negen, voor ze het weten.

De lamp wordt aangestoken en de receiver opgesteld. Daar heb je de Belgische radio en zowaar, daar komt het wachtwoord door: „Bericht voor groten Jan, je wordt gelukgewenst met je verjaardag”. Verbaasd kijken ze elkaar aan. Want dat is het oude wachtwoord. Het nieuwe is: „Eendracht maakt macht. Het

oude wachtwoord is waarschijnlijk besmet, dat wil zeggen: vermoedelijk heeft de vijand er lucht van gekregen. Waarom seinen ze nu van de overkant toch weer het oude „woord”? En in de tweede plaats: er is van de overkant beloofd, dat ook 's middags bij wijze van voorsein het wachtwoord zal worden gegeven. Dat is noodzakelijk, want dan kunnen de mensen uit de omtrek, die deel uitmaken van de dropploeg intijds aanwezig zijn. Maar dat is vanmiddag zeker niet gebeurd. De overkant heeft dus twee fouten gemaakt. Maar wat zullen ze nu doen? Allerlei veronderstellingen worden geopperd. Misschien zijn ze ginds nog niet op de hoogte. Onze seiner mag maar bepaalde uren in de lucht zijn. Mogelijk heeft hij nog geen gelegenheid gehad, de nieuwe afspraken door te geven. Mogelijk is er aan de overkant een nieuwe ploeg aan het werk, die nog niet volledig van een en ander op de hoogte is. Maar bij de uitstekende organisatie van de overkant, lijkt dit toch onmogelijk.

Maar wat zullen ze doen? De mensen van de dropploeg komen vast niet. Die hebben vanmiddag geluisterd en hebben dus niets gehoord. Besloten wordt in elk geval, het afwerpterrein te bezetten. Komt er dan iets, dan is men ten minste op zijn plaats. Het is echter wel een riskant bedrijf. Ze zitten hier maar een paar kilo

meters van Erica af en de K.K. is zeer actief; dat is van de week bij de moord op Jans broer wel gebleken. Wapens zijn er gelukkig genoeg. De neuzen worden geteld. Ze zijn in totaal met zeven man. Dat is dus drie voor de lichtploeg, één voor de seinlamp en drie voor de bewaking. Het is wel weinig. Jan II, de commandant, wijst de mannen voor de verschillende werkzaamheden aan. Met twee anderen komt Pieter Bos in de lichtploeg. Buter zal de seinlamp bedienen; de drie overigen zullen rondom het terrein patrouilleren. Zij groepen nu dicht bijeen om de lamp. Het warmgele petroleumlicht trekt schamplichten op de gezichten en werpt brede schaduwen tegen de wand van de hut. De gezichten staan vastberaden en een grote ernst spreekt uit de open ogen. Toch zijn de mannen rustig. Te zamen gebannen in het licht van de lamp, hun sterke lichamen tegen elkaar, groeit het vertrouwen op elkander, dat groot is als de schaduwen achter hen. Zij weten het: zij kunnen geheel op elkander aan.

Met langzame en zekere gebaren worden de wapens aan een laatste inspectie onderworpen. De ladingen worden zorgvuldig nagegaan. De lampen worden even geprobeerd. Dan valt er nog wat traag gepraat tussen hen. Een veldfles wordt gevuld. Wat kaak wordt onder zorgvuldig kauwen naar binnen gewerkt en dan is het

zo laat al weer. Eerst wordt de lamp gedoofd. Dan wringt de voorman de deur open; de zakken, die de opening nog bedekken, worden weggeschoven en dan staan ze daar in de inktzwarte nacht. Ze weten, ze zijn nog in het bos, maar ze zien geen hand voor ogen. Maar de voorman neemt zijn koers. Elkaar vast houdende bij koppel en broekriem sluipen ze behoedzaam het bos uit.

Op de hei valt de nacht tegen. Het is koud, miezerig weer. Een motregen sijpelt neer. Alles is nat en klam. Ze waden door de kniehoge heide. Het klaart wat op. Er is nu een paadje. Ze laten elkaar los. Nog even sjouwen en de eerste man van de lichtploeg wordt opgesteld. Dan de middenman, een paar honderd meter verder de derde. De man van de seinlamp loopt terug naar den middenman. De drie wachten gaan verder op en daar staat dan Bos als een verloren man in de heide. Ook al is het nu droog, het zicht is slecht. Links achter is tegen de horizon een donkere streep te bemerken. Dat is het bos, waar ze uit gekomen zijn. Bos bepaalt zijn houding aan de hoek, die hij maakt ten opzichte van dat bos. Verdere punten ter oriëntering zijn er niet. Maar het is voldoende. Als hij zo staat, is zijn oog gericht op den middenman. Hij kan dus bij het eerste opflikkeren van diens licht ook zijn eigen licht ontsteken.

Even proberen, of het werkt. Hij laat de

lamp in zijn zak branden en ziet door de voering heen, dat alles O.K. is. Meteen maar even de revolver nazien. Zijn vingers tasten over het wapen. Hij weegt het even in de hand en richt het op een denkbeeldigen vijand, het schijnt wel in orde te zijn. Het gaat weer motregenen. Tot troost zullen we maar een stukje van het vitaminetablet eten. Heerlijk is dat, die vijgen of zijn het soms rozijnen, en die amandelen, samengeperst tot een handzame reep. Bos heeft wel eens gelezen, dat er in Damascus een spécialité de la maison is, bestaande uit geperste vijgen met amandelen. Hij verdenkt de Engelse bondgenoten er van, dat ze het recept uit Damascus hebben gehaald. Want die hebben nogal een fijne neus, om het beste bij elkaar te slepen uit alle hoeken der wereld. Maar Damascus of niet. Het smaakt uitstekend.

En toch weer Damascus. Vreemd, zijn gedachten kunnen dat woord niet kwijt raken. Damascus, dat is het Oosten op zijn felst. Het Oosten met zijn geheimzinnige, zwoel-wrede romantiek. Gesluisde vrouwen en moordende mannen. Harem en overval vlak bij elkaar en vaak in onderling verband. Plots springt er in Bos iets open. Hij weet, het alleen op wacht staan in een donkere nacht maakt zulke gedachten wakker. De soldaten hebben het hem meer dan eens verteld: gedachten aan vrouwen en

heimelijke angsten zijn de trouwe kameraden van een eenzamen schildwacht in de nachtelijke uren. Bos wil zich zelf nu scherp onder contrôle nemen. Het is hier waarlijk eenzaam genoeg. Het gevaar is verre van denkbeeldig. En de nacht daalt tot zijn diepste uren. Is hij bang? Neen, want als even later plotseling de patrouille naast hem staat, is hij niet in het minst geschrokken. Als de jongens weer verder zijn getrokken, spint Bos verder aan zijn gedachten. Hij veronderstelt, dat het vooral jongens zijn geweest, die bedoelde sentimenten als schildwacht ondergingen. Hun sexueel overprikkeld zijn en hun onwennigheid aan de duisternis geven dan een gerede verklaring. Want waarom zou hij, Bos, die zichzelf lang geen held weet, dan geen spoor van angst bij zichzelf ontdekken? Hoor, daar valt in de verte een schot! Het is ver weg en de richting is moeilijk te bepalen. Zou het ergens knokken zijn of heeft een dronken K.K. man maar zo eens in de lucht geschoten? Het blijft bij één schot. Het zal dus wel niets bizonders zijn.

Jongen, wat zijn zijn jas en broek nat! Maar gelukkig, nu wordt het droog. Maar weer eens aan de vitaminereep knabbelen! Maar, daar flikkert een lampje aan. Haastig haalt Bos zijn lamp te voorschijn. Hij kan het knopje zo gauw niet vinden. Hij scheldt zichzelf voor zenuwachtig

oud wijf. Maar dan brandt de lamp ook. Hoor, daar is een vliegtuig! Even ten zuiden van het terrein scheert het voorbij. Zou het terugkomen? Zou het heus een drop worden? Maar het geronk sterft uit. De lampen worden gedoofd. En als de wacht op zijn ronde weer langs komt wordt er gefluisterd: het was een mof. Hij was anders wel laag; zou het een verkenner zijn geweest? Er zal met dubbele aandacht wacht worden gelopen.

En dan staat Bos weer op zijn eenzame post. Hij heeft er geen begrip meer van, hoe laat het is. Ruimte en tijd schijnen voorlopig opgeheven. En het gevaar is groot, weg te zweven in het niet. Maar dat mag niet. Buk je, man, en trek eens even aan de stugge hei. Trek je handen stuk bij je pogen, om een struik af te trekken. Dan blijf je ten minste wakker, dan blijf je staan in de werkelijkheid, en denk er om: Je bent nodig op de plaats, waar je staat. Je maakt deel uit van een lichtploeg. Misschien zit zo straks het vliegtuig van je bondgenoot boven je en laat wapens vallen voor je kameraden. Blijf wakker, man, het is volle oorlog en jij mag daaraan meedoen. Er is toch meer te zien dan je denkt. Zeker, het regent weer een beetje. Maar vaag kan je toch wolkenomtrekken bespeuren. En zwijgend als een groot stil dier ligt het bos nog tegen de horizon.

Bos is over de nachtelijke crisis heen. Hij heeft het gevoel, nog nooit zo wakker geweest te zijn als op dit ogenblik en als de patrouille er weer eens is, klinkt zijn gefluister opgewekt. Zeg, wat was dat met dat schot? hoe maken de anderen het? verwachten ze nog wat vannacht? zou het weer ten slotte nog opklaren? heb je soms nog een stukje kaak voor me? heb jij de veldfles en kan ik een slok water krijgen?

Het water, de kaak, staan ter beschikking; de anderen maken het best, maar mopperen over het natte weer; verder weet niemand eigenlijk, wat hij denken moet, en van dat schot is niets naders bekend geworden. Nou, oom Piet, dan gane me maar weer. Het duurt en het duurt. Maar dan is daar in eens Buter en de boodschap is: „Oom Piet, we gaan naar huis”. In heel korte tijd staan ze bij elkaar, een groepje mannen, saamgeschoven op de donkere hei. Maar dat ze weer bij elkaar zijn, is een weelde. Nu voorzichtig terug. In de hut zullen we wel praten.

Daar sluipen ze heen. Moe zijn ze niet. En de teleurstelling is niet al te groot. Ze hadden na die eigenaardige berichten niet zeker op een drop durven hopen. Nu het avontuur ten einde loopt, was het helemaal niet zo beroerd. De stemming rijst bij elke stap, die hen dichter brengt bij de slaapstee. Daar heb je het bos al

weer. Daar de hut. Gauw de zakken naar beneden, de deur dichtgetrokken en de lamp aangestoken. Ze zijn weer thuis. Mild licht het zachte lamplicht op hun gelaat. Fluwelig vlijen zich de schaduwen in de hoeken. Het stro en de dekens spreken een niet te miskennen taal van heerlijk uitslapen. Maar wat zijn ze nat! Broek en jas, ze zijn drijf. Zelfs het ondergoed is klam en vochtig. Maar vooruit, de bovenkleden uitgetrokken! Grotesk tekent de lamp hun beweging af op de muur. Zij wringen zich om elkaar heen in de kleine ruimte. Maar dan is het bovengoed uit en in hun natte onderplunje duiken ze in het stro. Je kunt nu eenmaal in oorlogstijd zo nauw niet kijken; er zijn er, die het slechter hebben. De laatste man doet de lamp uit en ze tuimelen in een slaap, die niet wijkt, voordat een waterig zonnetje de volgende morgen al hoog aan de hemel staat.

Maar er is ten minste zon en het is droog ook. Dat is al weer een meevaller. Het brood is krap. Voor den man is er niet meer dan een halve roggesnee. Maar er is nog kaak en de blikjes corned beef zwerven rond. Ook is er koffie en een koerierster zal vandaag behalve het nieuws uit de buitenwereld ook brood meebrengen. Met graagte wordt de halve snee naar binnen gewerkt en een half blikje corned beef volgt dezelfde weg. Een slok hete koffie spoelt de misère

van de afgelopen nacht helemaal weg. Maar het hele avontuur komt hun weer voor de geest, als zij later horen, hoe de vork in de steel zat. Aan de overkant wilde men weten, of het wachtwoord inderdaad besmet was. Daarom zond men het nog een keer uit. De brigadeseiner had de opdracht gekregen, de bezetting van het afwerpterrein te waarschuwen, vooral niet het veld in te gaan, wanneer dit oude wachtwoord doorkwam, want het was bedoeld als een valstrik voor den vijand. De koerier echter, die van den brigade-seiner deze boodschap naar het afwerpterrein had moeten brengen, was ziek geworden en zo waren ze als proefkonijn gebruikt tegen alle bedoelingen in. Gelukkig, dat de „proef” niet is doorgegaan. Het had hun de kop kunnen kosten.

Maar nu is alle ellende vergeten. Trouwens, er is nog werk ook en prettig werk bovendien. Bij de drop van de vorige week is een container nog al hard neergekomen. Deze container bevatte in hoofdzaak dagrantsoenen, ieder in een kartonnen doos verpakt. Er is hiervan heel wat vergruizeld en nu moet een en ander worden uitgezocht. In een kist ligt alles door elkaar. Nog hele dozen, gescheurde dozen, gebroken kaakjes, gedeukte blikjes leverpastei, zakjes gemalen koffie, gecompriëerde thee in tabletten, kauwgummi, chocoladerepen, vitaminerepen

en repen van niet te definiëren substantie. Het wordt een mooi werkje voor de morgen, alles uit te zoeken. Hier aan deze kant van de tafel de nog gave dozen. Die zullen worden verdeeld over de verschillende groepen, die van hier uit van wapens worden voorzien. Daar in dat lege blik de zakjes koffie en in dat andere blikje de thee. De blikjes en de verpakte levensmiddelen kunnen bij elkaar worden gezet en de gebroken biscuit moet maar in deze pan, daar wordt toch pap van gekookt.

Fijn, weer iets tussen je vingers te hebben, dat van de overkant komt, en dubbel heerlijk, dat het levensmiddelen zijn. Er is dus in de wereld nog eten genoeg. En dan eten verstaan in de zin van vroeger, toen we nog thuis waren. Eten, waar geur en smaak aan zat. Brood met echte koffie en 's middags stoet met echte thee. Het is dus ook nog mogelijk, maar zo met een reep chocolade in je zak te lopen en die op te knabbelen, wanneer je er maar zin in hebt. Er zijn dus ook nog dingen, die zoet en smeltend door je mond glijden. Proef die vitaminereep maar eens! Het is een best werk, al die goede dingen van de overkant zo om je heen te hebben en ze door je handen te laten gaan.

Het werk is bijna klaar, als de opening in de hut verduisterd wordt door een binnentredende gestalte, die even aarzelt, om de afstap naar

beneden te doen. Dus een vreemde. Laat eens gauw je gezicht zien! Maar Kees, ben jij het? Jongen, wat is er met jou aan de hand? En dan doet Kees zijn verhaal. Hij, onze koerier uit Wierden, heeft daar Zaterdag een felle razzia meegemaakt. Hij is door het oog van een naald gekropen. Hij had gehoord, dat oom Piet Zondag naar Beerzerveld zou gaan van Den Ham uit en heeft gisteren in Den Ham staan wachten bij de kerk, om mee te gaan. Maar daar oom Piet in het Gebouw preekte, zijn ze elkaar misgelopen. Kees heeft zich toen de weg uit laten leggen en is nu behouden aangekomen.

De jongen is wel wat van streek. Het is geen wonder. Ga zitten, man, en eet een stukje chocolade, daar knap je van op. En zo straks krijg je een echt bakkie koffie. Nog wat onwennig gaat Kees zitten op de plaggbank. Maar hier, veilig tussen de kameraden, zal hij wel gauw opknappen. Laat hij maar vast beginnen, aardappels mee te helpen schillen. We zullen wel pas vanmiddag warm eten krijgen, maar dit werk moet in elk geval gebeuren. Het werk gaat zijn gang. Als de mensen buiten klaar zijn met het optekenen van de neergekomen wapens, is het etenstijd geworden ook. Er zijn aardappelen en er is voor ieder een miniatuur stukje worst en er is sla. Er is als toetje pap van vergruizelde biscuit. Het maal smaakt best, maar

laat niet veel indruk achter. Ze zijn bang, dat ze weer gauw honger zullen hebben. Maar geen zorg voor de tijd. Vanmiddag zullen we wel verder zien.

En er valt inderdaad iets te zien, want het is nog niet laat in de middag, of daar verschijnt in haar ganse vrouwelijke bevalligheid de Bright Lady. Als koerierster zorgt zij voor de verbinding met den brigade-seiner en met oom Frits. Maar deze keer heeft ze niet alleen berichten bij zich, maar haar fiets is zwaar, heel zwaar bepakt. Daar zijn broden, die in hun bruine korstigheid je uitnodigen, de tanden er in te zetten. Daar zijn worsten, die in hun blanke gezwollenheid je het water om de tanden doen lopen. Daar is een potje met vet, dat in blanke kuisheid heerlijke visioenen van braadsels oproept. Daar zijn ook lappen vlees, nu met hun bleke rood en hun gelige vetranden nog niet aantrekkelijk, maar die zo straks gebruind en gebraden een feestmaal zullen leveren. Er is nog meer. Daar is suiker; daar is in een perkamenten zakje boterhamworst en leverworst.

Bright Lady, wat heb je braaf opgepast, we willen je er graag een zoen voor geven. Maar de Lady prefereert een sigaret. Zij rookt en haar hele roken is vol behaagzucht. Bos peilt: dit is eerlijk en geen geraffineerd spel. Hij ziet ook: deze behaagzucht is te scherp geaccentueerd,

om niet een bepaald doel te hebben. Op wiens hart zou de Bright het voorzien hebben? Met scherpe aandacht volgt hij het spel van ogen en handen. Dan heeft hij zijn diagnose gemaakt. En hij weet: de Lady zal ditmaal bot vangen. Zelf schijnt ze over de uitslag niet ontevreden, want er ligt nog een glans in haar ogen, wanneer ze laat in de middag weer vertrekt.

Spoedig daarna wordt het feestmaal aangericht. Het blijkt nu wel, dat ze vanmiddag te weinig hebben binnen gekregen. Ze vallen aan op de boterhammen met worst en er blijkt zowaar ook nog kaas te zijn. De boter wordt niet gespaard en als ze deze keer van tafel opstaan, zijn ze bevredigd. Ze zijn zelfs te lui, om nog veel te praten. Als de lamp niet branden wil en alle gemorrel niets helpt, gaan ze maar het stro in. Kees zal naast Bos slapen. Het wordt voor beiden een onrustige nacht. Kees heeft last van zijn zenuwen. Hij doet niets dan woelen en zich krabben. Hij moet nodig een slaappoeder innemen, enfin, dat komt morgen wel voor elkaar. Geslapen is er toch voldoende.

De nieuwe dag staat buiten op ze te wachten. Het is een stille grijze najaarsdag. Ze weten niet precies, wat vandaag te doen. De broer van Jan II wordt begraven. Zullen ze er heengaan, ja of neen? Jan besluit ten slotte maar te

gaan. Hij kan vandaag zijn moeder er niet alleen voor laten staan. Zo trekt hij weg. Een paar anderen hebben ook nog boodschappen in de buitenwereld en ook Bos gaat voor een paar dagen weg. Jan de Bruin en Klomp hebben beiden de eerste week van October uitgekozen, om op de wereld te komen. Op „de” pastorie zullen beide verjaardagen worden gevierd en Bos is uitgenodigd, om van de partij te zijn. Daarom zit hij weldra op de fiets.

Rustig glijdt het parelgrijze landschap aan zijn kalme ogen voorbij. De rustige tocht is weldra ten einde. Daar glijdt hij het dorp in en weldra zit hij gezellig in de „harington”. Dat is een adres net als „de” pastorie. Alle man in nood vindt daar een gastvrij onderkomen en zelfs is het voorgekomen, dat gastvrouw en gastheer samen ter ruste gingen op een divan, omdat zij al de bedden ter beschikking van gasten hadden gesteld. Van de „harington” uit maakt Bos de verjaardagsfeesten op „de” pastorie mee. Het geeft weer eens een glimp van huiselijkheid, die goed doet en sterkt in het zwervende leven. En dan maar weer op de fiets naar het kamp in Beerzerveld.

Daar wacht hem een verrassing. Want als hij de hut genaderd is, lopen er verscheidene figuren in khaki rond. En de gezichten zijn bekend. Waarlijk, dat is Buter en dat is Blonde Henk

en dat is Evert II en dat is Jan II. Hoe is het mogelijk? Wel, er zijn ook uniformen naar beneden gekomen van de week en nu loopt de hele bende in battle-dress. Wil oom Piet ook eens passen? Natuurlijk. Maar het gaat niet. Men heeft aan de overkant op alles gerekend behalve hierop, dat er wel eens een nog al goedgevormde, om niet te zeggen dikke, veldprediker bij de interior forces zou rond lopen. De battledress is oom Piet veel te nauw. Maar zonder gaat het ook.

Bos preekt die Zondag over Hebreëen XI, het slot. Het thema van de preek is: de beurt is nu aan ons. Zijn wij bereid en houden wij onze strijd zo zuiver, dat het waarlijk een geloofsstrijd is en blijft? De Zondag verloopt verder zeer huiselijk. Er is een kostelijk maal. Evert II is er op uit geweest en heeft een haas geschoten. Hij heeft hem vakkundig bereid. Buter heeft appelmoes gekookt, die ook al heel goed is uitgevallen en het wordt een koningsmaal. Na het eten roken ze op hun gemak een pijp en wandelen een stukje om. Wat zijn al deze dingen toch van een kleine burgerlijkheid, maar wat doen ze een mens geweldig goed! Bos vraagt zich af: Hebben velen niet te gespannen, te overbewust geleefd in de vooroorlogse dagen? Een preek, een goed maal, een pijp, een kuiertje. Kan er in al deze dingen niet een

„sabbathsvrede” liggen, die aan veel piëtistische theologen en critische theologen totaal ontgaat. Ze zijn weer thuis. In deze Zondagssfeer doet de hut zich inderdaad als een thuis aan hen voor. Zij staat er dan ook aardig bij in het opgaande jonge dennenbos en vrolijk gevlekt als zij is door het invallende zonlicht.

En nu komt er nog bezoek ook. Het wordt wel een echte Zondag van burgermensen. Daar stapt breed en vierkant Marinus door het bos. „Goede middag!” Marinus heeft een man bij zich, die nu niet direct een prettige indruk maakt. Een klein, wat smoezelig uitziend ventje. Hij moet Van Meeten heten. Maar niemand kent hem. Marinus is echter voor 100 procent vertrouwd en zal geen gekke dingen uithalen. Marinus heeft een heel verhaal over zijn metgezel. Hij moest er tussen uit en toen Marinus hier vanmiddag langs kwam, hoorden ze stemmen. De metgezel vroeg: „Wat zit daar in het bos?” Nu heeft Marinus alles maar verteld en vraagt, of de man niet bij de jongens kan blijven. Tja, daar zal nu niet veel anders opzitten. Goed dan, en morgen zal Marinus zijn goed wel even komen brengen.

Daar zitten ze dan achter de boterhammen, het vreemdje tussen hen in. Het gesprek vlot niet erg. Men kent den man niet en hij maakt geen prettige indruk. Hij wilde ook direct al

een wapen hebben. Hier is niemand voor. Hij moet nog maar even wachten. De stemming wordt er niet beter op, wanneer Kees van Wierden 's avonds thuis komt. Kees is nu volmaakt kalm geworden en blijkt in de omgang een prettige jongen en een goede kameraad te zijn. Als Kees thuis komt, herkent hij Van Meeten. En hij neemt Jan II, den commandant, weldra even ter zijde. Dan komt het hoge woord er uit. Dat mannetje daar binnen heeft een heel slechte reputatie. Men verslijt hem voor een S.D. spion. Ook Bos moet weldra het verhaal horen. Als Van Meeten een ogenblik weg is, wordt er snel beraadslaagd. Eén van de jongens zal met hem gaan wandelen, dan kan er even rustig worden gepraat. Dat gebeurt. Maar ja, wat zullen ze doen? Van Meeten is er nu eenmaal. Besloten wordt, hem nooit alleen te laten en hem zo weinig mogelijk een wapen in handen te geven. Als de wandelaars terugkomen, is de zaak doorgepraat, maar de stemming blijft gedrukt. Niemand durft nog goed zijn mond open te doen. Deze avond wil de lamp wel branden, maar ze gaan toch maar vroeg naar bed.

De volgende dag zijn ze met man en macht bezig, wapens te registreren, te sorteren en te distribueren. Ze sjouwen met karabijnen en stens, met geweren en pistolen. Ze slepen trommels trotyl aan en verladen raket-projectielen

en anti-tank-guns. Het weer is goed en het zware werk is opwekkend. Dan komen de kisten patronen aan de beurt. Een container met patronen is in de lucht opengesprongen en nu moeten de patronen worden gesorteerd. Iedere patroon met een deuk moet worden ter zijde gelegd, daar deze ongeschikt is voor de automatische wapens. Het is een mooi werk voor de middag. Duizenden patronen gaan door hun handen en de zachte vingers van Bos worden ontoonbaar. Maar het is werk voor de verzetsbeweging en daarom mooi werk. Bij al dit werk houdt men Van Meeten zo veel mogelijk op een afstand, maar in het wel zeer kleine maatschappijtje, dat ze te zamen vormen, valt dit niet mee. 's Middags komt het voorsein door. Er zal dus vannacht een drop kunnen worden verwacht. De mensen uit de omtrek komen al spoedig na het invallen van de duisternis bij kleine groepen binnen.

De lamp is opgestoken, maar met hun zware lijven en de groteske schaduwen op de wand maken zij het zeer donker in de hut. Toch gaat van dit compact te zamen zijn de suggestie uit van een grote veiligheid en zo als altijd, wanneer een drop wordt verwacht: de stemming is opgewekt. Het is altijd een blijde verwachting. Bij het weerzien vallen vele hartelijke groeten. Hallo, Maurits, ben je er ook weer bij? Goeie

avond, Geert, kom je weer eens kijken? Maar het is wel warm, met al die mensen in zulk een kleine ruimte bij elkaar. Dan de jassen maar uit. Maurits staat al in zijn overhemd met opgestroopte mouwen een pistool klaar te maken. Ieder is met zijn wapen bezig. Bos is trots op zijn mauser, het voormalig bezit van een Duits officier en hem afgedreigd door een paar brutale knapen van een knokploeg. Dan worden de lampen secuur nagezien.

Onder dit alles is er om half negen even stilte geweest, om naar het radio-sein te luisteren en ja, hoor, het komt door precies volgens de laatste afspraak en in codeseinen de tijd er nog bij. Tussen één en drie uur kan de drop worden tegemoet gezien. Hoe laat is het nu? Het loopt al tegen twaalfen. Jongens, dan moesten wij maar gaan, dan kunnen wij ons rustig opstellen. Denkt er om, niet roken en niet praten. En eerst de lamp uit, voordat we naar buiten gaan. Vooruit dan maar!

Het is weer een hels donkere nacht. Het eerste ogenblik is er niets te zien, maar als de ogen wat aan de duisternis gewend zijn, gaat het veel beter. Het is nog wel een hele tippel, voordat het terrein bereikt is. Maar dat is wel goed, dan is men aan de nacht gewend, voordat men zijn post moet innemen. Bos sluit zich aan bij Geert. Zij worden geplaatst aan de noordkant

van het afwerpterrein. Daar hebben ze „grenswacht en zullen af en toe door een rondtrekkende patrouille worden bezocht. Het is gelukkig droog weer, maar er staat een harde wind en de lucht is betrokken. Voorlopig gebeurt er niets. Ver in het noorden springen de vlammetjes van barstende granaten van een afweerbatterij. In het zuid-westen is er ook telkens een schijnsel tegen de lucht. Maar verder niets. Geen motorgeronk in de lucht, geen verontrustend schot in het veld. Het is wel zeer kalm.

Daar heb je de patrouille bij haar eerste rondgang, neen, niets bizonders. Dan maar weer wachten. Geert heeft brood bij zich en een grote fles met melk. Bos heeft een paar chocolade-repen en een vitamine-reep. Als ze nu samen delen, hebben ze een kostelijk maal. Zouden ze maar niet vast een stukje eten? Ja, natuurlijk, dat kan nooit kwaad. Het smaakt best en de melk glijdt heerlijk door je keel. Beroerd, dat je niet roken mag bij zo'n gelegenheid.

Daar heb je de patrouille voor de tweede keer. Ze hebben nieuws. Buter meent door de S-phone te hebben opgevangen, dat het voor ons bestemde toestel de kust is gepasseerd. Dat kan dus wat worden. Maar na een uur is er nog niets. Hoe laat is het eigenlijk? O, al half drie. Het is Bos, die met een knijpkat tersluiks op zijn horloge heeft gekeken. De natuur gaat

boven de leer, vooral omdat alles er op wijst, dat de tocht tevergeefs is geweest.

Geert moet praten. Zijn vrouw is een paar dagen geleden in hechtenis genomen, omdat men hem zelf niet kon vinden en Geert trekt het zich erg aan. De vrouw is trouwens nog in verwachting ook. Bos troost zoveel mogelijk. Hij zegt: „Het zal wel loslopen en vergeet niet, dat Christus en niet Hitler alle macht heeft in hemel en op aarde”. Maar Bos weet ook, dat Geert zeer gezocht wordt; hij weet ook, dat de beestachtige vijand voor niets terugdeinst en hij weet ook, dat de heerschappij van Christus een zaak is van het geloof, het geloof, dat nu eenmaal tegengesteld is aan het aanschouwen. Maar Geert laat zich geredelijk troosten.

Daar is al weer de patrouille. Ze blijft hangen. Het schijnt onnodig, de ronde te vervolgen, want ieder ogenblik kan de order komen van inrukken. Daar komt Buter al aanstappen en het is zo: ze kunnen naar huis. Bij een bosje van eikestammetjes groepen ze bij elkaar, een zwarte klont in de zwarte nacht. Dan sukkelen ze achter elkaar naar het dennenbos terug. De mensen uit de omtrek trekken weg en bij de hut staan de vaste gasten, om samen naar binnen te gaan en nog iets te eten en te drinken, voor ze in het stro kruipen. Gemopperd wordt er niet. Men leeft in de veronderstelling, dat het

vliegtuig is neergeschoten en men heeft zelf geen hinder ondervonden.

De volgende dag slapen ze lang uit. Ze behoeven zich trouwens niet te haasten, want er valt geen hoeveelheid werk te verrichten. Nog wat wapens nalopen en wat inventaris-lijsten opmaken, dat is al. Maar daarom is het een prachtige dag, om het er eens goed van te nemen. Ze zullen maar beginnen met pannenkoeken te bakken. Maar dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. De vuurduvel wil wel branden, maar door de wisselvallige wind slaat de rook uit naar alle kanten. Je diende wel een gasmasker voor te hebben, om het beslag in de pan te brengen. Maar het moet, dus met mannenmoed aan het werk.

Het stukje spek sist al en laat zijn vet naar alle kanten uitvloeien. Nu het beslag er op. Maar het wil niet. Het is mis. Wat een gave, ronde koek moet worden, vormt zich tot een onooglijk klontje, dat half gaar afscheurt, als je het keren wil. Evert II kan het niet voor elkaar krijgen en allen, die er om heen lopen, evenmin. Oom Piet, die wat aan zijn pistool zit te prutsen, vraagt aan een binnenkomende, of de koeken haast gaar zijn. Maar op het ontstellende antwoord, dat het niet lukken wil, snelt hij de tent uit. Bij de vuurduvel gekomen, stelt hij zijn ervaring van lang getrouwd man en vader

van een talrijk gezin, die in deze beide kwaliteiten nu eenmaal wat van kokkerellen weet, ter beschikking en ja, het lukt. Handige Evert II heeft de kunst spoedig afgekeken en een uurtje later ligt er een stapel pannekoeken in de hut, waarvan je zou denken: ze raken nooit op, maar die nochtans geen kwartier later spoorloos verdwenen zijn.

De dag sukkelt verder. Er blijft maar een onbehaaglijke sfeer hangen. Van Meeten doet net met alles mee, alsof hij er al jaren bij hoort. Kees wil niets zeggen, waar Van Meeten bij is. Niemand vindt het honderd procent veilig, maar Van Meeten heeft intussen maar alles gezien. Hij kent nu niet alleen het afwerpterrein en de mensen, die dat permanent bewaken, hij kent ook de mensen uit de omtrek, die bij een drop assisteren. Het wachtwoord kent hij vermoedelijk niet, maar als hij handig geweest is, heeft hij ook dat uit kunnen vissen. Is hij inderdaad een spion van de S.D., dan kan hij mateloos onheil aanrichten. Jan II wil hooi of gras hebben en stuurt Kees met een boodschap naar commandant Evert. Bos besluit met Kees mee te gaan, althans het eerste stuk van de weg. Bos moet een ander kwartier zoeken. De „harington” is niet al te groot, er komen ook evacu  s, dus Bos moet verderop.

Oom Frits heeft al een ander adres voor

hem, maar daar moet hij eerst nog even gaan kennis maken. Bos heeft succes met zijn reis en heeft weer eens het prettige gevoel, voor een wat langere tijd geborgen te zijn. Bij Percival en Hombre, zijn nieuwe adres, weet hij een zwerm boeken te zullen aantreffen, zodat hij zich weer eens aan zijn oude hartstocht, lezen, te buiten zal kunnen gaan, maar voorlopig blijft de „harington” zijn kwartier. Als Bos op een zijner tochten langs „de” pastorie komt, treft hij bij het hek Jan de Bruin aan in gezelschap van een onbekend persoon. Deze onbekende wordt voorgesteld als Fop. Met zijn drieën gaan ze „de” pastorie in. Jan en Fop moeten nog eten en weldra zitten ze achter een uitgelezen maaltijd. Terwijl ze eten, neemt Bos Fop scherp op. Bos is dat zo gewend geraakt de laatste tijd. Vroeger was het meer een soort sport, langs de weg van intuïtieve mensenkennis het karakter van iemand te bepalen. Maar wat vroeger liefhebberij was, is tegenwoordig bittere ernst. Bos peilt al gauw: Fop is oudmilitair. Hij ziet meer. Deze jonge man heeft wat achter zich, hij heeft vermoedelijk een nog al gewichtige opdracht. Waar zou hij vandaan komen? Het zou Bos niet verwonderen, wanneer hij uit de lucht was komen vallen. We zullen maar even afwachten. Het zal alles wel aan de dag komen.

En inderdaad, Bos heeft juist gegist. Fop is een agent van de Netherlands Intelligence Service. Hij komt hier uit de lucht aangesprongen, om de inlichtingendienst te organiseren. Daarom is hij ook in contact gekomen met Jan de Bruin. Bij het weggaan vraagt Bos, waar Jan en Fop hun tenten hebben opgeslagen. Hij hoort: „Bij Percival”. Maar daar wilde Bos zelf naar toe. „Zeg maar, dat ook Bos in elk geval komt”. Daarmee gaan ze van elkaar. En via de „harington” is Bos al weer op weg naar het afwerpterrein Beerzerveld.

En langzaam maar zeker sluipt de roes zijn zinnen weer binnen. Hij heeft dat altijd, wanneer hij het afwerpterrein nadert en als hij er eenmaal is, doordringt deze roes zijn gehele wezen. Het is als een lichte koorts, die de zintuigen verscherpt. Dit gevoel is verre van onbehaaglijk. Wanneer Bos weer eens diep onder water zit op een zeer veilig adres, kan hij verlangen naar deze koortsigheid. Met angst noch met moed heeft dit klaarblijkelijk iets uit te staan. Het is er nu eenmaal en is voor verdere ontleding niet vatbaar. Nu is het er weer en het maakt de begroeting opgewekt. Trouwens, er is juist vannacht weer een behoorlijke zending uit de lucht komen neerdwarrelen. Neerdwarrelen is deze keer wel het juiste woord. Want de containers waren alle kanten uitgezweefd. Er

lagen er een kleine twee kilometer weg en een paar zaten hoog in de bomen. Het is een hele toer geweest, de zaken bij elkaar te krijgen. Maar verder is alles O.K.

We zullen de preek nu maar uitstellen tot de namiddag, dan kunnen we eerst eens eten op ons gemak. En het is weer een fijn maal. Er is waarlijk weer een fijn gebraden haas. Het is me toch maar een goed leven op zo'n afwerpterrein in de wildernis. Als Bos de tafel langs kijkt, mist hij Van Meeten. Als hij vraagt, waar Van Meeten zit, antwoorden er twee tegelijk. „O met Van Meeten is nu alles voor 100 procent in orde; hij is op weg naar het noorden”. Dat klinkt niet zo gek, want de laatste tijd wordt er herhaaldelijk contact met het noorden gezocht. Maar waarom hebben ze Van Meeten nu juist zulk een vertrouwenspost gegeven? Maar kom, niet piekeren, die reis is niet gegaan buiten oom Frits om en die weet heus wel, wat hij doet.

Na het eten komt dan de preek. Bos ziet een beetje tegen de preek op. Hij kon van de week bij het voorbereidende werk maar niet op gang komen. En de tekst, waar hij aan bleef hangen, is wel wat eigenaardig. Het is een tekst, die vooral niet in moraalprediking mag ontaarden en die toch telkens weer de gedachten in die richting trekt. De tekst is uit het Richterenboek,

de bekende geschiedenis, die vertelt, hoe Jaël den vluchtenden veldheer Sisera eerst vriendelijk ontvangt en hem ten slotte verraderlijk vermoordt, terwijl Debora daar nog een wreed vreugdelied over zingt. Het is wel de gelegenheid om te laten zien, dat de bijbel vooral niet een boek met moraalleer is. En dat ook de goede strijd ons soms kan dwingen tot wrede daden. Toch zal in den gelove het vaandel rein gehouden moeten worden. Bos voelt al predikende, dat het een moeilijk onderwerp blijft, maar tot zijn verbazing is er een schier eerbiedig luisteren naar dat woord.

Na de preek loopt hij oudergewoonte naar buiten. Jan II loopt hem na. Zwijgend trekt de laatste een briefje uit zijn battle-dress. Het is een korte order van commandant Evert, vermeldende, dat Van Meeten werkt voor de S.D. en derhalve opgeruimd moet worden. En dan komt het verhaal los. Men heeft hem gefusilleerd. Eerst is hem de gelegenheid gegeven, zich te verdedigen. Hij ontkende alles, maar kon enige genoemde feiten niet loochenen. Daarop heeft men hem gelegenheid gegeven, een brief aan zijn vrouw te schrijven. Daarop is er op zijn verzoek met hem gebeden. Dit alles nam ongeveer een half uur in beslag en daarop is het vonnis voltrokken. De jongens zijn er kalm onder, hoewel de indruk er van nog nawerkt en

ieder is er van overtuigd, dat de preek vandaag de zuivere toepassing geweest is van wat er van de week is gebeurd. Men kon niet anders en heeft zijn harde plicht gedaan. Bos wordt er stil onder.

De middag is verder onrustig. Tot tweemaal toe ziet de wacht verdachte beweging in het veld en trekken de jongens een verdedigingslijn om het bos. Het valt dan voor Bos niet mee, alleen achter te blijven en maar af te wachten, hoe de zaak zich ontwikkelt. Ieder ogenblik kan een salvo los barsten en wat zal er dan gebeuren? Maar telkens loopt het goed af. Eén keer was het loos alarm, een andere keer was een K.K. man, klaarblijkelijk met verlof, op een fietspad van Erica op weg naar huis. Gelukkig, het wordt avond. Alles krijgt nu een veiliger aanzien. Zeker, het is maar schijn, maar het werkt wel degelijk. Rustig zit men bij elkaar bij de lamp. Maar gesproken is er die avond niet veel meer.

De nacht verloopt rustig. De wachten worden regelmatig afgelost. En dan wacht al weer de nieuwe dag. Een spiegeltje, dat de jongens op het dak van de hut hebben gezet, brengt Bos op de gedachte, zich eerst maar eens te scheren. Dan kan hij zo straks wel behulpzaam zijn bij het uitpakken van de containers. Dat primitieve scheren in zo'n dennenbosje heeft ongemene bekoring, ook al is het reeds October en al vrij koud. Maar laat er nu weer alarm zijn, net als

Bos zich heeft ingezeept. Toch maar doorgaan! Het wordt anders wel vervelend. Zouden de zenuwen de jongens parten gaan spelen, of is er wat anders in 't spel? Het loopt weer goed af. Maar de rechte stemming wil niet komen. Het werk wordt even uitgesteld. Laten we eerst maar weer wat eten!

Nauwelijks is dat nuttige werk gedaan, of daar heb je oom Frits. Zijn gezicht staat ernstig. Er is vannacht een razzia geweest. Er zijn verscheidene jongens gepikt. Ook een paar jongens van de ploeg van het afwerpterrein. Dus jongens, die van alles weten, die op de hoogte zijn èn van het wachtwoord èn van de juiste situatie van het terrein. Daarom, alles wat er is begraven en dan opbreken! Men kan nooit weten. Als er één doortikt, is het te laat. Merkwaardig, nu slaat de stemming om, de ban schijnt gebroken, ze worden zelfs opgewekt. Nu weten ze ten minste, waar ze aan toe zijn. Oom Frits vraagt Bos nu maar meteen, met hem mee te gaan. Hij kan nog bij Percival terecht. Daar vindt hij zeker een vriendelijk onthaal. Fop en Jan zijn er ook; dat kan dus gezellig worden. Nu vooruit, al de jongens een hand gegeven! Een snelle blik ten afscheid op de hut en het bos. En daar rijden ze al, oom Frits en oom Piet, de buitenwereld tegemoet. Bos vraagt zich af: zou hij hier alles ooit weer terug zien?

HOOFDSTUK IX.

Het volk der Nederlanden is een beschaafd volk. Dat wil nu niet zeggen, dat het volk van de lage landen aan de zee nu juist zulke beschaafde manieren heeft.

Integendeel, aan de omgangsbeschaving ontbreekt wel het een en ander. Maar dit wil enerzijds zeggen: bij de oude boerengeslachten vindt men een grote innerlijke beschaving. Een beschaving, die zich uit in een fijne gevoeligheid voor evenwicht. De oude kasten en kabinetten staan zo zuiver in de ruimte; het spel van licht en donker op hun vlakken en krullen is zo zuiver afgestemd; gesprekken, die in de grote kamer ten overstaan van die kasten en kabinetten worden gehouden, zijn zo bedachtzaam en toch telkens weer van zulk een fijne speelsheid, dat alleen een eeuwenoude wijsheid de mensen tot zulk een schoon gebaren gedreven kan hebben. Daarnaast zijn ze er, hier en daar en overal, die geluisterd hebben naar de stemmen van de groten der mensheid. Die de boeken uit de wereldliteratuur kennen en bezitten en liefhebben. Die weten

van de worsteling der mensheid om meer inzicht in het wonder, in het raadselachtige gebeuren van het menselijk hart en zijn geschiedenis. Mensen, die al lezende de worsteling om licht mee doormaken met den schrijver van het boek. Dat zijn de echte boeken vrienden, die elke bedrukte bladzijde binnen hun bereik willen naspeuren.

Zulke mensen wonen soms vlak naast den boer. Onder de dokters, de notarissen, de geestelijken, de onderwijzers treft men ze aan. Hier en daar is het een burgemeester, een secretaris van een plattelandsgemeente. Want dat is het wonder en de eer van Holland, dat niet alleen in de steden de beschaving is saamgetrokken, maar dat men in zijn talrijke dorpen en plaatsen mensen vindt, wier ziel verbonden is met de diepste gronden van het wezen der mensheid, wier zielen mee trillen met alles wat deze diepe gronden in bevingen doorschokt. Dat is waarschijnlijk de niet bedoelde, maar toch gerijpte vrucht van een eeuwenlange evangelie-prediking.

Percival is een van de dorpsnotabelen. En zijn huis is een brandpunt van beschaving in bovenbedoelde zin. De boeken staan er met honderden langs de wanden in hun stille wachten, in hun verwachten, om tot sprekend leven geroepen te worden in het hart van een lezer. Het doet Bos

geweldig goed, weer eens zo rondom in de boeken te zitten en te weten: als er een vlucht uit de huidige werkelijkheid nodig is – en die werkelijkheid wordt met de dag huiveringwekkender, dus zal de vlucht af en toe nodig zijn – dan staan daar de boeken gereed, om hem te doen reizen naar het verleden of naar bergtoppen met vergezichten in de toekomst, mogelijk ook naar diepe boorgaten in de menselijke geest, waaruit omhoog getild worden wonderlijke doorsneden door de geestelijke structuur des mensen. Veilig zo tussen al die boeken!

Het woord „veilig” gaat voor Bos hoe langer hoe meer verschillende sentimenten dekken. Daarbij: er heerst in het huisgezin van Percival een zekere verfijning. Bos ziet er Hombre op aan, dat zij hierin de hand heeft. Als men er 's morgens de ontbijtkamer betreedt, is er de behaaglijke sfeer van een goed gedekte tafel, waarop naast het brood de verleidelijke schaal met een gebakken ei of gebraden niertjes prijkt. Ook gelen er de honig en de gember. Bos geniet. Hij is groot gebracht in burgerlijke weelde en vindt er hier veel van terug. Dat gaat nog verder. Bos heeft zijn geestesstempel gekregen in de dagen, dat er fel geleefd werd op de grens van het impressionisme en het expressionisme. Zowel in de muziek als in de letteren lag dáár toen de strijdvraag. Nu is dit alles voorbij. We

leven in een heel ander stadium. Maar hier in het huis van Percival schijnt de tijd te hebben stil gestaan. Hier wordt nog gesproken en gemusiceerd van uit het impressionisme en het expressionisme wordt met strak gebaar afgewezen. Bos geniet ook hiervan. En niet weinig ook. Maar vooruit!

Het ontbijt is achter de rug. Fop en Jan liggen natuurlijk nog op bed. Ze hebben de halve nacht doorgepraat. Nu slapen ze uit. Bos begint met even de binnengekomen berichten na te lezen. Want de koerierster van het noorden kwam net binnen. Atalanta maakt de morgen goed. Haar frisse verschijning is een vreugde voor het oog. En de jongens hebben er oom Piet braaf om uitgelachen, dat hij eerlijk bekende, dat Atalanta een zekere bekoring voor hem had. Percival heeft op deze verschijnselen een begin van aderverkalking bij oom Piet menen te mogen constateren en heeft hem ernstig gewaarschuwd voor een „tak” van beroerte. Oom Piet kan er nu op rekenen, dat elk gebaar, ja elk woord in de richting van een der drie koeriersters deze diagnose, op luide toon gesproken, te voorschijn zal roepen.

Maar de jongens maffen nog als mollen. Daarom kan hij rustig even de post doornemen. Het is niet veel bizonders. Hier en daar heeft een generaal een huis betrokken en zijn kwartier

gevestigd. In dit dorp zitten nu parachutisten en dat dorp is weer ontruimd. Misschien dat een der andere koeriers, Coca-Cola of de Bright Lady, nog wat nieuws brengt. Misschien heeft Fop in zijn hoofd vandaag een verkenningstocht te doen, of moet er met Evert worden geconfereerd. We zullen maar afwachten. De dag duurt nog lang. !

Bos pakt een boek en is er weldra helemaal in verdiept. Als de jongens komen ontbijten, kost het hem even moeite, weer tot de werkelijkheid terug te keren. Bos betrapt zich er op. Was hij zo ver weggevlucht en wordt het heden hem zó te bar? Enfin, nu is hij er weer helemaal bij. Neen, wat bizonders zal het vandaag wel niet worden. Wat praten, wat roken, wat lezen, wat muziek, daar zal de dag wel mee gevuld zijn. Maar drie dingen moeten en zullen vandaag vast en zeker geschieden. Er zal gewerkt worden, er zal gekibbeld, er zal ook onbedaarlijk gelachen worden. Deze drie mensen zullen vandaag werken, Fop en oom Piet en Jan. Al hun werk zal gepaard gaan met schier ondraaglijk risico. Maar het werk zal gebeuren. Waarom? Ze werken zeker niet, om de tijd van wachten door te komen, ze werken ook niet om zichzelf te kunnen strelen met het gevoel ook mee te doen met al die miljoenen, die op het ogenblik in het veld staan in de strijd

tegen den gemeenschappelijken vijand. Zij werken nog minder om zichzelf te prijzen met de opmerking: wij hebben toch ook meegedaan. Kortom, alle avontuurlijkheid en alle romantiek is uit hun werken verdwenen. Hun werken is in wezen meer een functie. Zij werken zoals een nier werkt, een gezond orgaan. Daarom is alle bravoure, alle bewuste heldhaftigheid ten enen male aan hun werk vreemd.

Zij konden vandaag heus wel een vrije dag er van maken. Een dag, dat ze rustig thuis bleven en een beetje lazen en praatten. Maar ze gaan er ook vandaag op uit. De weg op, die voor hen een dreigend gevaar is. Iedere tocht is riskant, maar ze gaan. En Fop moet Evert nog even spreken en Jan zal proberen, majoor Henk te ontmoeten en oom Piet zal een paar briefjes gaan brengen bij Kees op de Haar. Maar eerst moet Fop nog een paar berichten voor de overkant in code brengen. Dat kan niet gebeuren zonder een klein beetje opsnijderij en Fop laat het goed uitkomen, dat hij vier verschillende codes door elkaar heenwerkt, zodat de vijand met geen mogelijkheid het bericht zal kunnen ontcijferen.

Als het telegram klaar is, laat Bos even zijn blik er over gaan. Het imponeert altijd weer. Hoe is het mogelijk, uit die naast elkaar staande groepen van vijf letters een zinvol bericht af te

lezen. Bos kent het systeem en toch staat hij altijd weer verbaasd over het vernuft, dat dit zo uitgekiend heeft. Dan zit hij nog even aan de schrijfmachine, om van een paar berichten wat doorslagen te maken en zo gaat ook binnenshuis de dag niet zonder werk voorbij. Ze werken. Als gij ze vraagt waarom, dan zal Fop zeggen: „Daarvoor heb ik niet aan de touwtjes gehangen om niks te doen”. Jan zal op die vraag een grijns laten trekken over zijn geestige snuit en plechtstatig zal hij antwoorden: „Wie niet werkt, zal ook niet eten”, en Pieter Bos zal op die vraag antwoorden: „Als de jongens hun hachje wagen, kan ik niet achterblijven”.

Zo heeft ieder zijn woordje klaar, een woord, dat de werkelijkheid dekt noch benadert, want hun werken is een functionneren als gezonde leden van het Nederlandse volk, als gezonde leden ook van Christus' Kerk. Zo werken zij de dag door en het gekibbel ontbreekt niet. Ze moeten nu éénmaal per dag een kibbelpartijtje hebben. Deze mensen, die als het er op aan komt hun leven voor elkaar over zullen hebben, vliegen elkaar om het minste en geringste in de haren. En die kibbelarijen zijn van een bittere ernst. Zij menen het doodernstig, als zij elkaar met hatelijkheden te lijf gaan. De oorzaak is gewoonlijk miniem. De ene keer gaat het om een sigaret, een volgende keer om een scheermesje,

de derde keer om een wat autoritair woord, dat een bij het werk heeft gebruikt. Misschien heeft ook Maurits, die als brigadeseiner al heel wat werk heeft, maar nu ook nog de berichten van Fop de aether in moet slingeren, misschien heeft Maurits een grove brief geschreven en moet hij nu op dezelfde wijze beantwoord worden. Dat is altijd het gemakkelijkst.

Dan is er geen onderlinge hatelijkheid, maar keert alles zich tegen Maurits, die bang is, om een extra uur de lucht in te zijn, zoals ze dan mopperende tegen elkaar zeggen. Ze zullen vandaag kibbelen. Zeker, het teamwerk is best, kameraadschap is schoon, maar ook deze mensen blijven mensen, met de diep in den mens liggende drang naar individueel zelfbehoud. En deze zelfhandhaving breekt zich af en toe baan in hun onderlinge oneenigheden. Daar komt bij, dat hun zenuwen strak gespannen zijn. Het is niet voor niets, dat Fop altijd zo gaat zitten, dat hij door het raam overzicht heeft op de weg voor het huis. Het is niet voor niets, dat midden in hun drukste gesprekken een stilte valt, wanneer een auto de straatweg langs snort. Het is niet voor niets, dat over hun glas met de pikketanus erin 's avonds soms plots hun ogen elkaar gespannen aanzien, wanneer er voetstappen buiten worden gehoord. Het is niet voor niets, dat zij soms 's nachts ineens

klaar wakker zijn en door het open raam zien naar de donkere nachthemel, om dan weer even plotseling te vallen in een diepe droomloze slaap. Altijd is bij hen heimelijk het weten van het gevaar dat dreigt. Hun evenwicht is minder stabiel dan het lijkt. Daarom gekibbeld wordt er vandaag ook nog. Zonder dat gaat het niet. En gelachen zal er zeker worden. Deze mensen leven dicht bij de diepste gronden van het leven. Niet zozeer de levensinhouden maken zij zich bewust, maar zij hebben weet van het feit dat ze leven.

Het leven zelf is hun een wonder geworden en daarom kunnen zij niet anders dan hartelijk lachen om de verwaten burgerlijkheid van de dorpelingen rondom, een verwaten burgerlijkheid, waarin het leven een caricatuur trekt van zichzelf. Percival, hun gastheer, en oom Frits zijn hun schakels met het dorpse leven rondom. En het is aan deze beiden wel toevertrouwd ook. Percival, die zelf het leven alleen als caricatuur doorleven kan en daarom overal de caricatuur ziet. Oom Frits, de vitale volksjongen, die wel hier en daar is aangekorst door burgerlijkheid, maar toch telkens weer in gein zich zelf tracht te hervinden. En zij komen met de verhalen, die het niet te grote huis op zijn grondvesten doen daveren van het lachen.

Daar is het verhaal van de prachtige hond

van den dominee. Met zeer aarzelende toestemming van zijn bazin en baas had het goede dier een liaison aangegaan met een mooi teefje uit een naburig dorp. Het stille en ingetogen domineesgezin had er maar half vrede mee en liet dit merken ook. In huize Percival stond de hond sindsdien als de „hoereerder” bekend. Het kruidige verhaal leende zich tot allerlei specificaties en modificaties, die naarstig werden uitgesponnen.

Dan is er het verhaal van de onbegrepen vrouw. Een tragedie, die door haar dorpse geboorneerdheid tot een kluchtspel wordt. En als dan 's avonds de molen eenmaal goed draait, dan weet je niet, waar ze nog terecht komen. Zeker is dan, dat Fop met een van zijn sterke verhalen komt. Bij voorkeur uit Spanje. Is hij niet via Frankrijk in Spanje te land gekomen? Heeft hij daar niet geruime tijd in de gevangenis en het concentratiekamp gezeten? Heeft hij niet heel wat avonturen meegemaakt, voor hij via Portugal in Engeland aankwam? Wel, als er iemand sterke verhalen kan vertellen, dan is het zeker Fop en hij doet het graag ook. Met Spaanse gebaren erbij. En dan kan het op een gegeven ogenblik niet missen, of hij trekt zijn jas uit. Sierlijk drapeert hij het colbertje over de arm. Een breinaald van Hombre kan als degen fungeren en zo worden de passen van den stierenvechter sierlijk nagebootst.

Maar dan wil Percival, dat ze allemaal gaan zitten en voor ze het weten, zijn ze in diepzinnige gesprekken gewikkeld over God en mensen. Fop is bon catholique, Percival humanist, Pieter Bos orthodox protestant en Jan leeft misschien het dichtst bij God van allemaal. Ze willen elkaar naderen, ze willen elkaar verstaan. Ze staan voor elkaar in, ze leven vlak bij elkaar. Daarom, ze willen ook in hun diepste diep geen vreemden voor elkaar blijven. Fop geeft schitterend weer een plastische preek van den dorpspastoor over schepping en val en zegt: „Zie je wel, jullie kunnen niet buiten zichtbare dingen”. Maar even later geeft hij toe, dat hij niet verwacht had, dat protestanten zulk een preek zouden kunnen waarderen. Percival maakt telkens en telkens weer de opmerking, dat praten over God ons niet verder brengt. Pieter Bos probeert aan de ene kant Fop duidelijk te maken, wat voor een protestant geloven betekent en aan de andere kant Percival uit te leggen, dat we als bewuste mensen maar niet zo wat over God kunnen bazelen. Jan kijkt wat van den een naar den ander en sluipt naar de piano, om een motiefje te tikken. Percival bijt in het aas en al spoedig zitten ze om de piano en horen er een bewijs dat ook Straus z impressionistisch kon componeren.

Het is al diep in de nacht, als na een boter

hammetje Bos als eerste zijn bed gaat opzoeken. Deze dag zit er ook al weer op. Even gaan de gedachten van Bos naar zijn vrouw en kinderen van wie hij, in hoe lange tijd was het ook weer, zeker een paar weken, niets gehoord heeft. Dan zinkt hij weg in een vaste slaap.

De zon is maar net op, als hij weer ontwaakt. Hij voelt zich bijzonder fris. Het scheren lukt ook goed: 't is een bof, wanneer je nog een aardig goed mesje hebt. Lekker die crème op je pas geschoren huid! Vooruit, naar beneden! Kijken, wat deze dag gaat brengen.

HOOFDSTUK X.

Het belooft een drukke dag te worden. De drie koeriersters komen vroeg in de morgen binnenvallen. CocaCola is de eerste, op de hielen gevolgd door de Bright Lady, en Atalanta laat niet lang op zich wachten. CocaCola heeft berichten van den Baas bij zich. Er zijn allerlei organisatorische moeilijkheden in de verzetsbeweging. Nu heeft de inlichtingendienst daar niet direct mee te maken. Maar deze dienst moet opgebouwd worden parallel met de verzetsbeweging. In overleg met de hoofden van verzetsgroepen moeten in alle plaatsen mensen worden opgezocht, die niet opvallen, maar die goed hun ogen en oren weten te gebruiken. Zij maken de berichten op, die langs de koerierslijnen ten slotte in de handen van de hoofdkoerierster komen en deze brengt de berichten door naar het kwartier van Fop. Hier worden die berichten in hun onderling verband gezien, dan geschift en als zij belangrijk genoeg zijn, gecomprimeerd, om in zo weinig mogelijk woorden naar de overkant te worden geseind.

Nu staat die inlichtingendienst geheel vrij van de eigenlijke verzetsbeweging. Het plan is zelfs, om, wanneer de vijand vroeg of laat wijken gaat, de verzetsbeweging ter plaatse te laten voor handhaving van de orde, tot de bondgenoten gearriveerd zijn, maar de inlichtingendienst mee te laten trekken met de laatste linies van den vijand, om de nodige inlichtingen te blijven verstrekken. Maar al staan nu de verzetsbeweging en de inlichtingendienst helemaal los van elkaar, toch raken zij elkaar herhaaldelijk. Ze maken beide gebruik van dezelfde koeriers en daar er nu eenmaal gebrek aan betrouwbare en bruikbare mensen is, zal menig man of menige vrouw uit de verzetsbeweging ook meedoen aan de inlichtingendienst. Daarom, als er organisatorisch iets hapert bij de verzetsbeweging, dan kan de inlichtingendienst niet goed werken. En het hapert. Majoor Henk heeft zich helemaal laten inpakken door de kapeërs van het oosten en het schijnt, dat men tegen den Baas in soms op dezelfde plaats aan het werk is. Dat kan zo niet langer.

Fop heeft ondubbelzinnige telegrammen van de overkant gekregen, die aandringen op betere samenwerking, ja, op het vormen van een gesloten eenheid. Daarom, Jan en Fop zullen met de boodschappen, die Coca-Cola van den Baas medebracht, vandaag nog contact gaan

zoeken met majoor Henk. Zij hebben een vrij duidelijke voorstelling van de plaats, waar zij hem vinden kunnen. Ze zullen vertrekken, zodra het nodige administratieve werk gedaan is.

„Laat kijken, wat jullie hebben, jij Atalanta maar eerst”. Zij heeft allerlei wel gewichtige berichten van Duitse troepen verplaatsingen, maar ook heeft ze bij zich een prachtige tekening van een Duits artilleriemunitiedepot en van de Duitse stellingen rondom de brug over de Dedemsvaart bij de Lichtmis. Dat is nu eens de moeite waard.

De Bright Lady heeft enige telegrammen in code bij zich, die Maurits heeft opgevangen. Nu zullen ze zo afspreken: CocaCola zal de telegrammen beginnen te ontcijferen, voorzover ze dit kan; daarna zal ze administreren, wat er nog geadministreerd moet worden. Dat wil zeggen, ze zal de verschillende berichten in hoofdzaak op een kaartsysteem brengen. Oom Piet zal de dag besteden met het maken van overdrukken op perkament-papier van de tekeningen. Van iedere tekening twee stuks. Dan hebben ze er drie. Een voor het eigen archief, een voor het archief van het hoofdkwartier van de binnenlandse strijdkrachten, dat is dus een voor Lange Jan, en de derde gaat door de vuurlinie naar het algemeen hoofdkwartier en voldoet dus aan de bestemming.

Jan is het, die de dag zo verdeelt. Hij, de geboren leider, doet het onopvallend en goed en hij heeft ook in een minimum van tijd voor oom Piet alles opgescharreld, wat deze voor zijn werk nodig heeft: een stuk stevig karton, dat als tekenplank kan fungeren, punaises, perkamentpapier uit een slagerswinkel, gekleurd potlood en goede rode en blauwe inkt. Ziezo, dat is voor elkaar. Fop en Jan maken zich klaar om te vertrekken en daar gaan ze alweer. Good luck en happy landing!

Na de drukte van het vertrek valt een grote stilte in het huis. In de voorkamer zit Cocacola, haar blonde hoofd gebogen over het geheimschrift van de telegrammen. De achterkamer is nu compleet tot tekenkamer ingericht. Met aandacht volgen de ogen van Bos de lijnen, zoals zij schemeren door het dunne perkamentpapier, en met vaste hand trekt hij ze na. Een majonglat vormt hierbij een prachtlineaal. Het is aardig en lonend werk. Je ziet de tekening groeien onder je handen. Maar het is ook vrij vermoeiend. Het strakke kijken en het beheerst volgen van de lijn eisen een concentratie, die betrekkelijk snel iemand uitput. Al gauw moet Bos eens even voor zich uit kijken. Zijn ogen rusten op het blonde hoofd van Cocacola. Hij kan nog net haar donkere wenkbrauwen zien, die zulk een prachtig effect maken in

haar verdere blondheid. Bos weet: deze jonge vrouw is met hart en ziel Jan toegedaan. En Bos kent ze beiden, Jan en Co. Hij ziet veel mogelijkheden in deze verhouding, maar ook veel moeilijkheden. Het komt hem voor, alsof hij nog nooit twee mensen zo goed gekend heeft als deze twee. Daarom is hij misschien bezorgd over ze. Of is het alleen maar jaloezie? Want Bos zelf hangt met zijn hele hart aan Jan.

Maar kom, niet piekeren maar doorwerken! Kijk, die gebogen stippellijnen geven nog niet voltooide munitiebunkers aan. En dat water daar moet goed en duidelijk worden aangegeven, want het vormt een prachtig punt voor het aanvliegen door de bombers van het hele complex. Even pakt Bos toch de romantiek van het hele geval. Hij ziet de kaart, die hij daar aan het maken is, in de handen van den staf-officier der bondgenoten. Hij ziet daar in een vliegerskwartier ergens in Engeland het bombarderingsplan opmaken. Het pakt hem zó, dat hij even met het werk moet stoppen. Hij kijkt op, en laat er nu net een gecamoufleerde moffenwagen aan de overkant langs rijden. Het is, alsof hij door het ijzer heen ziet en de verwaten officieren met hun opgeblazen koppen onder die irriterende petten ziet zitten. En Bos moet lachen. Arme vertegenwoordigers van het Herrenvolk, jullie moesten eens weten, dat geen

honderd meter van jullie af een doodsimpel veldpredikertje op zijn manier bezig is, mee te helpen jullie de das om te doen.

In deze woorden realiseert Bos zijn gedachten. Hij gaat weer door met het werk. Zo, hier is bouwland en daar wat jong bos. Duidelijk dus aangeven in verschillende kleuren! Daar hebben de vliegers houvast aan. Hij is nu helemaal in het werk. Het vlot uitstekend. Maar wacht, daar zijn ze met koffie. Daar komt CocaCola ook al met haar kopje aanzetten. Even uitblazen! Gepraat wordt er niet veel. Ze zijn beiden nog vol van hun werk. Maar voordat de middagmaaltijd staat aangericht, is de eerste kaart klaar en is ook CocaCola met haar werk gereed. De aardappels zijn deze keer wel eerlijk verdiend.

's Middags heeft Bos het rijk alleen voor het maken van de tweede doorslag. Weer loopt het werk vlot af. Een paar berichtjes van ondergeschikt belang komen nog door en dan kan hij met een gerust hart een boek nemen en wat gaan zitten lezen. Maar lang is zijn hart niet gerust. De jongens konden onderhand al thuis zijn. Zover is de reis toch niet. Het wordt later, de heimelijke onrust groeit. Hij wil het niet weten voor Percival en Hombre. Er wordt gepraat over koetjes en kalfjes. Maar als het etenstijd wordt en er is nog geen nieuws, heeft

het geen zin meer, voor elkaar de onrust te verbergen. Allerlei mogelijkheden worden geopperd, maar de enige conclusie is: wanneer er iets van werkelijk ernstige aard is gebeurd, dan wisten we het reeds. Want dat is waar gebleken: het slechte nieuws reist snel en moet wel snel reizen, om verder onheil te voorkomen. Immers, de afspraak is: wanneer er iemand gepakt wordt, zal hij de eerste tweemaal vier en twintig uur volstrekt zijn mond houden. Dan hebben de anderen de tijd, om de boel te vernietigen en zelf een goed heenkomen te zoeken. Na 48 uur is ieder vrij, om zo nodig te zeggen, wat er uit hem geperst wordt. Dus geen tijding betekent voorlopig goede tijding.

Intussen, het loopt bedenkelijk naar acht uur en nog is er niemand. Maar daar is geluid bij de deur. Even voorzichtig uitkijken en ja, het is Fop. Hij valt lachend neer in een stoel, maar men kan wel zien, dat het een narrow escape is geweest. Wel is ook direkt te zien dat Jan safe is. Maar wat is er eigenlijk gebeurd? Het verhaal laat niet lang op zich wachten. Bij Zenderen passeerden zij een gebouw, waar veel Fallschirmjäger waren gelegerd. Deze stonden net aangetreden, maar vlogen uit het gelid, om de drie fietsers — er fietste een onbekende met hen mee — tegen te houden. Fop was gepakt, maar Jan was doorgeraced. Ze hadden nog op hem

geschoten, maar hem gemist. Fop had mee gemoeten. Het bleek echter om zijn fiets te doen te zijn. De valse papieren, volgens welke Fop behoorde tot het evacuatiebureau te Barneveld en belast was met het opsporen van achtergebleven kinderen in Twente, hadden ze grif geloofd. Fop had het zelfs klaar weten te spelen, zijn fiets terug te krijgen. Hij had gezinspeeld op het vaderhart van een feldwebel. Het was gelukt. Maar Jan had hij niet meer terug gezien.

Maar ook dat was O.K. De volgende dag komt ook Jan weer boven water en het hele avontuur wordt nog eens lachend doorgepraat. Maar de conferentie is mislukt en er moet doorgezet worden. Als het lopende werk het maar even toelaat, gaan beiden weer op stap. Weer heeft Bos het rijk alleen. Weer staat hij gebogen over de kaart. Weer gaan telkens zijn gedachten op de loop, wanneer hij even pauseert. Hij is vandaag een beetje zwaarmoedig. Het duurt ook zo lang en men hoort maar heel geen nieuws van de fronten. Zou het weer een loopgravenoorlog moeten worden, die nog een paar jaar duurt? Gelukkig heeft hij nu langs de koerierslijn goed nieuws van huis. En de kaart schiet ook alweer goed op. Vooruit dus maar! De maaltijd verloopt wel zeer rustig. Het komt niet vaak voor, dat er maar drie aan tafel zitten. Het is zelfs wat leeg. 's Middags wordt het

werk voortgezet. Maar daar rinkelt de telefoon. Het is oom Frits. De S.S. is in de straat, waar Percival woont, aan het huizen vorderen. De huizen worden van binnen nauwkeurig bekeken en wanneer het de heren aanstaat, moeten de inwoners op zeer korte termijn vertrekken. Ze zijn al vlak bij, dus met spoed alle papieren in de geheime bergplaats verstoppen en dan maar rustig afwachten. Nu weet Bos, wat hij te doen heeft. Alles wordt zorgvuldig bij elkaar gezocht. Alles, dus ook de Engelse sigaretten, die overal zwerven. Dus ook de telegram-formulieren van Fop, die hij hier en daar uit de hand legt. Het is een secuur werk en het moet nog snel gebeuren ook. Hombre zit bij de bergplaats en neemt alles in ontvangst. Het zijn een paar spannende kwartieren en dan is alles voor elkaar. Maar als je rondkijkt, vind je nog telkens wat. En het kleinste voorwerp kan de grootste gevolgen hebben. Maar nu is alles O.K.. Bos pakt een boek en tracht er zo onschuldig mogelijk uit te zien. Hij is nu niets meer dan een wat bange dorpsdominee, die niet tegen de hardheid van de oorlog bestand was en daarom wat overspannen geraakt is, überschnapft heet dat. Dokter Percival, die overal als een eigenaardig en ook philanthropisch mens te boek staat, heeft hem in liefde onderdak verleend. Zo is de onderlinge

afpraak en daaraan zal ieder zich houden.

Maar alles valt voor de zoveelste keer mee. De heren van de S.S. waren enige huizen vóór Percival al klaar. Zij hadden nu voldoende onderdak en ook dat gevaar was alweer geweken. Maar het is te laat, om nu nog werk op te zetten. Het duurt niet lang, of Fop en Jan komen thuis. De conferentie heeft plaats gehad, maar een definitief resultaat is er nog niet. Fop kettert een beetje op majoor Henk. Maar Bos wijst er op, dat de mensen van de overkant niet altijd even goed georiënteerd zijn omtrent de omstandigheden hier in 't bezet gebied. Hij wijst er op, dat ook Fop heel wat hier uit de praktijk heeft moeten leren. Gelukkig groeit er geen kibbelpartij van. Ze zijn allemaal een beetje te moe en het is voor hun doen vroeg, als ze ter kooi gaan.

De volgende dag is er al weer werk genoeg. In de eerste plaats wil Bos zijn kaart klaar maken. Het kost heel wat gescharrel, om na de plotselinge inruim van gisteren de spulletjes weer bij elkaar te krijgen, maar het lukt. Jan heeft met CocaCola heel wat te noteren en Fop is al weer druk bezig met coderen en decoderen. De koeriers verschijnen op tijd en hebben wel belangrijke dingen bij zich. Kijk eens, daar is de dagorde van een kolonel aan de troepen in verband met klachten over plundering. En

kijk dat eens, dat is een gevechtsrapport van een kapitein van de S.S. over de oorlogshandelingen bij Oosterbeek. Dat is interessant en dat moet zeker naar het hoofdkwartier van de bondgenoten. Bos zal er een paar doorslagen van tikken. Hoe krijgen de jongens dat toch in handen, maar het is boeiend en er blijkt uit, dat het in het leger van den vijand lang niet meer 100 procent O.K. is.

Dan zijn er ook weer allerlei berichten uit plaatsen, waar Duitse generaals hun kwartier hebben opgeslagen. Bij sommige opgaven bevinden zich schetstekeningetjes van de woningen, die door deze heren betrokken zijn. Er zullen wat doorslagen van worden gemaakt. Maar dat kan zo niet doorgaan. Het is broodnodig, dat er wat kaarten van de overkant komen, dan kunnen de coördinaten worden opgegeven en de bombarderingsschema's daarnaar worden uitgewerkt. Fop zal om kaarten seinen. Het werk gaat zijn geregelde gang met onderbreking voor de maaltijden.

De twee ineenslopende kamers maken toch eigenlijk een paisibele indruk. Het ouderwets degelijke ameublement van een burgerlijke deftigheid doet niets kwaads vermoeden. En de argeloze bezoeker, die plots binnenkwam, zou hoogstens denken aan een geïmproviseerd bureau voor woningvoorziening. Het kaartregister

en de opgezette tekening wijzen in die richting. En de mensen, die bezig zijn, maken een wel zeer tamme indruk. Het kan Bos plotseling invallen, dat het werken voor de inlichtingendienst, een werken dus voor de van ouds vermaarde Secret Service, heel wat minder romantisch is, dan in allerlei stories wordt voorgesteld. Maar dat is maar goed ook. Zo blijf je er nuchter bij en de spanning ontbreekt heus niet.

Plotseling rust alle werk en aller ogen staren strak naar buiten: een motor raast aan en voorbij. Gelukkig voorbij! Zeker een S.S. man op weg naar de nieuwe kwartieren. Die sensatie hebben ze vandaag nog een paar keer. Wennen er aan, doen ze niet, mogen ze ook niet, want de aandacht moet strak gespannen blijven. Het is al achter in de middag, als de Bright Lady voor de derde keer die dag verschijnt. Ze heeft een brief bij zich van Maurits. Fop neemt haar de brief uit de hand en leest hem haastig. Als hij hem gelezen heeft, gooit hij hem met een onwillig gebaar van zich af. Zijn nog jonge kop vertoont een jongensachtige uitdrukking van miskend zijn. Zo heeft hij vroeger op school gekeken, wanneer hij een lager cijfer voor zijn werk kreeg, dan hij verwachtte. De Bright ziet hem oplettend aan. „Zou ze van Fop gecharmeerd zijn?” denkt Bos. Hij zal haar er bij gelegenheid eens mee plagen, dan komt hij er wel achter.

Jan neemt de brief op en reikt hem grijnzend aan Bos. Het is één grote scheldpartij. In de meest ruwe woorden vraagt Maurits naar de geestelijke gezondheid van Fop en Jan. Hij laat in zijn woordkeus goed uitkomen, dat hij aan boord van kleine vrachtschepen de halve wereld heeft omgezworven, voor hij van Portugal uit Engeland had bereikt. De hele brief draait weer eens hierom, dat, wanneer Maurits alles moet seinen, hij veel langer in de lucht is, dan zijn chefs in Engeland hem hebben toegestaan en dat door dat langdurige seinen het gevaar onevenredig groter wordt. Want de vijand heeft nu alle tijd, om zijn peiltoestellen op hem te richten.

Enfin, het is het oude praatje, maar het is niet helemaal van grond ontbloot. Maurits zit daar aan de bruine Haar niet al te veilig en de kans op ontdekking is inderdaad niet gering. Maar Fop moet nu eenmaal de berichten naar de overkant hebben. Ook dat staat vast als een muur. En Maurits is nu eenmaal wat zenuwachtig, want zijn Franse vrouw is boven Frankrijk afgesprongen een men heeft sindsdien niets meer van haar gehoord. Zij is dus mogelijk een slachtoffer geworden, zoals de 70 procent van de zelfmoordbrigade.

Enfin, het gesprek begint weer na Maurits' brief en er zit niet veel anders op, dan dat Fop

aan de overkant zelf een zender aanvraagt. Dan is hij van niets meer afhankelijk. Dat bericht moet dan morgen maar weg en meteen moet Maurits aan zijn haren getrokken worden, want die brief lijkt naar niks, zoals Jan het tegen oom Piet uitdrukt. Percival dringt er met klem op aan, dat fatsoenlijk teruggeschreven zal worden. Ziezo, dat is dat. Maar het is net, alsof er een wolkje is blijven hangen op Fops voorhoofd. Zijn vrolijke stemming aan tafel is iets te luidruchtig, om helemaal echt te zijn.

En ja, 's avonds als het zo treft, dat oom Piet een ogenblik met hem alleen is, komt Fop los. Hij moet weer eens biechten. Als hij op die toon oom Piet zegt en er nog „padre” bijvoegt, dan weet Bos wel, hoe laat het is. En daar heb je het alweer. Fop lijdt aan de vrouw. Met zijn eigen vrouw ging het niet. En de vrouwen in Spanje hebben hem wel in menig opzicht bekoord, maar er bleef ook daar het gevoel van niet bevredigd zijn achter. Troosteloos komt het er bij hem uit: „Oom Piet, er zijn maar vijf goede vrouwen in de wereld, schoppenvrouw, hartenvrouw, ruitenvrouw, klavervrouw en onzelievevrouw”. En dan is het de beurt aan oom Piet, om de vrouw te verdedigen. De vrouw, die je nooit helemaal doorgrondt, maar die het zoetste raadsel is, dat je in je leven opkrijgt. En als dan Fop komt met de vraag, wat de „padre”

denkt van de prostitutie, dan verdedigt oom Piet met zijn hele hart het huwelijk. Hij is al over de twintig jaar met een vrouw getrouwd en het verveelt hem nog niets. Hij hoopt van harte, dat Fop zijn vrouw nog eens ontmoeten zal. En oom Piet is tegen de prostitutie, omdat hij de eroos te hoog acht en de vrouw ook. Zo hebben ze alle twee weer eens zichzelf helemaal uitgesproken en daar ging het om.

Als Jan binnenkomt, is de ontspanning volkomen en als hij zeer summier op de hoogte is gebracht van het onderhoud, wordt er nog even gespot met het oudste beroep der wereld. Maar nu is Jan er niet helemaal bij. Hij is even met Percival alleen geweest en moet nu even oom Piet onder vier ogen hebben. En dan komt Jan met zijn verhaal. Na de eerste drop op de Piksen hadden de jongens op aanraden van majoor Henk ieder een Engelse handgranaat bij zich gestoken. Dat was volgens dezen deskundige het beste wapen, dat er was. Jan had dit wapen meegenomen, toen hij overging naar de inlichtingendienst. Onlangs moest hij ergens nog al snel opbreken. Hij liet de granaat inderhaast achter. Een paar uur later vreesde men een overval op het huis. De jongste zoon des huizes wilde toen de handgranaat opbergen, het ding is ontploft en de jongen vond een jammerlijke dood. Jan natuurlijk spijt als haren op zijn hoofd! Maar

hij was er helemaal kapot van, dat de oude vader en moeder van den jongen het hem niet in het minst hebben kwalijk genomen. Zij zijn even vriendelijk tegen hem gebleven als te voren. Dat moest Jan even aan oom Piet vertellen. En die weet er niet veel op te antwoorden. Alleen doet het hem goed, dat de familie Jan zo goed heeft behandeld. Er vallen maar wat schaarse woorden en dan is ook daar de spanning geweken en zoeken zij het gezelschap weer op.

Ze zijn elkaar weer eens dicht genaderd en nu kunnen ze ook allemaal weer verder. Ongedwongen gaat het gesprek over allerlei dingen. Dingen van de dag en dingen uit de eeuwige wereld der schone kunsten. Over de dingen van de dag zijn ze al heel kort. Want radionieuws is er zo goed als niet en aan geruchten hebben ze allemaal evenveel hekel. Maar over Debussy en Wagner, over Huizinga en Jan Romein, over Hans Sachs en Luther valt nog wel een en ander te zeggen. En Percival sleept boeken aan en Jan luistert met allebei zijn oren en Fop neemt Loekie, het hondje, op zijn schoot en keuvelt rustig met Hombre. Zo gaat de avond om. En tot bekroning gaat Hombre aan het mengen. Zij heeft een flacon met zuivere alcohol, bestemd voor de apotheek. Zij heeft een fles witte stroop, uit diezelfde gelegenheid. Zij

heeft een paar miniatuurflesjes met essence, Ze heeft een maatglaasje en voor men het goed weet, staat een keurig en geurig glas likeur op je te wachten. Vooruit, op Hare Majesteit de Koningin! Zij leve en kome spoedig weer! Het glijdt maar goed naar binnen. En nu wat eten. Er is brood en er is wat pikants en het wordt keurig opgedist en het smaakt meer dan heerlijk. Naar bed! Morgen komt er weer een dag!

HOOFDSTUK XI.

De dingen beginnen meer model te krijgen. De inlichtingendienst in Twente is nu behoorlijk opgebouwd, maar in het noorden wil het nog niet erg. Fop laat geen gelegenheid voorbijgaan, om oom Piet, die uit het noorden komt, hiermee wat te plagen. Ook de verzetsbeweging krijgt meer model. De moeilijkheden zijn practisch opgelost en Evert zowel als majoor Henk weten nu, waaraan zij zich te houden hebben. Aan de kapeërs is een bepaald rayon toegewezen en de naam van de verzetsbeweging is nu N.B.S.

Het werk gaat nu zijn gewone dagelijkse gang. De koeriersters komen bijna steeds op een bepaald uur en hun boodschappen krijgen een vaste inhoud. De troepen verplaatsingen van den vijand worden nauwkeurig gevolgd en de stafkwartieren trouw aangegeven. Toch zijn de berichten niet, wat ze wezen moeten. Enerzijds blijven zij te algemeen, anderzijds geven zij details, die niet ter zake doen. Het blijkt nog niet zo heel eenvoudig, een goed opsteller van

inlichtingsberichten, kort gezegd een goed spion te zijn. Bij de medewerkers blijken er zelfs te zijn, die de onderscheidingstekens van den vijand niet voldoende kennen. Ook wanneer het gaat over auto's en tanks, over radio-installaties en andere militaire hulpmiddelen, zijn de berichten meestal òf onduidelijk of onvoldoende. Er bestaat een handleiding voor de inlichtingendienst en deze zal in een twintigtal exemplaren moeten worden getypt. Dan zal elke leider met behulp van die handleiding zijn mensen kunnen onderrichten. Maar de handleiding is nog niet ter beschikking. Daarom gaat alles nog maar zijn gangetje, ook al is het niet, zoals het wezen moet.

Nu het werk beter verdeeld wordt, blijft er voor ieder van de werkers meer armslag over. Cocacola groeit goed in het coderen en in de administratie. Dit betekent al een grote verlichting. Fop en Jan hebben nu meer gelegenheid, er zelf eens op uit te trekken, en oom Piet wil weer eens naar de jongens toe. Want het afwerpterrein in Beerzerveld is weer bezet. Tot nu toe was er geen permanente bezetting meer geweest. Alleen wanneer er wapens zouden worden afgeworpen, kwam men op het veld bijeen. Maar de risico blijkt voor de jongens groter te zijn, wanneer ze ver van het terrein bij boeren en burgers onder water zijn, dan wanneer

zij permanent op het terrein verblijven. Daarom, ze hebben nu aan de zuidwest-zijde van het terrein, een paar kilometer van de oorspronkelijke verblijfplaats, een hol gegraven en bivakkeren daar rustig.

Het blijkt, dat geen der ingewijden na zijn gevangenneming iets heeft verraden, dus het terrein zelf is nog niet besmet en de jongens zijn er betrekkelijk veilig. Bos hunkert er naar, ze weer eens te gaan bezoeken en een preek in het hol te houden. Maar Jan is de toestand eens gaan verkennen. Het blijkt, dat men, om het hol te bereiken, de Vecht over moet steken. En nu blijkt de Vecht, in plaats van een paisibel riviertje te zijn zoals in vroeger dagen, zich ontwikkeld te hebben tot een bruisende stroom. Misschien zit dat daarin, dat de vijand, die de sluizen onder zijn beheer heeft, de rechte kijk op de waterstaat niet heeft; misschien zit het alleen maar in de najaarsregen. Hoe het zij, men moet met een wankel schuitje de rivier over en er zijn al herhaaldelijk ongelukjes gebeurd, die goed zijn afgelopen. Maar Jan wil oom Piet er niet aan wagen. Dus nog maar even wachten. En meedoen aan het werk. Het wordt anders wel een beetje eentonig kantoorwerk.

Maar dan komen er plotseling van die dingen, die het duidelijk maken, dat ze in groot verband werken en dat het oorlogswerk is ook.

Daar is doorgegeven de woonplaats van een generaal. En de bommenwerpers zijn verschenen. Zij hebben het huis in puin gegooid. Helaas, was de aanvoerder alweer net weg, maar het huis zat nog vol S.S., dus de aanval is niet tevergeefs geweest. Zo iets doet goed. Maar als er dan opgegeven wordt, dat er in een bepaalde spoorlijn, waarlangs veel troepenvervoer plaats heeft, een zeer kwetsbare brug is, en als er dan van de overzijde op zo'n goede tip maar niets gebeurt, dan kost het wel eens moeite, zijn hoofd te buigen voor de wijsheid der hoge heren in het hoofdkwartier.

Op een dag, dat de berichten weer eens uitermate gewoon zijn en geen spanningen opwekken, is daar plotseling het bericht, dat in de woonplaats van Bos een Duits generaal zijn kwartier heeft opgeslagen. Bos kent de straat en de huizen, die genoemd worden in de perfectie. Fop vraagt zijn hulp bij het opmaken van het bericht. Precies wordt de ligging der huizen aangegeven ten opzichte van het water, waarop de vliegers meestal koers nemen. Bos wijst er op, dat één der huizen, waarin een betonfabrikant woonde, een zeer sterke betonnen kelder heeft. Ook dat gaat in het bericht. Daar ligt het dan klaar, om verzonden te worden. Bos weet: zijn vrouw en zijn drie jongste kinderen zijn nog thuis. Hij weet ook: een

bom raakt soms ver uit de koers. Hij vraagt zich af: „Kon ik anders? ” Maar het antwoord is: „Neen, zo moet het”.

Wel gevoelt hij zich opgelucht, wanneer een paar dagen later het bericht doorkomt, dat de hoge vijandelijke officier alweer naar een andere plaats is vertrokken. Die Duitse generaals voelen zich toch niet lang veilig op één plaats. Maar daar komt op een gegeven ogenblik oom Frits met het bericht, dat er weer een drop heeft plaats gehad en dat er een pak bij is voor Fop. De vreugde is bovenmate groot. Dus vanavond heeft Fop een eigen zender. Dan is hij helemaal vrij in zijn berichtgeving. Vanavond heeft hij ook weer een eigen pistool, want ook daarom vroeg hij. En natuurlijk is er dan ook tabak en chocolade. En wie weet, misschien hebben ze de aangevraagde kaarten er bij gedaan. Dat zullen wij wel zien, als vanavond een van de jongens met het pak komt. Maar ze zullen wel met z'n tweeën komen, want het zal een heel vrachtje zijn.

En als de schemering gedaald is, zijn ze er met z'n tweeën. Ze hebben een klein model container bij zich en een zak. In de zak zitten zo op het gevoel de gevraagde kaarten. Maar nu de container geopend! Het gaat niet gemakkelijk, want hij is nog al gedeukt. Dat is wel een slecht voorteken voor de inhoud. En jawel,

als de blikken bus eenmaal open gaat, stuift het kaakjeskruim al naar buiten. Kijk, al de koek en al de chocolade is zowat verbrijzeld. En daar heb je het zendapparaat. Van buiten zit er maar een klein deukje in, maar als Fop met trillende hand het deksel oplicht, blijken al de lampen verbrijzeld te zijn. Fops gezicht verslapt, een krachtige vloek rolt hem van de lippen en hij smijt met jongensachtig gebaar het apparaat in een hoek.

Ieder kan Fops teleurstelling begrijpen. Maar door zijn jongensachtige reactie op die teleurstelling heeft Fop hen beledigd. Dat is te gek, dat zich een van hen zo als een kleine jongen aanstelt. Ze hebben allemaal hun moeiten en teleurstellingen, maar ze vreten het zo goed mogelijk op, naar hun eigen uitdrukking. Maar als een kameraad zich zo laat gaan, dan zijn ze daardoor allen naar beneden gehaald, en als er één over stag gaat, wie garandeert dan, dat de anderen zich goed kunnen houden? Is dat laatste ook niet voor ieder afzonderlijk een sterke reden, om zich door alles heen goed te houden? Wat bezielt Fop dan? En van alle kanten komen de verwijtende opmerkingen op hem los. Fop voelt zich een ogenblik de uitgestotene en mokkend vertrekt hij naar de zitkamer.

In de keuken wordt nu de inhoud van de container zo goed mogelijk geborgen in trommels

en blikken. En dan moet oom Piet eens even met Fop praten en hem duidelijk maken, dat een man onder alle omstandigheden een good loser moet zijn. Enfin, Fop voelt dat hij te ver gegaan is, en begint aan de weg terug. Maar de stemming is weg, ook al zijn de brokstukken van de chocolade nog zo lekker en al is er voor het eerst sinds lange tijd nu weer echte koffie in de fijne kopjes. Er rest nu nog, dat de zak met kaarten in de geheime bergplaats en de container op een andere plek verborgen worden. Met de zak geeft het geen moeite, maar de container kan alleen voorlopig in de mesthoop achter in de tuin verborgen worden. Als deze werkjes achter de rug zijn, is het al weer slapenstijd en weldra liggen allen onder de wol.

De volgende dag zijn Jan en Bos druk met de kaarten bezig. Ze moeten alle op nummer worden gebracht, zodat men later zonder zoeken de kaart te voorschijn kan halen, die men nodig heeft. Het blijkt, dat de kaarten practisch het gehele oosten van het land bestrijken, van Groningen af tot Arnhem toe. Daar men nog altijd wat kaarten heeft van majoor Henk, zijn er nu ook een paar duplicaten. Maar dat is wel goed, want er is nijpend kaartengebrek. In het noorden zitten ze bijna zonder, zoals Bos weet te vertellen. De dag is met dat uitzoeken van de

kaarten gemoeid. Daarenboven, het is Zaterdag en ze zijn alweer zo verburgerlijkt, dat ze er vroeg mee uitscheiden.

Jan gaat tegen de schemer naar het adres, waar CocaCola verblijft, om met haar de Zondag door te brengen. Want alles ziet er nog al rustig uit. Daarom is Bos van plan, de volgende morgen naar de kerk te gaan in een naburig dorp. Hij kan dan voor het eten weer terug zijn. De Zondag zal dus rustig worden. Alleen Hombre, Percival, Fop en Bos. Maar daar komt bericht, dat oom Frits van Zaterdag tot Maandag komt. Hij vertrouwt het niet helemaal thuis en daar „ze” hem kennen als een kerks man, willen ze hem misschien juist op Zondag pikken. Maar oom Frits zal de Zondag niet rumoerig maken.

Het wordt inderdaad een Zondag zonder groot rumoer. Bos zit 's morgens in de kerk. Het wordt een teleurstelling. En dat door zijn eigen schuld. Hij had te veel verwacht. Gewend om met zijn kameraden te leven in een verbondenheid zo groot, dat er geen woorden voor te vinden zijn, hoopt hij bij iedere kerkgang weer iets van deze verbondenheid terug te vinden in zijn verhouding tot zijn medekerkgangers, die hij weet te zijn zijn broeders en zusters in Christus. Maar telkens ziet hij alleen maar in ze de beste brave burgers en boeren en buitenlui, die met

de bevolking van het kerkse dorp naar de kerk gaan. Bos vergeet telkens weer, dat hij deze mensen in den gelove als broeders en zusters heeft te zien. En dat de verbondenheid met zijn kameraden een lotsverbondenheid is, die in haar algemene menselijkheid buiten de Kerk staat. Ook de preek wordt een teleurstelling. En Bos is zich scherp bewust, ook alweer door eigen schuld. Hij zat er vanmorgen als vakman en als vakman is hij nog al erg kritisch. De preek kwam hem meer voor als een reeks van op zichzelf zeer goede, maar weinig verband met elkaar hebbende gedachten, dan als een getuigenis, waarin het tekstwoord een ongedachte en dwingende gestalte kreeg.

Bos voelt zich wat leeg, wanneer hij de weg naar huis aanvaardt. Gelukkig moet hij lopen en de kuier van drie kwartier brengt hem voldoende weer in evenwicht, om met een rustig hart de familie goede morgen te wensen. Want hij ziet ze vandaag voor het eerst. Hombre heeft gezorgd voor een uitgelezen maaltijd. Voor het dessert heeft ze gewoekerd met de goede gaven, die hoe verbrokkeld ook, toch maar in de container zaten. En het is haar roem, dat men aan de gehele maaltijd niets heeft kunnen merken van de oorlog. Zelfs niet aan het voortreffelijke glas wijn, dat geschonken werd.

Maar daarmee is de container binnen de aandacht

gekomen. En hij moet nog begraven worden. Er zijn nog twee schoppen en achter in de tuin wordt hem een goed graf gegraven. Alles wordt netjes dichtgemaakt en met dorre bladeren bestrooid. Het moet een knappe mof zijn, die er nu nog achter komt.

Door het herfstige zonlicht kuiert men naar huis. Merkwaardig, ze spraken in scherts van begrafenis, maar de begrafenisfeer blijft hangen. Deze mensen leven dicht bij de dood. Zij schertsen er vaak mee en toch, elke gedachte aan de dood blijft langer bij hen hangen dan vroeger, toen de zekerheid van het leven voor hen onnoemelijk veel groter was dan nu. Nauwelijks zijn ze in huis terug, of Percival merkt op, dat het toch niet gaat, een begrafenis te voltrekken zonder enig ceremonieel. Hij neemt een kleedje van de serretafel en drapeert dat sierlijk om zich heen als een priesterlijk gewaad. Een kaars, in kandelaar, heeft hij al in de hand en kijk, daar in de voorkamer ligt het oude boekje van Thomas à Kempis, waarin hij van morgen zat te lezen. Een kostelijke imitatie van het missaal. Daar loopt hij al rond en het reciet van de Latijnse woorden klinkt plechtig uit zijn mond.

Fop heeft de tafelschel al en fungeert als een goed getrainde koorknaap. Er ontbreekt niets aan en onder het daverend gelach van Hombre, oom Frits en Bos worden enige plechtige ommegangen

gemaakt. Dan moeten ze even rusten, maar als ze bekomen zijn van de onzin, zet oom Frits direct een zwaar gesprek op. Hij is opgevoed bij beginselen en wil nu wel eens weten, hoe Bos zich de toekomst van het vaderland voorstelt. Dat is koren op de molen van Bos en in de grootste versnelling begint die molen dan ook te draaien.

Bos heeft juist een brief aan zijn tweeden zoon in zijn zak over dit onderwerp. Hij leest die brief voor en dan volgt er een wijdlopijge bespreking. Bos wil niet terug naar de antithese in de vooroorlogse zin van het woord. Hij wil alle nadruk leggen op de boodschap der Kerk, de boodschap, dat Jezus Christus is de Heer der wereld. Rondom die boodschap wil hij allen zamelen, die zich geroepen weten, God en hun naaste te dienen, die hun persoonlijkheid als een roeping verstaan. Bos bestrijdt, dat de bijbel zou aangeven, wat onze houding zou moeten zijn in het vraagstuk van de arbeid, het eerste wellicht, dat na de oorlog naar voren zal komen.

Tegen zijn verwachting gaat Frits met hem mee, terwijl Percival natuurlijk adhaesie betuigt. Fop luistert belangstellend toe: voor hem, den Katholiek, is de vraagstelling niet zeer doorzichtig, maar hij luistert toch. En geen wonder, want ten slotte worden al deze woorden gedragen door de rotsvaste overtuiging dezer mensen,

dat Duitsland de nederlaag zal lijden en dat het vaderland uiteindelijk zal worden bevrijd. En het is zuiver van het verantwoordelijkheidsbesef jegens het herboven vaderland uit, dat zij nu reeds proberen, zich een heldere voorstelling van de gang van zaken te maken. Maar dat zij reeds bepaalde woordenreeksen en formules kunnen vinden, hebben ze te danken aan de illegale pers, die beiden, oom Frits en oom Piet, al hielpen verspreiden, voordat ze elkaar in dit deel van het illegale werk hadden ontmoet.

De Zondag wordt besloten met een prachtig spelletje. Ja, deze mensen kunnen nog spelen ook. En vooral dit spel boeit hen. Eén uit het gezelschap moet buiten staan. De anderen spreken af, een bepaalde zaak in de gedachte te nemen. Door ieder van de wetenden uit te vragen, telkens met één vraag, moet de buitenstaander na zijn binnenkomst trachten, deze zaak aan de dag te brengen. Percival, die gewoon is als dokter door vragen tot een diagnose te komen, spant bij dit spelletje altijd de kroon. En de impulsieve Fop komt nogal eens achteraan. Er is die avond nog iets. Frits heeft gisteravond aan Percival een flesje met een donkerbruin vocht ter hand gesteld. Bos meende, dat het de urine was van den een of anderen patiënt, maar het bleek rum te zijn, die ook al uit de lucht was

neergekomen. Men probeert ze te drinken, puur en als whisky-soda, als wijngrog en als cocktail, maar het heeft niet erg gesmaakt. Wel bleek op meer dan één wijs, dat het alcoholpercentage zeer hoog was.

HOOFDSTUK XII.

Het werk wordt langzamerhand routinewerk. Fop en Jan, CocaCola en oom Piet weten zowat elke dag wel, wat ze te wachten staat. Maar ze blijven waakzaam. Trouwens, telkens springt er iets uit de stroom van berichten naar voren, dat hen er aan herinnert, dat de spanningen toenemen, ook al is het front schijnbaar verstand. Zelfs nu de radio om alles een beetje heenpraat en nogal een heel beetje ook, merken zij aan de Duitse berichten en dagorders, die in hun handen komen, dat de zenuwachtigheid van den vijand toeneemt. Het schijnt daarenboven, dat hij het hele oosten van het land gaat volstoppen met parachutistentroepen. Dat wijst er toch wel op, dat er aan deze kant van het land oorlogshandelingen worden verwacht. Af en toe benauwt het hen wel, wanneer zij inlichtingen ontvangen over de sterkte van den vijand. Hij blijkt nog altijd sterker dan ze hadden verwacht.

Maar de tijd gaat door. Telkens zijn er de gewone incidentjes, vruchten van hun te sterk gespannen zenuwen. Telkens is er een volkomen

verzoening, die aanleiding is tot een uur vol zothed. Maar daar komt CocaCola op een morgen vroeger dan anders. Oom Piet is al bij de hand, maar Fop en Jan liggen nog heerlijk te mollen. Maar ze zullen met haast hun bed uit moeten, want CocaCola heeft big news en dat niet van de aangenaamste aard. Zij heeft vernomen, dat er in de buurt een zestal Belgen zwerven. Het schijnt een troep te zijn van vijf man onder leiding van een kapitein. Deze mensen zijn boven Drente afgesprongen en zijn nog al ongelukkig geweest met het zoeken van contacten. Ze hebben namelijk een tamelijk verward verhaal gedaan van een voorlopig contact met enige Kapeërs uit Groningen. Ook hebben ze een adres uit Assen. Maar ze zijn in aanraking gekomen met enige N.S.B.-boeren en zijn toen maar uitgeweken het zuiden in. Ze zitten nu tussen Dedemsvaart en Daarle en CocaCola heeft met een paar van hen reeds contact gehad. Dat alles ziet er niet zo heel mooi uit.

De eerste vraag is: zou het geen hinderlaag kunnen zijn? De tweede vraag: zouden deze mensen al door de S.D. gesignaleerd zijn? De derde vraag: wat is dat voor een rommel daar in het noorden? In ieder geval is het nodig, dat Fop zich met inachtneming van alle voorzorgsmaatregelen in verbinding stelt met den aanvoerder. Dan kan de hele zaak pas in het juiste

licht worden gezien. Daarom, het duurt niet lang, of Fop en Coca-Cola zijn op stap. Na een paar uur is Fop terug. De zaak is in zover voor elkaar, dat het geen hinderlaag is.

De mensen zijn inderdaad als hindertroep afgeworpen. Ze behoren dus tot de troepen, die achter het front van den vijand worden afgeworpen, om hem op zijn verbindinglijnen zoveel mogelijk afbreuk te doen. Het verhaal over de zwerftocht door Drente klopt ook. Fop is er op uit geweest, om burgerkleding voor deze mensen op te scharrelen, daar ze nog altijd in uniform liepen. Door de ontberingen is de gezondheidstoestand ook niet prima. Vooral de aanvoerder is er nog al miserabel aan toe. Percival moet maar eens meegaan, om hem wat op te kalefateren. Zo gezegd, zo gedaan.

Na een paar dagen is alles zo'n beetje geregeld en dan is het nodig, dat de aanvoerder dichterbij komt te zitten. Hij is nog niet helemaal beter en er moeten nu plannen gemaakt worden, om het werk van de troep voort te zetten. Zo verschijnt dan op een goede morgen captain Mac Buff, die als roepnaam Pilou heeft. Hij is het type van den Fransen Belg. Tenger gebouwd mannetje met schier vrouwelijk kleine handen en voeten. Maar een vastberaden man. Hij blijkt reeds gesprongen te zijn boven Frankrijk en de Ardennen. Ook heeft hij in de Ardennen al in

het cachot gezeten. Maar hij heeft weten te ontkomen. De romantische Percival begroet in hem een waren knight, een ridder zonder vrees of blaam.

Maar alle anecdoten en alle romantiek ter zijde: het is nodig, dat er in het noorden orde op de zaken wordt gesteld. Het mag niet voorkomen, dat een afdeling van de hindertroepen zo maar zonder enig verband kilometers omzwerft; het mag zeker niet voorkomen, dat deze mensen, die in uniform rondzwerven, onopgemerkt blijven door de mensen van de inlichtingendienst. Het zal nodig zijn, dat iemand naar Drente gaat, om daar orde op zaken te stellen. Na allerlei gepraat lijkt het het best, dat oom Piet maar daarheen trekt. Hij heeft daar een menigte contactpunten en weet letterlijk en figuurlijk daar het best de weg. Hij zal dan meteen de baan vrijmaken voor Fop, die dan het werk definitief zal regelen. Oom Piet moet dan vandaag nog maar op stap gaan, dan kan Pilou meteen in zijn bed slapen en zo trachten, door de goede zorgen van Hombre en Percival wat op zijn verhaal te komen.

Oom Piet heeft wel zin in de reis. Maar de voorbereiding neemt altijd meer tijd in beslag dan men meent. Immers, er mag geen snipper papier mee. Alles, waar men in gewone dagen aantekeningen van maakt, moet nu in het hoofd

worden gestampt. Jan zal oom Piet dan vol stampen met de kennis, die hij nodig heeft. Allereerst wordt de opzet van de inlichtingendienst nog eens en dan nog eens doorgepraat. Dus als inlichtingsmensen niet gebruiken de leden der N.B.S. Bij voorkeur heel onopvallende personen, die goed hun ogen weten te gebruiken. De berichten moeten duidelijk zijn. Niet spreken van veel of weinig, maar getallen noemen. Alles moet worden gemeld. Op de hoofdpост maakt men wel uit wat van veel, van weinig of van geen belang is. Het verkeer langs wegen en spoorwegen moet nauwkeurig worden geteld en vooral moet men er zich rekenschap van geven, op hoeveel wielen de tanks rijden, die men ziet. Het is gewenst, dat voor een heel district alle berichten in één hand terecht komen. Van dat punt uit wordt dan een koerierslijn geopend op de hoofdpост.

Ziezo, dat is dat! Oom Piet zegt dit lesje een paar keer op — hij kende het trouwens al — en de instructeur Jan is tevreden. Nu komt een moeilijker thema. Alle verbindingslijnen moeten uit het hoofd worden geleerd. Van de verbindingen met de groep Aalbrecht af tot de verbinding door de vuurlijn heen. Maar ook dat is wel uit het hoofd te leren. Voor de avond is oom Piet geestelijk klaar en als de schemer valt, heeft hij ook zijn fiets opgepakt en dan klinkt

het: „Dan gaan we maar weer! Good luck! Happy landing!”

De eerste nacht logeert oom Piet nog in de buurt, de sprong naar het noorden zal de volgende dag worden gewaagd. Zulk een tocht heeft altijd een ongemene bekoring. De reis wordt altijd in etappes afgelegd. Men kent de gevaarlijke punten van de weg en door de spanning, waarin men verkeert, is het, alsof de kilometers onder de fietswielen wegvliegen. Dan is het altijd zo fijn op een vertrouwensadres binnen te vallen, daar even te rusten, zich te warmen aan de vriendschap en te horen, hoe het eerstvolgende gedeelte van de weg er uitziet. Of er soms contrôle is, of er fietsen gevorderd worden en wat dies meer zij.

Wanneer oom Piet na de bevrijding deze zelfde wegen weer langs fietst, is daar zeker de ontspanning, het gevoel van nergens meer voor behoeven te vrezen. Maar de wegen lijken dan plots eindeloos lang en de fiets, hoewel nu gesmeerd, loopt heel wat zwaarder dan in de vetloze, maar spanningsvolle dagen der bezetting. Daarom, oom Piet begint de kilometerslange tocht welgemoed. Hij kiest zijn vertrekuur zó, dat hij tussen twaalf en één uur een der meest riskante stukken passeert. Licht, dat dan ook de mof aan het eten is.

Ziezo, het is gelukt. De eerste etappe is achter

de rug en het eerste vertrouwensadres bereikt. O, die veiligheid van het binnen vier muren bij absoluut vertrouwde mensen te zitten! Die weelde van het met zoveel liefde aangeboden maal! Waar halen die mensen het alles vandaan? En wat hebben ze toch veel voor een ander over! Oom Piet koestert zich in die vriendschapsbetuigingen als een verregende kat in de gloed van de kachel. Trouwens, het is gaan regenen en dat is gelukkig ook. Dan valt de schemer spoedig in. En het laatste stuk van de weg moet in de schemer worden afgelegd. Oom Piet nadert een streek, waarin hij zeer bekend is. En als het zulk een vies motregentje wordt, dan is er van fietsenvordering allicht ook geen sprake. Het donkert al goed. Nog een glas warme melk en een boterham en daar gaan we!

Maar, oom Piet, denk er om, dat u bij dat en dat huis even informeert, of de brug verderop ook bewaakt wordt. Daar heeft men de vorige week nog allerlei poppenkast met den mof beleefd. Oom Piet zal er om denken en laat zich het huis nog eens goed uitleggen. Het is nu al aardig donker. Miezerig sijpelt de motregen neer; gelukkig is er geen wind en de trappers van de fiets hebben weldra hun gewone rythme hervat. De schaarse huizen doemen als grauwe vlekken op en zijn alweer verdwenen ook. Het is zeer stil langs de weg. Een

enkele tegenliggende fietser glijdt als een schim voorbij. Het is wel veilig weer. Maar nu bekruipt oom Piet een angst, waarvan hij in de vallende avond zich nooit helemaal vrij kan maken. De angst, dat er een band zal springen en hij vóór acht uur geen onderdak zal hebben. Hij praat zichzelf hier altijd weer moed in. Hij weet het ook wel, dat de kans zeer miniem is, om nergens onderdak te zullen vinden. Maar het is nu eenmaal een angst, die bij het geheel schijnt te behoren. Zo diep is deze angst ingevreten in zijn ziel, dat nog maanden na de bevrijding oom Piet, als hij aan het fietsen is, onrustig wordt tegen de schemering.

Maar kijk, nu nadert hij het huis, waar hij op raad van zijn gastheer informaties in moet winnen. Ja, daar is de weg en daar de schuur, waarvan zijn vriend sprak en dan moet dat het huis in kwestie zijn. Even afstappen en aanbellen. Een dreumes zet de deur op een kier. „Broer, mag ik je vader even spreken?” De deur slaat weer dicht. Nu komt een vrouwengelaat gluren door het luikje in de deur. „Mevrouw, mag ik uw man even spreken?” — „Mijn man? Maar wie is u?” — „Ja, dat kan ik zo niet zeggen, maar het is voldoende, wanneer ik door het raampje met hem mag spreken.” Het luikje gaat dicht. Dat ziet er niet veelbelovend uit. De mensen zijn klaarblijkelijk

bang voor een razzia. Wie weet, wat de mof hier dezer dagen heeft uitgehaald!

Maar ja, daar is meneer zelf. „Meneer, ik kom van het zuiden en moet naar het noorden. Zoudt u mij ook kunnen zeggen, of de brug even verderop veilig is? Ik zou niet graag mijn fiets moeten missen en u is mij als een goed vaderlander aanbevolen.” Dat laatste helpt. Meneer opent de deur en in de gang wordt het gesprek voortgezet. Er wordt iemand bijgehaald, die juist de brug is gepasseerd en alles lijkt wel veilig. Maar het grote gebouw vóór de brug zit vol met S.S. en deze heren hebben soms de aardigheid, iemand maar zo van de straat weg te pikken met fiets en al. Nu ja, dat moet gewaagd worden. Als de brug zelf maar niet bezet is.

„Meneer, u wordt bedankt.” Nu even de tanden op elkaar en met een ferme spurt langs het gebouw en de brug en er is niets te zien. Ziezo, dat is dat al weer! Nu wordt de weg wel zeer eenzaam. Maar Bos voelt zijn bloed als een weldaad door de aderen stromen. De gelijkmatige beweging van de trappers brengt hem in een rustige stemming. Hij weet: nog een kilometer of twaalf en hij zit bij een zeer goeden vriend onder de schemerlamp bij de kachel. Het lukt. Maar als hij bij zijn vriend het hekje indraait, schiet deze hem tegemoet. „Niet bellen!” wordt gefluisterd.

Later, als Bos veilig binnen is geloodst, blijkt, dat zijn vriend een soldatenvriendin ingekwartierd heeft gekregen. En dat het maar weinig had gescheeld, of zijn hele huis was gevorderd. Aan die mogelijkheid heeft Bos onderweg ook gedacht, maar dan had hij zich naar een ander adres begeven. Als de vriend dat andere adres hoort, schrikt hij. „Man,” zegt hij, „als je daarheen gegaan was, was je nog niet lekker geweest. Vlak erbij hebben ze een wapendepot ontdekt en ze zijn druk aan het patrouilleren.” Enfin, dat is nu allemaal nakaarten zonder nut. Bos is onderdak en weet, dat hij vannacht in een goed bed zal slapen.

Maar de avond blijft onrustig. Een half uur na bezette tijd wordt er weer gescheld. Dat is altijd een slecht teken. Even is er spanning. Het lijkt inderdaad ernstig, want een ruwe Duitse stem klinkt in de gang. Zou het een patrouille zijn? Neen, het gaat er alleen maar om, dat er te veel licht naar buiten schijnt. Dat is te verhelpen en het wordt verholpen. Dan, na een uur, weer een bel. Wat nu weer? O, er wordt gevraagd, of men een militair vannacht kan herbergen. De heer des huizes merkt op, dat hij de laatste tijd doorlopend met doortrekkende soldaten is belast geweest en dat hij nu een vriend op bezoek heeft. Men laat het er dan voor deze keer maar bij zitten.

Nu kan men eindelijk naar bed. Bos slaapt als een roos. De volgende morgen wordt het plan de campagne opgemaakt. Bos stuurt zijn gastheer er op uit, om de hoofdkoerierster van de naburige grote plaats op te halen. Hij is van plan, het meisje naar de hoofdcommandanten te zenden en dan met deze heren ten huize van zijn gastheer enige conferenties te hebben. Het is wel niet voor 100 procent safe. Maar men heeft Bos deze gedragslijn voorgeschreven, daar hij zelf in de grote plaats in de buurt, zijn woonplaats, veel te bekend is. Het meisje komt prompt met den gastheer mee. Maar zij heeft al bericht bij zich, dat de commandanten de zaak te riskant achten. Zij vinden het beter, dat Bos naar hen toekomt. Nu, dat kan gebeuren, zij moeten dan vanmiddag door de koerierster maar even plaats en tijd laten weten. Dat gebeurt. De tijd is morgenavond 7 uur, de plaats zal zijn het eigen huis van Bos.

Dan zit er voor Bos niets anders op dan naar zijn eigen huis te gaan. Voor het zover is, beleeft hij nog de verrassing, dat zijn vrouw hem op komt zoeken. Dat wordt een genoeglijke tocht huis toe met z'n beiden. Ontmoetingen blijven gelukkig uit en na maanden van afwezigheid zit Bos weer eens in zijn eigen huiskamer. Hij kent uit de mobilisatietijd wel het gevoel, min of meer een vreemde te zijn in het eigen huis.

Maar nu is toch alles anders. Doorlopend is er de dreiging van een overval en achter alle woorden ligt een heimelijke spanning. Maar de woorden zelf flitsen heen en weer en worden gedragen door het besef, met z'n allen den vijand dwars te zitten. Licht en donker lossen zich telkens op in allerlei grappen, waar braaf om gelachen wordt.

Maar dan is er ineens weer de verschrikking van een luide bel na verboden tijd. Pieter Bos en zijn jongste zoon, die ook thuis is, staan in een minimum van tijd bij de ingang van de schuilkamer. Ma Bos gaat met langzame passen naar de voordeur. Pieter Bos en zoon horen al gauw de gong klinken, het sein voor: alles veilig. Als ze weer in de huiskamer komen, blijkt de ontsteltenis veroorzaakt te zijn door een kennisje, die kraamverzorgster is en daarom nog laat langs de weg mag zijn.

De nacht en de daarop volgende dag verlopen rustig. Er valt van allerlei te bepraten en zo oud als hij is, streelt Pieter Bos af en toe de hand van zijn vrouw. 't Is gelukkig vroeg donker en dan verschijnt de commandant Harmsen voor de beloofde bespreking. Zijn eigen groep is goed voor elkaar, maar het hapert aan contact met andere groepen. Bos en Harmsen komen niet helemaal tot een oplossing der moeilijkheden. Wel besluiten zij samen, de oudste dochter

van Bos, Beppie de Vries, als hoofdpst voor de inlichtingendienst te gebruiken. Er over geraadpleegd, is de jongedame bereid, zich zo veel mogelijk los te maken van het V.N.-werk en deze job op zich te nemen.

De volgende avond is er weer conferentie, maar deze keer is Jos, de rechterhand van Harmsen meegekomen. In vriendschappelijke bespreking komt men nu tot resultaten. De inlichtingendienst in Drente zal stevig op poten worden gezet en men zal zichzelf zien als uitvalsbasis naar Groningen en Friesland. Kwart voor achten gaat men scheiden, maar op het laatste ogenblik komen Nico en Victor nog even de hand geven aan oom Piet. Nico heeft echter slechte tijding. Rooie Wim is in de Krim gepikt. Hierdoor zit de koerierslijn naar het zuiden verstopt. Er zit dus niets anders op, dan dat oom Piet de post naar het zuiden meeneemt. Gelukkig heeft Harmsen de hele post bij zich. Het loopt naar acht uur en zo wordt het een haastig afscheid. Het gaat net als altijd, in ons hart komt even de weemoedige vraag op: zullen we mekaar nog terugzien? De handdruk wordt er alleen maar wat steviger door.

Oom Piets plannen zijn nu in de war gebracht. Hij had graag nog een rustige dag en avond bij zijn vrouw doorgebracht, maar nu moet hij voor dag en dauw op, om voor het

rijzen van de zon uit Drente te zijn. In de huiskamer wordt de post even nagekeken. Er zijn een paar berichten over Duitse troepenverplaatsingen. Een berichtje over het kwartier van een Duits generaal. Een beschrijving van een zwak — dat wil zeggen: uit bombarderingsoogpunt zwak — punt in een spoorlijn en ten slotte een uitvoerige tekening van de Duitse stellingen langs de Noord-Willemsvaart. Ook een paar vrijstellingen voor „spitten” met een vals stempel maar verder net echt, met en benevens een aanstelling bij de P.T.T., ook al half echt en half vals, zal oom Piet gelijk meenemen. Ma Bos naait een en ander in de reisnecessaire, wat wel de beste plaats lijkt. Nu maar vroeg naar bed, om morgen de tocht te volbrengen.

's Morgens is het donker, maar droog. Het is opmerkelijk stil langs de weg. Alle vertrouwensadressen melden, dat het verderop rustig is. Alleen het wachten voor een open brug, waar een Duitse dubbelpost staat, geeft Pieter Bos een paar benauwde ogenblikken. Maar een luid gesprek met een paar wachtende boeren geeft de nodige afleiding in de dubbele zin van het woord. Als de zon opkomt, blijkt het een mooie dag te worden. En voordat Pieter Bos thuis is, schuiven de geallieerde bommeneskaders over hem heen. Hij voelt zich één met de mannen daarboven in de cockpit. Opgewekt

wordt het laatste stuk van de weg afgelegd en als hij zijn kwartier weer binnenkomt, valt Fop hem op de hals met de opmerking: „Hoera, de zware bommenwerper is weer op zijn basis teruggekeerd,” terwijl Percival een welkomstmarsje op de piano trommelt. Als oom Piet verslag uitbrengt van de conferentie, is Fop zeer tevreden. Pilou doet ook nog een paar vragen en er wordt afgesproken, dat oom Piet voorlopig op een ander adres zal slapen. Als hij 's avonds in zijn bed tuimelt, slaapt hij als een roos.

HOOFDSTUK XIII.

November schuift zijn grijze dagen langs het venster. Leven ze nog, zijn ze dood? Loopt er een rechte lijn uit het verleden van deze mensen naar hun heden of is deze lijn ergens onherroepelijk doorbroken? Ze hebben toch een verleden. Jan heeft toch gezeten op zijn secretarie en gewerkt aan acten en stukken. Fop heeft toch eens met z'n paard gedraafd door de donkere bossen van de Achterhoek. Bos heeft toch gezeten in z'n studeerkamer, omringd door de boeken, die door studie geroepen wilden zijn uit hun zwijgen tot helder spreken. Er waren toch argeloze dagen met hier en daar een speels uur met een meisje, een vrouw, een kind. De slaap des nachts was toch eens een blauwe tent, waarin het zoet was te rusten en niet een donker hol, waarin men als een dier wegkroop voor het dreigend gevaar. Waarheen week dit alles terug? Waarom staat de werkelijkheid nu zo om hen heen? Vooral Bos vraagt zich telkens af, of hun huidige leven nog wel zin heeft. Maar ze worstelen er allen mee, het is aan hun lopen te zien.

Ze trekken de schouders wat op, de veerkracht is geweken uit hun voeten en hun stappen lijken langeren langzamer. Zelfs Jan kan z'n downheid niet verbergen, zijn grijns is er òf niet of heeft een bittere plooi.

Toch is er nog werk genoeg. De inlichtingendienst langs de IJssel moet worden opgebouwd en het contact wordt gevonden met een goeden leider. Ook zijn er weer allerlei organisatorische moeilijkheden. Nu de radiodienst is losgemaakt van de eigenlijke N.B.S., moet deze dienst ook hier op poten worden gezet. Maar in de Top schijnt het nog altijd niet te boteren en ook onze eigen Baas wil ontslag nemen. Er moeten eindeloze conferenties worden gehouden onder zeer gevaarlijke omstandigheden. Binnenshuis is er werk genoeg. De Bright Lady is druk bezig 20 afdrukken te maken van het boekje, dat bestemd is als handleiding voor waarnemers. Bos heeft de taak, dit boekje van de noodzakelijke tekeningen te voorzien. De profielen van de verschillende schepen moeten worden aangegeven, de silhouetten van de verschillende radar- en radio-installaties moeten worden aangegeven, de distinctieven op kraag en schouderbedekking van de Duitse troepen moeten worden nagetekend, de verschillende vlaggen op de Duitse legerauto's met hun betekenis moeten nauwkeurig worden weergegeven. Het is werk, dat dagen in beslag neemt.

Ook de incidenten ontbreken niet. Rooie Wim is naar een koerierspost vertrokken en niet aangekomen. Hoewel hij de eerste keer, dank zij zijn onschuldig gezichtje, vrijgekomen is, mag er op een tweede keer niet gerekend worden. Dies komt er een alarmseintje door de telefoon van tante Jantje. Bos is alleen met de Bright Lady thuis aan het werk. Halsoverkop wordt alles in de schuilkamer geborgen, maar als Bos en de Bright staan te beraadslagen, waarheen ze zullen uitwijken, komt er een nieuw bericht, dat Rooie Wim onderweg bij den tandarts naar binnen is gegaan wegens ondraaglijke kiespijn. Snel worden de spulletjes weer te voorschijn gehaald en wordt het werk voortgezet.

Door de downstemming worden de avonden langer. Jan heeft ontdekt, dat zijn flair niet altijd gedekt wordt door een werkelijke kennis. Hij verdiept zich in een encyclopaedie. Fop duikt onder in de roman van koning Arthur en de ridders van de tafelronde. Als men Bos maar een boek in z'n handen geeft, is hij in vijf minuten in een andere wereld. Percival kan z'n snedige opmerkingen niet kwijt en loopt door het huis te dribbelen als een kip in legnood. Tot overmaat van smart komen er allerlei slechte berichten door. Alex en Lange Jan, die nu het hoofd is van de regeringsradiodienst, zijn met

nog een paar anderen ergens in Zuid-Holland in een auto gepikt. Ook aan de IJssel loopt het telkens mis en een paar lui van de inlichtingendienst zijn in handen van den vijand gevallen.

De reactie hierop is als gewoonlijk. Ze vluchten in de vrolijkheid. Bos had zich verdiept in een van de boeken van Dr Brouwer over Spanje. Daarin had hij gelezen, dat de Spanjaarden uitmunten in het improviseren van vierregelige gedichtjes, die ze voorzingen bij de gitaar. Hij brengt dit in gesprek. Fop vliegt er op los als de bok op de haverkist. Hij weet er wonderen van te vertellen. Maar Jan, die in deze dagen zijn gitaar heeft opgehaald, raakt er niet zo bijster van onder de indruk. Hij haalt zijn gitaar uit de hoek, neemt op aanwijzing van Fop een Spaanse houding aan, slaat een paar accoorden aan en... daar rollen waarlijk de regels hem van de lippen. Geen van de aanwezigen ontkomt er aan en plots staan ze in een scherpe caricatuur midden in Jan z'n lied.

Maar onweerstaanbaar dekt de grauwe dreiging hun levens weer toe. Zal het den vijand dan toch gelukken, door uitputting hun weerstand te breken? Neen, dat mag niet en kan daarom niet. Percival oppert het plan, met de intiemste medewerkers een feestelijke Zondag te houden. Hombre zal zorgen voor een prima etentje. Percival zal het muzikale gedeelte verzorgen.

En oom Piet moet natuurlijk voor de preek zorgen. Want deze laatste mag niet ontbreken. En dat niet als ornament. Want allen weten, dat de fundamenten van het verzet teruggaan naar die diepte der ziel, waar de mens zijn Here en zijn God ontmoet. Nooit is de dienst van God minder ornament geweest in deze levens dan nu. Nooit hebben ze feller en ootmoediger, ruwer en ernstiger, eerlijker en schertsender over God en Zijn dienst gesproken dan nu.

Daarom, als Jan weer eens een ruim weekend neemt, om CocaCola te bezoeken en ze slechts met z'n vieren 's Zondags bijeen zijn, kan oom Piet er niet om heen, of hij moet een huiselijke godsdienstoefening houden. Het onderwerp is dan de geschiedenis van den verloren zoon, die niet verloren kon gaan door de liefde des Vaders. De gelijkenis van de vrijheid, die de Here God in Zijn onbegrijpelijk bestel aan Adam en zijn kinderen geeft. Ze zijn er allemaal van onder de indruk. Percival probeert, gelukkig vergeefs, onder de klem van dit verhaal uit te komen door de opmerking te maken, dat de vertrekkende zoon een pyknicus was en de thuisblijvende zoon een leptosoom.

Er is meer afleiding. De gelegenheid wordt te baat genomen, om de gebitten eens goed na te laten zien. Oom Piet is er mee begonnen. De

vertrouwde tandarts van het dorp wordt nu tegelijkertijd het punt, waar hij Bart Klomp, zijn oudsten zoon, die als codist bij de regeringsradiodienst is, geregeld kan ontmoeten. De jongen klaagt er over, dat hij nog altijd geen seintoestel heeft. De vooruitzichten zijn ook niet gunstig. Maar het valt mee. Op een goede dag verschijnt plotseling Alex. Men heeft hem om volkomen onbegrijpelijke redenen weer vrij gelaten. Hij is nu het hoofd van de dienst en zal zorgen, dat er een paar „binnenlanders” (dat zijn radiotoestellen, die de verbinding met Eindhoven zullen maken) in het oosten in werking zullen worden gesteld. De moeilijkheid is nu, om vertrouwde adressen te vinden, waar de elektrische stroom nog niet geblokkeerd is. In elk geval, deze tak van dienst gaat nu draaien. Een tweede lichtpunt is, dat Pilou en zijn manschappen nu dicht in de buurt in een luxe woonwagen een vrij veilige schuilplaats hebben gevonden. Dat heeft de onvermoeibare oom Frits keurig voor elkaar gezet. Oom Frits heeft ook een tweetal andere mensen bij hen ingekwartierd.

Het feest-etentje met alles wat daaraan vastzit, wordt vastgesteld op Zondag 3 December. Oom Piet loopt rond met gedachten, om dan te spreken over Psalm 33 vers 10. Hij heeft trouwens veel gedachten, want 30 November is zijn trouwdag. De dagen gaan voort in een stage

loop. Het wordt 30 November en oom Piet, die op deze dag geen rust in huis heeft, gaat een lang voorgenomen bezoek afleggen. De vrouw van Freddy, den plaatselijken onder-commandant, heeft al lang gezegd, hem eens te willen spreken. Zij verwacht een baby en lijdt onder de spanningen van de tijd. Als oom Piet in het huis aankomt, is ook Freddy, die zo min mogelijk thuis is, gelukkig toch bij de hand. Het wordt een prettig samenzijn, waar Bos weer eens echt pastor is.

Ongemerkt gaat het ernstige gesprek over in praten over allerlei avontuur, dat al doorleefd is. Bos vindt het fijn, verschillende dingen eens te bezien van de kant van Freddy. Bij zulk een gesprek hoort een borrel, die dan ook prompt geschonken wordt. Maar de oude waarheid zegt, dat men op één been niet kan staan, dus weldra blinkt de tweede pikketanus in de glaasjes. Maar hij zit nog niet achter de knopen, of oom Frits stapt binnen. Hij kijkt altijd somber de wereld in, maar nu is het al heel erg. Hij heeft dan ook geen prettige tijding. Bij boer Nijland is de boerderij overvallen. Daar waren de 40.000.000 guldens verborgen, die de K.P. uit Almelo bij het agentschap van de Nederlandse Bank in beslag genomen had. Het is verder gebleken, dat men Dirk, den leider van deze K.P., gearresteerd heeft. Daar Dirk

weet, wat er in het huis van Percival aan de hand is, moeten de gasten met haast verdwijnen, want als regel is aangenomen: allen zullen verdwijnen, wanneer iemand gepikt is, die met de situatie op de hoogte is.

Als oom Piet bij Percival terugkomt, is men daar reeds volkomen op de hoogte. Met haast worden alle paperassen in de schuilplaats gebracht en dan wordt overlegd, waarheen men zal vertrekken. Fop zal meteen al weggaan met de Bright Lady, die een schuilplaats voor hem heeft. Jan en oom Piet zullen het vallen van de duisternis afwachten en dan samen naar de „harington” gaan. De avond valt maar langzaam en de avondboterham smaakt niet erg. Ze weten trouwens heel niet, of ze elkaar ooit weer zullen zien. En wie weet, wat de nacht nog zal brengen.

Na den eten gaan Jan en Bos op stap. De fietsen zijn bepakt, de eerste brug blijkt veilig te zijn en al gauw zitten ze op het hobbelige fietspad langs een van de lange, smalle kanalen van Overijssel. Het is droog en gelukkig zeer donker. Wind is er weinig. Het weer zit dus wel mee, maar is ook den vijand gunstig. Het eerste kruispunt — nog al berucht — wordt zonder ongevallen gepasseerd. Nu krijgen ze een stuk harde weg. Jan blijft voorop gaan, om eventueel het spits af te bijten. Voor hen ligt

na enige tijd een wegenkruispunt. Het is te gewaagd, in de gegeven omstandigheden het zonder meer te passeren. Een tweehonderd meter voor het gevaarlijke punt is een vertrouwenspost. Jan zal naar binnen gaan, om poolshoogte te nemen. Bos blijft in een greppel aan de kant van de weg wachten. Jan komt maar niet terug. Dit is òf een heel goed, òf een heel slecht teken. Bos kan niet anders dan er een goed teken in zien en besluit ten slotte ook naar binnen te gaan.

Daar is Jan nog in druk gesprek met den heer des huizes. Er zijn al bijzonderheden bekend van de overval. Bos hoort tot zijn grote verlichting, dat Klomp er door is. Maar Wilde Henk schijnt gepakt te zijn. Dan maar weer op de fiets langs het kruispunt en ondergedoken in de „harington”. Als ze bij het vredig schijnsel van de lamp met vader en moeder Haaring om de tafel zitten, zijn ze toch wel een beetje verbouwereerd. Jan speelt een beetje met z'n pistool, maar bergt het toch weer gauw op. De stemming wil echter niet komen. Dan geeft Jan resoluut de opdracht: „Oom Piet, vertel eens een paar moppen!” En de oude vertrouwde, goeie moppen worden weer eens opgepoetst.

Daar is het beroemde verhaal van de aap en de giraffe. Van den jongen, die de klas uitgestuurd is. Van de twee gezegende Jordaanvrouwen en de éne plaats in de Amsterdamse tram.

Het resultaat is alleszins zeer bevredigend. Vader Haaring lacht, zoals hij in geen jaren gelachen heeft. Nu nog een lekker bakje koffie, dat moeder Haaring zo waar te voorschijn weet te toveren. En dan naar bed, niet dan nadat Jan oom Piet er nog eens mee geplaagd heeft, dat hij op deze wijze zijn trouwdag heeft moeten doorbrengen.

De volgende dag neemt Jan intrek op „de” pastorie. Bos blijft voorlopig in de „harington” hangen. Gelukkig blijven alarmerende berichten uit en wonder boven wonder, het etentje op Zondag bij Percival zal voortgang vinden.

Het wordt meer dan gezellig. De echte koffie en de echte koek ontbreken niet. Dan zingt Atalanta bij de piano het prachtige, door Percival getoonzette lied: „Zon van Oranje, schijn in onze harten”. Oom Piet raakt op dreef en de preek komt er goed uit. Daar zitten ze dan aan tafel. Hoewel de plaatsen door loting zijn bepaald, heeft iedere heer de juiste dame getroffen. Oom Piet kijkt de rij eens langs. Daar zit Pilou, de onversaagde Belg. Een gentleman in ieder opzicht. Dan volgt Hombre, een Ierse lady op en top, de stille en trouwe gastvrouw, de biechtmoeder van allen. Fop zit er met zijn beweeglijke gezicht, waarin de ogen geen ogenblik dezelfde glans hebben. Margje zit aan zijn zijde, Margje, voor wie geen werk te veel is.

Percivals puntig, geinige masker steekt af tegen Bright Lady's behaagzieke snuitje. Atalanta's opene blondheid gaat open aan oom Piets donkere zijde. Jan en CocaCola zitten gelukkig naast elkaar en trekken tegen wil en dank een apart cirkeltje binnen de stevig gesloten ring van gasten.

De stevig gesloten ring, want samen eten geeft altijd al een grote verbondenheid, maar de verbondenheid van deze mensen gaat ver uit boven de natuurlijke verbondenheid van een gemeenschappelijke maaltijd. Dit waarachtige samenzijn maakt de grijsheid van heel wat dagen goed. De menu's zijn geestig opgesteld en het eten is van die aard, dat er geen woorden voor te vinden zijn. Onvervalste edele wijn glijdt roodgloeiend in de glazen en vindt waarlijk zijn weg wel. Percival spreekt uitnemend. Bos is wat te veel onder de indruk. En de toasten zijn op Hare Majesteit de Koningin en op Prins Bernhard, den Commandant der Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten. Jammer is, dat blonde Henk er niet bij is, daar zijn verloofde hem juist kwam bezoeken. Het enige, niet zo zeer donkere dan wel grijze, vlekje is, dat Eleonora om niet helemaal duidelijke redenen verstek heeft laten gaan.

Na de maaltijd gaan de dames redderen en steken de heren een echte Engelse sigaret op.

De rust van dit samenzijn neemt allen onder haar beslag. Maar er moet opgebroken worden en dat wel één voor één, om de aandacht niet te trekken. Zo breekt de dreiging ten slotte toch weer door, maar de avond blijft bij uitstek rustig en allen slapen, zoals zij in geen weken geslapen hebben.

HOOFDSTUK XIV.

Percival is een meester in het imiteren. Als men een motiefje op de piano aanslaat, ziet hij er geen been in, om het te spelen in de trant van elken opgegeven componist. Mozart en Wagner, Liszt en Debussy, ze zijn terstond te herkennen. Ook in het imiteren van personen vindt hij zijns gelijke bij hen niet. Tot zijn repertoire behoort ook een bekende oud-minister, aan Bos welbekend, en dien men werkelijk in levenden lijve voor zich meent te zien. Percival vertelt graag uit zijn jeugd. Steevast treedt daarin op oome Willem, met zijn nuchtere burgermansopmerkingen tegen de diepzinnige gezegden van grootvader in. Nu staat Sint Nicolaas voor de deur en het plan is, oome Willem bij wijze van verrassing op de avond van den goeden sint in levenden lijve te laten optreden.

De rust van de feestelijke Zondag werkt zo door, dat ze werkelijk de plannen maken voor over een paar dagen. Het is deze mensen niet kwalijk te nemen, dat ze een ogenblik de grimmigheid van de tijd pogen te camoufleren.

Maar camouflage baat in de moderne oorlog niet.

De avond vóór Sint Nicolaas zitten ze rustig te luisteren aan de receiver, het Engelse ontvangstapparaat voor parachutetroepen. Dan klinken er plots schoten, die afkomstig moeten zijn zowel van pistolen als van lichte machinegeweren. Ook denderen een paar harde knallen, die van handgranaten afkomstig zijn. Het kan van allerlei beduiden. Misschien is het een relletje van halfdronken moffen. Misschien zitten ze iemand na langs de weg. Misschien ook is in de buurt een huis overvallen, waar onderduikers of Amerikaanse vliegeniers zaten. In elk geval, er is wat aan de hand en Percival, die als dokter nachtpermissie heeft, trekt op verkenning uit. Hij is spoedig terug. Onraad is niet te bekennen, maar uiterste waakzaamheid blijkt geboden.

Een half uur zit men in spanning bij elkaar. Af en toe valt er een gefluisterd woord. Daar is gerucht aan de voordeur. Hombre gaat naar voren en daar stapt Jenny, een der Belgen van Pilou, binnen, druipend van modder en bloed. Het verhaal is gauw verteld. De woonwagen van Pilou is overvallen. Men heeft zich ferm verdedigd met pistolen en handgranaten. Maar de overmacht was te groot. Jenny is kunnen ontsnappen door een raampje, maar heeft zich

ernstig gewond aan het glas. Door een sloot heen is hij ontkomen. Hij weet alleen, dat er nog meer ontsnapt zijn, maar dat ook Pilou gewond is door vijandelijk vuur. Percival verbindt de snijwond van Jenny. Maar het is dan hoog tijd, dat deze en Jan en Fop verdwijnen. Bos, wiens tegenwoordigheid het best te verklaren is, loopt de minste risico door te blijven. Het afscheid is kort, maar zwaargeladen van ernst en bezorgdheid.

De jongens zijn weg; daar zitten dan Hombre, Percival, Cocacola en Bos bij elkaar. Met elkaar en voor elkaar houden zij zich goed. In arrenmoede drinkt men een restje wijn op van het feestje, dat al weer jaren achter hen schijnt te liggen. De afspraak wordt gemaakt, dat Bos zal blijven slapen en de volgende morgen zal vertrekken in de richting van „de” pastorie. Er wordt die nacht inderdaad nog geslapen, al kon het beter. En de volgende morgen gaat Bos vertrekken met de heimelijke overtuiging, niet meer onder dit gastvrije dak te zullen vertoeven.

Het is alweer de „harington”, die hem gastvrij opneemt. Hij treft het, want het is Sint Nicolaasdag. Aan de blijde verwachting, waarmee de kinderen van vader en moeder Haaring de komst van den goeden sint tegemoet zien, trekt hij zich op uit de misère van het ogenblik.

Daarenboven is de grootvader van de kinderen overgekomen, om het feest mee te maken, en in rustig gesprek met den oude over de dagelijkse dingen van het leven vindt Bos zich zelf weer terug.

In de middag verschijnt Cocacola. Bij Percival is het rustig gebleven. De jongens zijn behouden aangekomen bij een boer, niet ver van de „harington”. We zitten dus gelukkig weer dicht bij elkaar. Jenny heeft nog al pijn, want de wond is geïnfecteerd en Percival zal hem nog vandaag bezoeken. Waarschijnlijk komen òf Jan òf Fop vanavond in de „harington” slapen. Er is langs de koerierslijn een pakje gekomen van ma Bos voor oom Piet en Klomp. Het blijkt nu, dat Klomp ook vlak in de buurt zit, wat voor oom Piet tegelijk een verademing en een zorg is. Het wordt waarlijk nog een gezellig Sint Nicolaasfeest. De goede heilige verschijnt in al zijn glorie en deelt, zoals het al eeuwen door gebeurd is, aan de kinderen vermaningen en pakjes uit.

Als het kinderfeest voorbij is, verschijnt Fop en komt ook het pakje van ma Bos binnen. De boterkoek, die het bevat, vindt grage monden genoeg; de das en de brief zijn voor oom Piet persoonlijk. Het kost Bos even moeite, zich goed te houden. Na een rustig uurtje trekken Fop en Bos naar kooi, in dit geval het echtelijke

bed van vader en moeder Haaring. Maar vader Haaring is wel een beetje ontsteld, als hij ziet, dat Fop een zware colt en een Engelse handgranaat op het nachtkastje legt.

De volgende morgen wordt het archief van de inlichtingendienst overgebracht naar de zolder van de school, waarin vader Haaring de functie van hoofd bekleedt. Dat is voor het ogenblik de beste schuilplaats. De volgende dag is er noodgedwongen een conferentie in de „harington”. Alex is er met zijn vrouw, Jan en Percival verschijnen en het blijkt nodig, dat ook majoor Henk aanwezig is. Bos neemt op zich te trachten, majoor Henk op te halen. Hij moet echter rekening houden met de mogelijkheid, dat hij geschaduwd wordt. De voorzorgsmaatregel hiertegen is vrij eenvoudig. Wanneer iemand op de fiets achter hem rijdt, krijgt Bos telkens een licht mankement aan zijn rijwiel. Hij laat dan den achterrijder voorbijgaan. Bij de kruispunten past bizondere waakzaamheid. De list is maar een paar keer nodig.

Het is stil langs de weg, want er zijn veel razzia's en wie niet langs de weg moet zijn, blijft liever thuis. De reis is echter tevergeefs, want majoor Henk is spoorloos verdwenen. Als Bos met deze mededeling terugkomt, wordt de conferentie zo goed mogelijk beëindigd; in elk geval is dit gewonnen, dat Fop en Jan ergens

kunnen onderduiken, waar zij de lopende dingen af kunnen doen en verder zullen wachten, tot de bui is overgedreven. Pieter Bos zal voorlopig in de „harington” blijven en op het kruispunt der koerierslijnen zorgen voor het doorgaan van de post en het warmhouden van de contacten. CocaCola zal voor zijn verbinding met Fop en Jan zorgen.

Voor Bos worden nu de dagen zeer rustig. Een koerierster brengt de post, een ander haalt haar af. Bertus komt met Van, een der leden van de grote staf. Hij heeft een adres nodig, dat hij prompt krijgt. Johan komt met de boodschap van den Baas en Frits moet weten, waar Bart Klomp uithangt. Elke ontmoeting is voor oom Piet een nieuwe vreugde. Verder brengt hij zijn dagen door met het lezen van de boeken van vader Haaring. Totdat hij plotseling weer echt domineeswerk krijgt. De buurtschap de Piksen zit vol met évacués en onderduikers. Een boer stelt elke Zondag zijn schuur beschikbaar voor preekdiensten. Zo krijgt Bos een prachtige gelegenheid, om het Woord te bedienen.

Er komen ook goede berichten van de kameraden. Pilou is wel gewond, maar vrij en zijn wond is niet van ernstige aard. Al z'n Belgen zijn safe. Maar de twee burgers zijn in handen van den vijand gevallen. Bij die gelegenheid is het adres van Oom Frits bekend geworden.

Oom Frits zelf is kunnen ontsnappen en diep ondergedoken. Maar zijn vrouw en kinderen zijn uit hun huis gezet en het huis is in beslag genomen. Men is oom Frits nog op het spoor geweest, maar hij is toch ontsnapt.

Er is nog meer goed nieuws. Blonde Henk is ook bij een razzia ontsnapt en zit nu ook weer op het afwerpterrein in Beerzerveld. Hij brengt oom Piet de vererende uitnodiging, met Kerstmis bij de jongens te komen en een preek voor hen te houden. Oom Piet snakt er naar, zijn oude kameraden weer eens te zien. Hij heeft een mooi plan in zijn hoofd. Op eerste Kerstdag eerst 's morgens preken op de Piksen, dan 's middags naar Beerzerveld, daar met de jongens Kerstfeest vieren en tussen Kerstmis en Nieuwjaar naar huis, om Oud en Nieuw met vrouw en kinderen door te brengen. Dit plan heeft hij nauwelijks gemaakt, of per koerierslijn komt het bericht van ma Bos, dat zij uit haar huis gezet is, maar dat zij een goed onderkomen gevonden heeft. Dus het plan blijft voor uitvoering vatbaar.

Vlak voor het Kerstfeest komt de koerierster Map om de post. Ze heeft twee broers in Beerzerveld zitten. Als zij hoort, dat oom Piet met Kerstmis eerst op de Piksen en dan in Beerzerveld zal preken, vraagt ze, of ze mee mag naar de Piksen. Natuurlijk is dat goed.

Eerste Kerstdag om negen uur is Map present. Maar ze heeft een slechte tijding. Het afwerpterrein in Beerzerveld is besmet. Oom Piet mag in geen geval komen. Maar de jongens zijn waarschijnlijk ook al weg. Dat is al vast een troost. Dan maar naar de Piksen en 's middags naar huis. Dat plan slaagt. De preek op de Piksen verloopt vlot. Wat kan er gemakkelijker zijn, dan in een stal het Kerstevangelie te preken en aan geëvacueerden te getuigen van Hem, die uit een geëvacueerde vrouw geboren werd.

Ook de reis naar huis verloopt vlot. De gewone spanningen zijn er, maar incidenten doen zich niet voor. En het is een weelde, vrouw en kinderen weer te zien, ook al is het in een vreemde woning. Toch zijn er een paar schaduwzijden. Klomp heeft een flinke infectie aan de hand en Bos blijkt bij al zijn avonturen schurft te hebben opgedaan. De dokter moet dus enige malen over de vloer komen. De oudejaarsdag wordt doorgebracht op een vertrouwensadres, waar een paar oude vrienden te zamen zullen komen, om hun indrukken van verschillende secties van het binnenlandse front uit te wisselen.

Daar zitten ze dan bij Henk. Jos is er en Rob, Freek en Beppie en het debat laait soms hoog op. Is de circulaire, die uitgegaan is van de K.P., wel juist? Is de bewering, dat de

R.V.V. communistisch is, overeenkomstig de waarheid of niet? Men wordt het niet eens en het wondere is, dat juist hierdoor de vriendschapsband versterkt wordt. De borrel, die er was, was heus niet nodig, om de ruzie af te drinken.

Op Nieuwjaarsdag komen enige vrienden Nieuwjaar wensen. Maar vlak daarop is het mis. De Hollandse S.S. heeft in het huis van ma Bos enige nummers gevonden van het illegale krantje Het Parool. Deze waren aan haar geadresseerd. Een tweetal leden van dit illustere legercorps komen daarvan ma Bos rekenschap vragen in haar nieuwe verblijf. Ma Bos weet deze heren in de gang te houden. Ze snijden er een beetje over op, dat ze er wel werk van zullen maken en dat ze ook haar man wel zullen krijgen, van wien ze nu genoeg weten, om hem aan de galg te brengen. Ze beroemen zich er op, dat ze het hele binnenlandse verzet wel zullen breken. Maar deze kranige helpers van het Herrenvolk hebben niet door, dat Pieter Bos op nog geen 2 meter afstand van hen in de voorkamer zit. Ze hebben die dag wel pech, want in die voorkamer bevonden zich ook een hele stapel paperassen over de inlichtingendienst in Drente.

Als de heren verdwenen zijn, is de opluchting bij de familie Bos zeer groot. Maar men begrijpt,

dat er maatregelen genomen moeten worden. De drie zoons duiken onder op twee vertrouwde adressen en Pieter Bos zelf vindt bij Mina een veilig dak boven zijn hoofd. Aan vertrekken valt vooreerst nog niet te denken. Er schijnt wat uitgelekt te zijn en op verschillende adressen vinden invallen plaats. Pas na een week is de lucht voldoende opgeklaard en op een vroege morgen is Pieter Bos weer op weg naar het zuiden, terwijl Beppie de Vries hem gedeeltelijk vergezelt, daar zij als koerierster dezelfde kant uit moet. Bos is van plan ditmaal niet in de „harington” zijn intrek te nemen, maar op een ander vertrouwd adres, een paar honderd meter daarvandaan.

Als hij daar komt, blijkt Van daar te zitten, die tijdelijk het districtscommando van Evert heeft overgenomen. Want Evert is met een paar K.P.-ers op weg naar een Duitse grensstad, om te pogen zijn gevangengenomen vrouw te bevrijden. Op de commandopost van Evert vertoeft op het ogenblik als plaatsvervanger de ondercommandant Herman. Het is voor Bos, of hij niet weg geweest is. Alles loopt weer geregeld, maar het gevaar langs de weg neemt met de week toe. Daarom worden de koerierslijnen verlegd. Veel werk valt er dus niet meer te doen. Dat betekent studeren, lezen en preken op de Piksen.

Op een dag, dat alles veilig lijkt, gaat Bos eens naar de commandopost van het district, om zich aan Herman voor te stellen, dien hij nog niet ontmoet heeft. Het eerste contact is buitengewoon prettig. Klomp blijkt met z'n binnenlander een km of acht naar het westen te zitten, waar de stroomvoorziening vrijwel verzekerd is. CocaCola komt op een goeie dag het archief weer ophalen, want men wil zich bij Percival weer inrichten.

Het wordt overal rustig, te rustig. Het tegenoffensief van Von Rundstett in de Ardennen is vastgelopen en alles wijst er op, dat de bondgenoten zich klaarmaken voor de laatste felle stoot. Klomp zoekt Bos eens op en zijn jonge stem zegt: „Er gaat wat gebeuren, hetzij goed, hetzij kwaad.” Bos, die een scherpe feeling heeft voor wat komen gaat, voelt hiermee zijn eigen gedachten geformuleerd.

Op een avond valt Jan binnen. Maar hij is de oude Jan niet meer. Onbeheerst rollen de woorden uit z'n mond; zijn hele wezen verradt een heimelijke onrust en wat nog nooit voorgekomen is, hij wil vroeg naar bed. Een paar dagen later krijgt Bos een boodschap van Van, of hij komen wil. Als Bos komt, blijkt het, dat Van van plan is, een reis naar het noorden te ondernemen, ten einde een marconist op te duikelen. Bos zet de reis voor hem in elkaar, d.w.z.

hij noemt de vertrouwensadressen, geeft precies de ligging van de huizen aan, beschrijft de wegen en bruggen, die gepasseerd moeten worden.

Als Van een paar aantekeningen maakt, zegt Bos, dat dit niet gewenst is. Maar Van belooft alles te zullen verbranden, voordat hij de tocht onderneemt. Hij is van plan de volgende dag, Vrijdag, te vertrekken, als ten minste zijn band gerepareerd is. Anders gaat hij Zaterdag. Zijn papieren zijn in orde; zijn persoonsbewijs geeft aan, dat hij Van Reemen heet en landbouwconsulent is te Goes. Hij vertoeft in het oosten als geëvacueerde.

De Vrijdag verloopt voor Bos zeer rustig. Als hij Zaterdagmorgen in de kapperswinkel komt, hoort hij, dat de geëvacueerde Van Reemen 's morgens om kwart over achten door de S.D. is gearresteerd. Bos doet, alsof hij niets hoort. Hij laat zich scheren, maar gaat onmiddellijk daarna naar „de” pastorie. Daar komt CocaCola hem al tegemoet: „Oom Piet, alles is mis!” Vanmorgen voor achten zijn Jan en Fop gearresteerd; Jan heeft nog proberen te ontsnappen, maar is aangeschoten en toch in de handen van den vijand gevallen. Het is gebeurd bij Percival, waar zij pas voor de tweede nacht verblijf hielden. Percival zelf is ook meegevoerd. Toen CocaCola weg kon komen, was het archief nog niet ontdekt.

Met deze Jobstijdingen trekt Bos naar de „harington” terug. Vóór twaalf uur komt er alweer slecht nieuws. Vrijdagavond is op de Bruine Haar Alex gearresteerd. Het blijft een dag van slecht nieuws. Tegen vijven komt Klomp. Hij had opdracht, om drie uur te gaan proefseinen. Toen om drie uur zijn marconist er nog niet was, las hij even zijn boeiende boek uit. Maar toen hij om een minuut of tien na drieën bij het huis kwam, waar zijn zender stond opgesteld, bleek dit omsingeld te zijn door de S.D. Hij was meteen komen doorfietsen naar Bos. Toen hij hoorde, dat ook de groep van Fop opgerold was, meende hij, dat alles verraden was. Bos weet voor Klomp een prima adres, om diep onder te duiken en als het goed donker geworden is, gaat hij met de dochter des huizes van dit adres op pad. Het wordt voor Bos een moeilijke avond en een zware nacht. Aan kerkgaan valt niet te denken, want men weet niet, wat of de vijand in zijn schild voert.

Als Bos 's middags voor het raam de weg op zit te kijken, om voorbereid te zijn op een eventuele overval, ziet hij een Duitse Rode-Kruisauto rijden in de richting van het commandantskwartier. Hij zoekt daar niets bizonders achter, maar 's avonds komt de Jobstijding door: het huis is platgebrand en er is een man doodgeschoten. De vraag is nu maar: zou het Herman

zijn, of is Evert alweer terug? Het blijkt, dat de heren van de S.D. de overval gepleegd hebben met een Rode-Kruisauto.

's Avonds wordt aan Pieter Bos nog bericht, dat Bart Klomp uit de streek heeft te verdwijnen, daar zijn schuilnaam bij de S.D. bekend is. Dan zit er niets anders op, dan om Maandagmorgen Klomp te gaan waarschuwen. Als Bos het duikadres van Klomp bereikt heeft, blijkt het, dat men daar uit de verte het neerbranden van de commandopost heeft gezien. Men heeft ook het schieten gehoord en het is wel zeker, dat er twee S.D. mensen het leven bij ingeschoten hebben. Maar ook daar weet men niet, of het Evert is dan wel Herman, die gesneuveld is. Bos neemt afscheid van Klomp en dat is deze keer wel heel moeilijk.

Als Bos weer in de „harington” is en het eten is achter de rug, dan moet hij wel gaan praten. Zijn gehele groep is nu in handen van den vijand. Men weet nooit, wat er uitlekt. Bos acht zich niet gerechtigd, langer bij de familie Haaring te blijven. Hij weet een adres, waar hij vermoedelijk terecht kan. Daarom zal hij maar gaan vertrekken. Daar Klomp de fiets mee heeft, zal Bos te voet moeten gaan. Hij pakt wat nachtgoed in zijn tas, krijgt een wandelstok te leen van zijn gastheer, zet zijn pet nog eens recht op zijn hoofd, een hand gegeven aan

de familie en dan gaat ie met een hart zó bezwaard, dat, als de S.D. hem toen had aangehouden, hij vermoedelijk niet eens de energie gehad zou hebben, om een poging tot ontvluchten te wagen. Alles scheen nu wel verloren.

HOOFDSTUK XV.

Een donkere Februari-dag. Laag hangen de luchten over de velden. Tussen hemel en aarde gaat Bos zijn eenzame gang. Toch wel zeer aan de aarde gebonden, want hij weet: zijn weg heeft een doel, zijn gaan een zin. Hij heeft dat meer in deze omstandigheden. Wanneer alles tegenloopt, trekt hij zich helemaal in zichzelf terug, maar vindt dan in zijn diepste diep de onafleidbare zekerheid: de weg heeft een doel. Niet is hier mee gezegd, dat het einde ten slotte goed zal zijn, zelfs het woord „uitkomst” is voor dit uitzicht te optimistisch, maar nog eens, Bos weet met een onschokbare zekerheid: de weg heeft een doel, zijn gaan heeft een zin. Zijn hele aandacht is nu saamgetrokken op de landweg vóór hem. Hij weet niet, of hij gaat langs weiden of roggevelden. Hij kent de kleur niet van de wolken boven zijn hoofd; hij weet alleen: daar zijn velden en luchten en over de aarde trekt hij het voorgeschreven spoor.

De weg loopt juist, zoals hij beschreven werd. Want de boer, waar Bos eerst aanklopte,

kon hem niet herbergen. Er was in de buurt een onderduiker ontsnapt aan de greep der Feldgendarmen en deze patrouilleerden nu herhaaldelijk in de omtrek. Bos had van een en ander al bij geruchte gehoord en kan de houding van den boer begrijpen en billijken. De boer bracht hem door zijn land heen naar een landweg en gaf hem een adres, waar Bos zeker terecht kon. Hij beschreef de te volgen weg tot in bijzonderheden. En alles klopt en Bos stapt rustig voort. Maar dan, bij een brug aarzelt hij. De weg aan de andere kant van het kanaal was niet zó duidelijk aangegeven. Bos weet: hier bij de brug woont Brugge-Herman. Die heeft al op Erica gezeten en is volkomen vertrouwd. Wanneer er daarom twee mensen op het erf staan, die er kennelijk thuis behoren, waagt Bos het er op en vraagt de weg naar het hem opgegeven adres.

De weg wordt hem duidelijk uitgelegd en op de grond nog eens voorgetekend. Dat is het kanaal, dat is de brug, dat is de weg aan de overkant. Op een gegeven ogenblik wordt die weg een straatweg. Dan moet Bos nog even verder en het eerste pad rechts in. Hij komt dan langs een boerderij, die hij voorbij moet lopen, maar de tweede boerderij is het gevraagde adres. Nu is alles duidelijk genoeg

Bos gaat de brug over en plots herinnert hij

zich, dat hij nu twee jaar geleden in het begin van zijn onderduikerstijd deze brug ook eens gepasseerd is. Toch is het landschap hem niet bekend. De weg wordt straatweg, het paadje rechts loopt zoals beschreven, de eerste boerderij wordt gepasseerd en bij de tweede boerderij stapt Bos naar binnen. De hele familie zit bij elkaar in het kleine achter de stal gelegen vertrek. Ook schijnt er nog bezoek te zijn. Bos noemt de naam, die hem opgegeven is als eigenaar en een oude boer reikt hem de hand. Bos zegt, dat hij hem graag even alleen wil spreken. In de statige voorkamer maakt Bos zich bekend en vraagt dringend om een paar dagen onderdak. De boer moet het even vragen aan zijn dochter, die met man en kinderen bij hem inwoont en zijn huishouding doet. Er is geen bezwaar en in een minimum van tijd zit Bos in de familiekring met een warme kop koffie voor zich.

Bos zegt zo weinig mogelijk. De boer zegt, wijzende op het bezoek: die persoon is wel vertrouwd. Dan zegt Bos, dat hij geweldig dankbaar is, hier te mogen blijven, want dat de grond hem te warm onder de voeten werd. Kort daarop vertrekt de bezoeker en dan komt Bos pas goed los. Hij vertelt, wie hij is, zegt wat zijn schuilnaam is, zegt ook, hoe de mensen moeten handelen, wanneer eventueel op de boerderij

huiszoeking gedaan wordt. Maar nu komt ook de oude boer uit de hoek. Hij vertelt, dat hij indertijd als kerkeraadslid in een hoorcommissie zat, die Bos als predikant moest gaan beluisteren. Bos heeft dat beroep gekregen ook, maar had bedankt.

Nu is het ijs helemaal gebroken en wordt Bos helemaal opgenomen in het gezin. Want zo is het met den Saksischen boer: men is helemaal vriend of helemaal vreemd. En wie helemaal vriend is, wordt gezien als een lid van het gezin. Het duurt geen uur, of Bos is helemaal thuis en allen noemen hem oom Piet. Het blijkt, dat de kleinzoon van den boer clandestien thuis is, daar hij zich nooit heeft opgegeven voor werken voor den mof. Daarom is er een schuilkamer ingericht en als de nood aan den man komt, kunnen oom Piet en Hendrik er samen makkelijk in.

Er moet gegeten worden en de pan aardappels met spek komt op tafel. In de rust na de spanningen van de laatste dagen, eet Bos als een dijkwerker. Hij steelt er het hart van dit boerengezin mee, want wie de boerenkost met graagte eet, rijst in de achting van den boer.

Het is intussen volslagen donker geworden en de regen klettert neer. Door al dat weer heen wordt aan Bos door een enthousiast medewerkster een brief van zijn vrouw gebracht, die per

koerierslijn doorkwam. Alles was goed, dus dat is een hele zorg minder. Na het melken wordt er al weer gegeten en dan gaat de hele familie naar bed. Oom Piet ligt nauwelijks onder de wol, of door de open deur roepen twee vrouwenstemmen hem goede nacht. De tijd valt weg. Bos ziet zich weer als een jongen van een jaar of tien. Hij is ergens in Holland op een boerderij gelogeed, maar als hij, kleine jongen als hij is, zich in bed toch wel erg ver van huis voelt, dreigt het heimwee hem te overvallen. Toen riepen net als nu de boerin en haar dochter hem goede nacht toe en de kleine jongen sliep rustig in. Is er dan niets veranderd? Gevangen door de vrouwenstemmen, glijdt Bos zonder schok de diepe slaap in.

De paar dagen, dat Bos zou blijven, zijn al lang om. Maar niemand denkt of spreekt over weggaan. Rustig rollen de dagen voort. Dus dat is toch mogelijk, dat men zo leeft. Dat de gang der dagen gemeten wordt aan het melken 's morgens en het melken 's avonds, aan het voeren der beesten en het vegen van de stal; dat de loop der weken bepaald wordt door het ploegen en het eggen, het mesten en het slechten, dat dit alles doorgaat ook al is de wekelijkse marktdag vervallen, ook al wordt het bedrijf beperkt. Het is dus mogelijk, dat in het zangerige dialect van de streek de dingen van het leven besproken

worden, die groot schijnen, maar klein worden tegen de achtergrond van het leven van een oeroud geslacht. Zo gaat het op „de Sluur”. Hier is het verleden nog levend, statig rijzend in de oude kabinetten, speels opverend in het snijwerk van de klerenkist. Zeker, het is nu een tijd van oorlog en verdrukking. Maar op „de Sluur” is de tijd van Napoleon nog niet vergeten. Uit meer dan honderdjarige brieven blijkt, dat een gedemobiliseerd onderofficier uit Napoleons leger trouwde met de boerendochter van de Sluur”. Hij stichtte de mannelijke lijn, die nu in den ouden boer zijn laatste vertegenwoordiger vindt. De vrouwelijke lijn verliest zich in de 18e eeuw, zodat men veilig aan kan nemen, dat het geslacht al minstens twee eeuwen op de boerderij woont. Ook dit geeft een grote rust. De tijden zijn gekomen en ze zijn gegaan. Oorlogen en geruchten van oorlogen. Maar er was altijd een boerengeslacht op „de Sluur”. Elk voorjaar zijn op de stal de dampende kalveren geboren, elk voorjaar heeft de rogge gegroend op de akker.

Er komt een ongekennde rust over Bos. De regelmaat der dagen en de rustige gang der eeuwen werken als medicijn voor zijn ziel. Hij doet voorlopig niet anders dan op klompen om het huis heen scharrelen, af en toe eens om de landerijen lopen en praten met ieder, die er

maar tijd voor heeft. Toch ontbreekt de spanning niet. Nu eens hebben Duitse K.K. mensen een inval gedaan bij de burens, omdat er geknoeid was met de opgave van de slachtgewichten. Dan weer zijn er controleurs en politiemensen, omdat de boer overhoop ligt met de paardenvordering. Dan is het nodig om òf met Hendrik in de schuilkamer te kruipen òf achter in het land tegen de dijk van de Linderbeek te liggen. Maar deze kleine rimpelingen kunnen de grote rust niet verstoren.

Bos wordt helemaal een lid van de boerschap. Als er 's avonds visite komt, zit hij mee met zijn stoel gewipt tegen de wand en de pet en de klompen worden niet meer afgelegd behalve bij bijbellezen en bidden (de pet) en bij het naar bed gaan (de pet en de klompen). De hele boerschap is zeer vertrouwd en zwarte Pieten komen er practisch niet voor. De boerschap bepaalt hier nog een goed stuk van de levenshouding. Nu Bos in de boerschap is opgenomen, weet hij zich veilig. Als er ergens een vreemde de boerschap binnenkomt, wordt het in een minimum van tijd aan allen bekend gemaakt. Nu eens is een klein pienter boerendeerntje de boodschapster, dan weer een rijpere vrouw, die zo uit haar werk is weggelopen. Een enkele keer ook jakkert een jongen het erf op met de boodschap, dat het hier of daar niet zuiver is.

Omgekeerd, wie de boerschap verlaat, zal zo nodig gewaarschuwd worden. Als Bos weken later op weg is naar een naburig dorp, wordt hij aan de rand van de boerschap tegengehouden met de boodschap, dat er daar razzia is en hij dus beter doet, naar „de Sluur” terug te keren. Zo is het leven nu voor Bos veilig en goed.

Toch blijven de contacten niet uit. Bos zelf zoekt de aanrakingspunten weer op en hoort nu, dat er bericht is uit de gevangenis. Door de medewerking van een goeden cipier hebben de gevangenen onderling contact. Ze hebben samen zelfs een conferentie gehad. Dit is voor de verhoren van het hoogste gewicht. Nog altijd is niet duidelijk, hoe de bal aan het rollen is geraakt. Wel is aan de dag gekomen, dat de vijand niet precies weet, wie hij voor heeft. Vooral omtrent Fop tast de tegenpartij volkomen in het duister. Persoonlijk maken de mensen het goed. Jans wond is genezen en hij strompelt van de ene cel naar de andere. Hij staat nu bekend als Kees Bril. Percival slaat zich er schitterend doorheen en gooit er het ene citaat na het andere uit Dr Faust uit. De moffen zijn hierdoor verheerlijkt en Percival is tot gevangenisdokter gepromoveerd.

Het staat nu vast, dat het commandant Evert is, die bij de overval op de commandopost is gesneuveld. Het is een tragisch verhaal geworden.

De S.D. had valse papieren aangetroffen bij iemand, die uit de trein gesprongen was, na in Rotterdam gepakt te zijn. Het lekte uit, dat een dochter van den kwartiergever van Evert hier de hand in had gehad. Om dat te onderzoeken, had de S.D. het huis, waar Evert vertoefde, overvallen. Twee S.D. mannen hadden in de huiskamer de familie met de handen omhoog tegen de wand gezet, twee anderen doorzochten het huis en kwamen zo in de kamer van Evert, die hen op hun vraag naar zijn P.B. prompt neerschoot. Op het horen van de schoten vlogen de twee eersten ook naar Everts kamer. Evert had nog kunnen vluchten, maar voordat hij de dekking bereikt had, die hij zocht, werd hij neergeschoten. Hij was te moe, om hard te lopen, daar hij pas zijn vrouw na de gelukke bevrijding uit de Duitse grensstad achterop de fiets naar Tubbergen had gebracht en 's Zondags van Tubbergen was komen fietsen, om een paar stukken op de commandopost in orde te brengen. De bewoners van het huis hadden allen kunnen vluchten, zodat Evert het enige slachtoffer was. Gelukkig hebben de S.D. mannen het huis in brand gestoken, zodat geen enkel papier hun in handen viel. Hierdoor bleven zij ook in het onzekere, wien zij in Evert voor hadden.

Ook andere berichten droppelden nu bij Bos

binnen. Het blijkt, dat het bericht van de arrestatie van Fop en Jan langs de koerierslijn naar het noorden is gevlogen. Men heeft in het noorden onmiddellijk zijn maatregelen genomen en ma Bos is dankbaar, dat ook Piet en Klomp er door zijn. Ook minder goede berichten komen uit het noorden. Beppie de Vries blijkt met diphteritis in het ziekenhuis te liggen. Tot overmaat van ramp is een inval in het ziekenhuis gedaan, daar men op zoek was naar de set. Directeur en directrice zijn in hechtenis genomen en Beppie is hals over kop gevlucht, voordat het nader onderzoek in de zalen begon. De zaak heeft nog meer nasleep gehad en onder meer is Mina ook gearresteerd. Alles bij alles is goed te constateren, dat de terreur toeneemt, maar in de naaste omgeving blijft het vrij rustig, zodat Bos gelegenheid heeft, een paar maal op de Piksen te gaan preken.

De S.D. schijnt voorlopig tevreden te zijn met de goede slag, die zij geslagen hebben. Als koerierster Map weer eens met een paar berichten bij Bos komt, brengt zij het verzoek mee, of oom Piet nog eens komt preken bij de jongens in Beerzerveld. Bos wil graag, maar er zijn een paar bezwaren. Allereerst, hij heeft geen fiets en dan, hij weet de jongens niet precies te zitten ook. Maar bezwaren zijn er, om overwonnen te worden. Binnenkort komt Kleine

Buter, om levensmiddelen en schone kleren op te halen. Hij zal zorgen voor een fiets en als Bos dan op het bekende vertrouwensadres komt, zullen ze vandaar samen naar de jongens gaan. Dat plan heeft de volkomen instemming van Bos, want hij heeft dan ook gelegenheid, nog even contact te maken met Klomp.

Op de afgesproken dag gaat Bos op pad. Langs binnenwegen kan hij in een klein uur lopen het vertrouwensadres bereiken. Het pad is vrij veilig; er is maar één kruispunt met risico, maar dat wordt ongehinderd gepasseerd. Op het vertrouwensadres ontmoet Bos niet alleen Klomp, maar tot zijn blijdschap ook Raymond, een uit een aangeschoten bomber naar beneden gesprongen wirelessman, met wien Bos zomer 1944 ergens in een bos had gehuisd. Raymond is bij een overval op zijn vorige adres ontsnapt en heeft zich toen kranig gedragen. Bos kende de geschiedenis en vindt het fijn, Raymond even de hand te drukken.

In die tussentijd is Kleine Buter bezig, zijn fiets op te laden. Als hij klaar is, gaan zij beiden op weg. Het eerste half uur fietsen gaat het langs de harde weg en moeten een paar riskante punten worden gepasseerd. Toch is het risico niet al te groot, want in hoofdzaak rooft men nu mensen weg voor de Todt. Nu is Bos te oud en Kleine Buter ziet er nog piepjong uit,

hoewel hij ruimschoots de jaren heeft. De paar Todtmensen, die zij passeren, laten hen dan ook ongemoeid gaan. Dan komen achter Mariënberg de binnenpaden en voor de zoveelste keer wordt Bos gegrepen door de schoonheid van het landschap. Water, weiland, bos en heide wisselen elkaar af. Ze passeren een bos, waarin de oude hut stond, komen een paar kilometer verder in een golvende zandverstuiving en jawel, daar gaat een vierkante meter grond omhoog en de stoere kop van Jan II kijkt naar buiten, om te zien wie er aan komen. Een ogenblik later en Bos zit tussen de oude kameraden in de zitkamer van het prachtige hol, dat de jongens in een van de heuvels hebben ingericht.

Het weerzien is allerhartelijkst. De zitkamer is een echte zitkamer, want staan kan men er niet. Maar het ligt heerlijk op het stro, keurig afgedekt door de zijde van een parachute. Trouwens, ze leven tussen de kunstzijde, want de wanden en de zoldering zijn bekleed met parachutes, die met hun heldere kleuren het geheel een vrolijke aanblik geven. Keurige elektrische lampjes, gevoed door een accu, glimmen aan de zoldering. Bos vraagt al gauw, hoe ze de accu laden, want hij is door de ervaring een practicus geworden. Het blijkt, dat zij een handcharger hebben, die oorspronkelijk behoorde tot de radio-uitrusting van een parachutist. De ene

wand bestaat uit een los neerhangende parachute. Als deze ter zijde geschoven wordt, blijkt er een ruime slaapafdeling achter te zijn.

Het wolletje ligt al op Bos te wachten. Ze hebben een keurige plaats voor hem gereserveerd naast Blonde Henk, zijn ouden vriend. Achter in de slaapafdeling is een nooduitgang, waarvoor een slanke bren, tot vuren gereed, trouw op post staat. Bos zegt al gauw: „Hier zullen we Zondag de preek maar houden”. Het tweede, zeer voorname chapter is: hebben de jongens eten genoeg en waar eten ze? Ze hebben in een bosje op een 400 m afstand een fornuis staan en een kleine schuilhut gebouwd, waar ze hun maaltijden gebruiken en eten is er genoeg. Maar de rokerij houdt niet over. Wat zit het anders veilig onder de grond! De stemming laat dan ook niets te wensen over.

Maar het wordt etenstijd. Jan II beurt het luik op, verkent even de omtrek en dan kruipen ze een voor een naar buiten. Bij kleine groepjes gaan ze naar het bosje. Het motregent een beetje. Maar de schuilhut valt Bos nog al erg mee en weldra zitten ze achter hun boterham met een warm bakje koffie. Dan maar weer terug op hun zeven gemakken. Er wordt nog wat nagepraat en vroeg liggen ze al onder de wol.

De volgende dag wordt er niet te vroeg begonnen.

Trouwens, er valt niet veel te doen. De laatste drop is al enige tijd achter de rug en de meeste wapens zijn al vervoerd. Er hoeft nog maar een karrevracht weg. Een boerenzoon uit de omtrek is nu volledig ingelijfd bij de troep en zal voor het vervoer zorgen. Al spoedig komt hij met paard en wagen er aan en dan moet er even gewerkt worden en hard ook. Verspreid liggen de verschillende wapens, goed verborgen in heibulten en onder jeneverbesstruiken. Daar zijn ze dan. De ijzeren trommels met trotyl en lont, de kartonnen hulzen met de racketprojectielen, de lanceerbuizen van het anti-tankwapen, nog wat karabijnen en de nodige dozen met patronen.

Het is voor oom Piet een weelde, weer eens spierarbeid te doen in dienst van de goede zaak. Hij laat zich de eer niet ontnemen, alleen een trommel trotyl uit de schuilplaats naar de kar te slepen. Het lukt hem, maar de moeten staan in zijn handen. De kar raakt nog overvol. Alles wordt zorgvuldig met zeilen afgedekt en dan vooruit maar weer: „good luck” en „happy landing”.

's Middags moet er met het oog op de Zondag van morgen gefourageerd worden. Bos gaat mee en komt zo weer eens op de boerderij, waar hij al menige emmer met melk en met water heeft weggesleept. De boer is als altijd vol

medelijden met oom Piet en kan maar niet begrijpen, dat ds Bos daar nu aardigheid aan heeft. Als hij hoort, dat oom Piet morgen middag in het hol een preek zal houden, vraagt hij, of hij dat eens mee mag maken. Commandant Jan heeft er geen bezwaar tegen en de afspraak wordt gemaakt. Als ze in hun veilige hol terug zijn, blijkt het, dat Evert II zowaar weer een haas heeft buitgemaakt. De jachttijd zit al wel een paar maanden dicht, maar zij staan boven de wet en een winterzondag zonder haas is voor Evert de ware Zondag niet.

Er wordt die Zaterdagavond nog laat nagekaart. De berichten en bevelen van de overkant wijzen er wel op, dat de ontknoping aanstaande is. Zo is er onder meer bericht, dat binnen korte tijd uitgereikt zullen worden identiteitskaarten voor de leden van de B.S. Deze zullen gesteld zijn in het Nederlands en in het Engels en zijn door de instanties van de bondgenoten als wettig erkend. Ook de armbanden zullen niet lang meer op zich laten wachten. Aan commandant Jan is verzocht, de namen en de functies van de leden van zijn troep op te geven. Daar oom Frits nog altijd diep onder water zit, verzoekt oom Piet aan Jan, bij Herman zijn naam en functie op te geven. Dit wordt prompt beloofd. Natuurlijk komt het gesprek ook op Fop en Jan en de andere gevangen genomen kameraden.

Oom Piet is niet optimistisch over hun lot. Maar het zal nog weken duren, voordat met vrij grote zekerheid en tot aan de bevrijding zal het duren, voordat met absolute zekerheid zal blijken, dat oom Piet gelijk had. Besloten in de veiligheid van het hol slapen ze allen als rozen.

De Zondagmorgen verloopt zeer vreedzaam. Evert heeft de haas buitengewoon lekker gebraden en er is zowaar appelmoes bij. 's Middags is het al gauw tijd voor de preek. Daar liggen ze dan in het stro, de jongens. Nog nooit zijn ze zo open geweest voor een preek als nu. Het is een weelde, voor hen het Woord te mogen bedienen. De boer uit de buurt is in zijn Zondagse pak aanwezig. Oom Piet zit op een kist met patronen met zijn rug geleund tegen een stutpaal. Het is nog altijd in de Lijdensweken en de preek gaat over de vraag van Pilatus aan Jezus: „Vanwaar zijt Gij”? Oom Piet tracht duidelijk te maken, dat, wanneer op deze vraag aan Jezus een „menselijk” antwoord te geven was, Jezus behoord had tot de orde der dingen zoals wij die kennen. Maar dan was Jezus niet geweest de Christus Gods. Hij kan Zijn persoonsbewijs niet laten zien. Hij komt van „omhoog”. Ook is Zijn Koninkrijk niet van deze aarde. Daarom, wij moeten het goed weten: uiteindelijk strijden wij voor het Rijk van Koning Christus. Maar Zijn Rijk komt niet als een

vrucht van ons strijden, maar zal als een gunst van God dalen van „omhoog”.

Na afloop schuifelt de gast naar oom Piet toe. Hij drukt hem een tientje in de hand en vraagt dan aan de jongens, of ze zo straks even op de boerderij komen, om wat ham en eieren te halen. Zo wordt het 's Zondagsavonds een feestmaal van gebakken eieren met ham. Maar oom Piet is niet zo goed, of hij moet eerst helpen met het houthakken, om het maal te bereiden. Het is voor de geestelijke gezondheid heel goed, na de preek kachelhout te gaan hakken. Maar zover is het nog niet. De patrouille komt terug van de boerderij met een zak vol eieren en een kapitaal stuk ham. Dan zullen ze maar optrekken naar het bosje, waar fornuis en etenskeet staan opgesteld. Oom Piet zal de eieren dragen en Jaap de ham. Ze trekken weer bij tweeën en drieën tegelijk weg. Jaap en oom Piet schuifelen tussen de heuvels van de zandverstuiving door. Plotseling zien ze de twee, die voor hen uitlopen, neervallen. Dat betekent onraad. Ook Jaap hoort vreemde stemmen. Oom Piet en Jaap werpen zich ook op de grond. Maar het valt niet mee, neer te vallen met een papieren zak eieren in je hand. Er druipt dan ook al gauw wat eierstruif naar buiten. Jaap, die niet van de bangsten is, sluipt op zijn buik op verkenning uit. Na enige tijd komt hij bij oom Piet terug.

Het blijkt, dat er op de helling van een heuvel een vriend paartje zit, dat op de Zondagmiddag de eenzaamheid van deze plek heeft uitgezocht, om wat te minnekozen. Ze zullen het bosje niet kunnen bereiken, zonder in het gezicht te komen van het gelukkige paartje. Dus zit er niets anders op dan te wachten, tot ze uitgevrejen zijn, want men kan niet hebben, dat het praatje gaat lopen, dat in deze eenzaamheid een vrij grote groep jongens rondzwerft. Gelukkig is het een boerenspan. Daarom moeten ze op melkenstijd thuis zijn. Na een uurtje is het zover en stijf gearmd vertrekt het jonge paar, onbewust van de verwarring, die ze gesticht hebben.

Dan wordt de tocht naar het bos voortgezet. Het gehakte hout vlamt in het fornuis, ham en eieren sissen in de pan en tijd om koud te worden, wordt ze niet gelaten. Na het eten een korte wandeling in de omslotenheid van het bos. De dagen beginnen al te lengen en de lucht wordt al doorzichtig van de komende lentetijd. In de schemering zoeken zij het hol weer op, een kort napraatje. Afgesproken wordt, dat er voor gezorgd zal worden, de fiets van oom Piet Maandagmorgen vroeg uit de fietsenschuilplaats op te halen. Dan kan oom Piet bijtijds vertrekken. Hij heeft dan gelegenheid nog even contact te maken met Klomp en kan weer

op een fatsoenlijke tijd in zijn kwartier terug zijn.

Bos is weer terug op „de Sluur”. Het kost hem moeite over te schakelen op dit, op de regelmaat van het dagelijkse werk afgestemde, leven. Om weer in deze veiligheid, de veiligheid van boerderij en boerschap te leven. De veiligheid, die zozeer verschilt van die van het hol en de kameraden. Ook mist hij bijna lichamelijk de spanning, die het samenwerken met de jongens nu eenmaal altijd meebrengt. De moeilijkheid van het overschakelen is zo groot, dat hij zich afvraagt, of hij slaapt dan wel waakt. Is dit niet een droom, dit rustige zitten met de boerenfamilie in de beslotenheid van het vertrek na het dagelijkse werk? Of was dat andere een droom, dat samenhokken in het hol, dat preken in die wonderlijke ruimte, dat eten in de gammele schuilhut in het bos? Of zijn deze beide dingen grijpbare werkelijkheden? Bos verkeert in een zenuwspanning, die hem overgevoelig maakt. Wat hij zelden of nooit doet, doet hij thans: hij neemt van de slaapmiddelen, die hij en vele kameraden altijd bij zich hebben. Voor de nacht helpt het wel, maar terstond na het ontwaken zijn zijn zenuwen al weer zo strak gespannen als de snaren van een viool. Zijn feeling voor komende dingen werkt nu op volle toeren.

Op een morgen zegt hij tegen zijn gastvrouw:

„Vandaag of morgen komt mijn dochter bij mij op bezoek” en de middagthee staat nog niet op tafel, of zij is er. De berichten van ma Bos zijn vrij goed. Zij woont nu alweer in een ander huis, dat gelukkig een heel goede schuilkamer heeft. De twee jongens, die nog thuis zijn, zijn er tot nu toe goed doorgerold, hoewel de terreur al scherper en scherper wordt. Er is ook pas nog een vertrouwensadres opgeruimd. Beppie zelf is na haar ziekte nog niet helemaal de oude, maar zet toch het werk met de oude volharding voort. Jos en Harmsen maken het nog goed. Er moet voor Beppie een slaapadres worden gezocht. Toevallig komt een van de O.D.-mensen uit een naburig dorp op bezoek en hij zal haar met liefde onderdak verlenen.

Tegen half acht vertrekt Beppie en als de lichte schok van het afscheid overwonnen is, gaan vader en dochter opgewekt van elkaar. Bos ziet nu de dingen weer scherp omlijnd en slaapt die nacht zonder slaapmiddelen een diepe en verkwikkende slaap. De volgende morgen staat hij als een ander mens op. Maar nu moet er weer gewerkt worden. Het contact met den O.D.-man uit het naburige dorp wordt warm gehouden. Deze wakkere medewerker wijst een afgelegen boerderij aan. Hij zal zorgen, dat er op een afgesproken namiddag een aantal B.S.en O.D.-mensen daar samenkomen en dan zal

Pieter Bos daar een inleiding houden over de geestelijke en maatschappelijke opbouw van het vaderland, zoals hij zich die voorstelt.

Het wordt een fijne avond. Terstond spreekt men al de volgende avond af. En het wordt weer een goed samenzijn. Maar dan moet het voorlopig uit zijn, want Bos weet bij bittere ondervinding, wat het zeggen wil, als de vijand lucht krijgt van dergelijke bijeenkomsten. Dan verschijnt plotseling CocaCola op „de Sluur”. Ze heeft allerlei minder mooie berichten. Fop en Alex zijn weggevoerd uit de gevangenis in Almelo en zeer vermoedelijk nu ingesloten in Zwolle. En met Zwolle is geen contact mogelijk. Jan en Van zijn onder zwaar gewapend geleide eveneens weggevoerd. Tot bij Heino heeft men hun spoor kunnen volgen. Daarna ontbreekt elk spoor. Het later juist gebleken vermoeden is, dat zij behoorden tot de slachtoffers van de Woeste Hoeve.

CocaCola houdt zich kranig onder het gemis van Jan. Meer dan twee uur achter elkaar zitten Pieter Bos en CocaCola in het „kok’uus” met elkaar te praten. Het verleden en heden trekt aan hen voorbij en zij trekken zich aan elkaar op. Met een warme handdruk gaan ook zij van elkaar.

Dan verschijnt op een goede dag Map. Zij brengt op verzoek van Herman aan Bos de identiteitskaart

en de armband. Beide worden zorgvuldig verstopt. Map heeft verder de groeten en opgewekte tijdingen van de jongens in Beerzerveld. Het droppen gaat gestadig door. Maar het is niet gewenst, dat in dit stadium Bos naar het afwerpterrein komt. Het risico, dat men argwaan krijgt, doordat men Bos in de buurt ziet zwerven, is te groot. Dus maar thuisblijven en afwachten.

Aan afwisseling ontbreekt het niet, want in het westen zet de honger door. De boer van „de Sluur” staat wijd en zijd als een „goede boer” bekend. Hij verkoopt de eieren en de rogge zelfs onder de prijs, die de B.S. per circulaire heeft bekend gemaakt. Allerlei mensen van de overzijde van de IJssel komen op alle tijden van de dag om levensmiddelen en wie op etenstijd binnenvalt, wordt direct aan de gastvrije tafel gezet. De gesprekken met deze mensen van de hongertochten geven een inzicht in de toestand, waarin het vaderland verkeert. En Bos maakt zich ernstig bezorgd over zijn familie in „Holland”. Als er sprake is van een transport levensmiddelen, dat het Interkerkelijk Overleg naar zijn geboorteplaats zal organiseren, zorgt Bos, dat er een extra pakje voor zijn familie meegaat. Maar de overgang over de IJssel dreigt ieder ogenblik verboden te worden. Dan strijkt er een zwerm évacués in de boerschap

neer. Ook „de Sluur” zet zijn gastvrije deur weer open en de jonge évacué, die het gezin komt vermeerderen, draagt niet weinig tot de gezelligheid bij. Daar komt bij, dat het voor Bos nog veiliger wordt. Want nu zal hij als vreemdeling nog minder opvallen. Daarom gaat hij op een goede middag naar een groot dorp in de nabijheid. Ogenschijnlijk loopt alles goed af. Maar vlak na zijn bezoek komt de al meer vermelde O.D.-man met de boodschap, dat een der in het dorp gelegende K.K.-mensen Bos herkend heeft als een schoolkameraad uit zijn jeugd. Deze K.K.-man is op informatie uitgetrokken, want hij wilde wel eens weten wat Bos, dien hij in de mobilisatietijd als veldprediker had zien rondlopen, hier in deze streken te maken heeft. Daarom waagt Bos zich voorlopig niet buiten de boerschap. Daar valt trouwens nog wel wat te beleven, want nu komen ook Duitse soldaten en Hollandse S.S.-mannen om levensmiddelen op de boerderij. Met de Duitsers maakt Bos wel eens graag een praatje, maar hij blijft zoveel mogelijk uit de buurt van de S.S.

HOOFDSTUK XVI.

De lente is vroeg dit jaar. Ze zitten al menige middag buiten in de zon. Het is een wondere voorjaartijd. De lichte lentenevels bedekken alle scherpe omtrekken. Het lijkt een schone droom. En alles krijgt min of meer het karakter van onwerkelijkheid. De bondgenoten zijn de Rijn genaderd en de namen die genoemd worden, klinken hoe langer hoe vertrouwder. De brug bij Remagen is door de Amerikanen gepasseerd en Bos ziet zich weer jaren geleden zitten op het terras van een restaurant met uitzicht op de bruggen en bergen van dit bekoorlijke Rijnstadje. De boer heeft de radio te voorschijn gehaald uit zijn graf van hooi en stro. Op de grond liggend in de voorkamer luisteren ze naar de berichten.

Dan komt daar de Zaterdag, dat ongehoorde aantallen vliegtuigen door de hoge voorjaarsluchten daveren. In witte strepen tekent zich de baan der racketprojectielen af. Onder deze vliegtuigen scheren de spitfires door de ruimte en kuchend spuiten zij hun projectielen

naar de verkeersmiddelen van den vijand. Hier en daar brandt het vlak in de buurt als een schip getroffen is. 's Zondags is Bos op buurvisite en daar hoort hij uit de radio, dat de bondgenoten de overtocht over de Rijn hebben geforceerd. Avond aan avond staan ze buiten en ze zien de zoeklichten al dichterbij komen. Een lichte roes bevangt hen, die dreigt over te gaan in volslagen dronkenschap. Bos heeft aan de dochter van zijn gastvrouw beloofd, zijn gouden manchetknopen voor haar tot een broche te laten maken, als de vrijheid er voor een bepaalde datum is. En die datum is a.s. Dinsdag. Maar zover is het Dinsdags nog niet.

Dan komt het uit de radio, dat Emmerik bezet is. Even komt de angstige vraag op, of alleen Duitsland bezet zal worden en of men Holland voorlopig links zal laten liggen. Maar dan wordt Enschede bevrijd en Almelo wordt genoemd. Maar Almelo, dat is „onze” stad. Daar is het ziekenhuis, waar we onze zieken laten verplegen. Daar moeten we zijn, als we iets „hogerop” willen zoeken. Is het nu zo vlakbij? De roes slaat plotseling om tot volslagen nuchterheid. Het front staat voor de deur. Wie weet, wat er gebeuren zal? Maar we zullen staan op de plaats, waar we horen te staan en

de vijand krijgt er ons de laatste week zeker niet meer onder.

Op een avond klinken er scherpe knallen aan alle kanten. Eerst denken ze, dat de vijand de bruggen in de omtrek in de lucht jaagt, maar al spoedig komt het bericht door, dat hij de startbanen voor zijn vliegende bommen aan het vernielen is. Dat is toch zeker het begin van het einde.

De week wordt gebroken door de Goede Vrijdag. Het plan was, dat Bos op die dag op de Piksen het Avondmaal zou bedienen. Van een hulpprediker uit de buurt heeft hij een toga geleend en van zijn gastvrouw krijgt hij voor de zoveelste maal toestemming, om haar fiets — die Bos altijd schertsend de koffiemolen noemt — te gebruiken. Vrijdagmorgen wordt de tocht gemaakt, maar als Bos op de Piksen komt, blijkt het, dat de dienst niet door gaat. Al weken terug was men op weg, om Bos hiervan in kennis te stellen, maar door de zware razzia was de reis mislukt. Die razzia had een onderduiker het leven gekost en verscheidene anderen waren gevangen genomen.

Bos begrijpt er alles van. Opgewekt aanvaardt hij de terugtocht naar de Sluur”.

Het wordt Pasen, het wondere feest, waarop de Here Zijn levende vervulling zet pal naast de leeggebloede verwachting der mensen. Een

moeilijk feest in deze dagen, maar is het ooit wel makkelijk om Pasen te vieren? Gods feesten zijn onze feesten niet. Toch, het is wel moeilijk in dit ogenblik. Onze harten zijn vol van verwachting en we weten: het is een kwestie van dagen en deze verwachting wordt vervuld.

De boer, de boerin en de dochter gaan eerste Paasdag naar de kerk. Opa, die ziek is, Hendrik, die al in Duitsland had moeten zitten, Bos, die niet meer in het publiek gezien mag worden, zij blijven thuis. Onder het soepkoken, het gewone Zondagmorgenwerk van Bos, heeft hij gelegenheid, het Opstandingsevangelie door te lezen. Hij raakt er, zoals immer, op wonderlijke wijze bij betrokken. Als de familie uit de kerk thuiskomt, wordt er weinig over de preek gesproken, maar veel over de moffenbezetting, die nog altijd in het dorp gelegd is.

Op de tweede Paasdag blijft de familie naar oud gebruik bij elkander en bezoek wordt er ook niet verwacht. Bos kijkt er vreemd van op. Hij weet, dat de Zaterdag- en de Zondagavond door de jongelui uit de boerschap altijd benut worden, om contact met elkander te krijgen. Hij had dit zeker op de tweede feestdag ook verwacht. Maar op de tweede Paasdag houdt men de familiekring gesloten. Bos vraagt zich af, of dit gebruik ook terug kan gaan op godsdienstige gebruiken uit de oertijd. Pasen is nu eenmaal het

feest, waarop veel heidense gebruiken der voorvaderen nog eens de kop opsteken. Maar voor dit gebruik is hij wel te vinden.

Als zijn zoon Klomp 's middags ook nog verschijnt, dan zit men vredig en veilig in de familiekring bijeen. En de eieren worden binnengebracht. Twee grote schalen vol. Een met hardgekookte en een met zachtgekookte. In hun ongerepte blankheid of aanlokkelijke bruinheid liggen ze daar te wachten op de handen, die uit de broze schaal de vaste appetijtelijke substantie zullen losspeelden. Naar oud gebruik vangt het wedstrijd-eten aan. Hendrik, de zoon des huizes, is de glorieuze overwinnaar. Bos, een goede verliezer. Hij is maar één eitje bij Opa achter. Na dat maal zitten ze wat soezerig bij elkaar. Er hoeft niet veel gepraat te worden. Ieder weet, wat de ander denkt. Hoogstens zegt er één half luid: „Het loopt op een end”. Als Klomp vertrekt, zegt Bos: „Nu, jongen, tot ziens in de vrijheid.”

Dinsdagmorgen komt de melkrijder niet. Dat is al een heel goed teken. Ze kunnen nu melk drinken en boter maken naar hartelust. Elke dag straalt de zon uit de hemel. Dat is, met het melken en het voeren, het enige dat geregeld doorgaat. Verder schijnt het overal te haperen. En ze leven een paar dagen op de boerderij als op een eiland.

Donderdagavond, voordat de schemering valt, krijgt Bos bericht, dat er een groep jongens van de B.S. gewapend en met de banden om de arm in het veld zijn. Rap haalt Bos zijn armband en zijn identiteitskaart uit hun schuilplaats te voorschijn, grijpt de fiets van de gastvrouw en met zijn klompen aan en zijn pet op jakkert hij in de aangegeven richting. De fiets wordt bij een boer onderdak gebracht en dan het veld in. Maar de jongens zijn niet te vinden. Wel staan hier en daar groepjes mensen, maar daar zij Bos niet kennen, geven zij op zijn vragen geen duidelijk antwoord.

Eindelijk ontmoet Bos een bekende. Die geeft hem nauwkeurige aanwijzingen over de boerderij, waar hij de jongens kan vinden. Nu duurt het niet lang, of hij heeft ze. Den commandant van de patrouille laat hij even zijn identiteitskaart zien en dan is alles oké. Het blijkt, dat de moffen de melkfabriek nog bezet houden en daarmee de sleutelpositie van het dorp nog in handen hebben. Bos zal eens even op verkenning uitgaan. Hij slentert de weg naar de fabriek in. Als hij bij de laatste huizen gekomen is en het gezichtsveld vrij is, kan hij geen enkel teken van leven aan de fabriek waarnemen. Hij gaat terug en vertelt zijn bevindingen aan den commandant. Dan zal men maar op nadere orders wachten. Bos weet bij ervaring, dat er in de

kleine oorlog maar één taak voor den veldprediker is: niet in de weg lopen. Daarom een hartig woordje tot de jongens gesproken, ze allemaal een hand gegeven en dan maar weer naar de Sluur”.

Onderweg pikt hij Hendrik met een groepje van zijn vrienden op en geeft ze de goede raad, maar naar huis te gaan, want ook zij kunnen alleen maar in de weg lopen. Gewillig gaan de jongens mee en thuis zegt Bos, dat het kalf van de vrijheid geboren staat te worden en dat de klauwtjes er al voorstaan. Het is al volslagen donker geworden en men besluit maar naar bed te gaan. Ze lopen nog eens om de boerderij heen, maar er is niets te zien en dan de haverdoppen maar weer opgezocht. Bos slaapt zijn oorlogsslaap, d.w.z. hij slaapt goed. Maar diep in hem blijft iets wakker. Als hij nu midden in de nacht gewekt wordt, is hij terstond bereid om verantwoord te spreken en te handelen. Maar de nacht verloopt zeer rustig.

's Morgens vroeg krijgt hij bericht, dat een viertal jongens van de B.S. zich bewegen langs de straatweg, die op enige afstand langs de boerderij loopt. Bos heeft bij het aankleden zijn schoenen aangetrokken. Want om de vrijheid op klompen tegemoet te gaan, is toch wat al te gortig. Hij heeft er direct ook profijt van, want over sloten springende en over hekken klimmende

heeft hij de jongens spoedig bereikt. De aanvoerder van de groep is Jan Hendrik, dien hij sinds de glorieuze dagen van de Piksen niet meer heeft ontmoet. Het weerzien is allerhartelijkst. De jongens zijn met een boodschap op weg van den ondercommandant naar den plaatselijken commandant, die hier ergens in de buurt moet zitten. De moffen hebben nu de melkfabriek ontruimd, maar men weet niet precies, waar zij zitten. Bos krijgt de raad, nog een paar uur te wachten, voordat hij alleen naar het dorp kan gaan. Het duurt een paar uur en dan klinkt het geluid van de tampende kerkklok tot de boerderij door.

Nu is Bos niet meer te houden en in een minimum van tijd zit hij op de fiets en rijdt wat hij rijden kan. Als het silhouet van het dorp zich openvouwt achter de laatste boerderij, ziet hij de vlag, het rood-wit-blauw van de molen wapperen. O hart, wees nu sterk! Pieter Bos, ouwe jongen, blijf nu op de fiets zitten en ga niet op je buik aan de kant van de weg liggen grienen! Niet snikken, kameraad, maar slikken en tanden op mekaar! Het moet wel een zeer verbeterd gezicht geweest zijn, dat Bos trekt. Het wordt er niet beter op, als hij zich aan het begin van het dorp op een vertrouwensadres door de vrouw van een daar ondergedoken Joodsen dokter de band van de Binnenlandse Strijdkrachten laat omdoen.

En dan te voet het dorp in! Omhoog wapperen de vlaggen en langs de straten drommen de mensen. Als Bos deze mensen ziet, verstijft er iets binnen in hem. Wat schuifelen deze mensen doelloos langs de straat! Hoe slap hangen de lachende monden in hun gelaat! Hoe dof en weinig waakzaam zien hun ogen deze wondere tijd in! Toch moet Bos hen blijven groeten, want op het zien van zijn band yliegen de groeten der mensen hem tegemoet. Gelukkig, daar is hij op de Brink. En daar staan de jongens. De sten op de rug en de karabijn over de schouder. Ze geven elkaar de hand en lachen maar met zenuwachtige trekken om de mond. Spreken kunnen ze niet. Het blijft bij een „hallo!”

Daar komt het bericht door, dat een colonne Canadese gevechtswagens het dorp is binnengereden. Daar moet Bos het zijne van hebben. Als hij op het aangegeven punt komt, is een Canadees bezig een hek open te maken, om een wagen een binnenplaats op te rijden. Maar zo goed is hij niet, of hij moet even ophouden, want Bos moet en zal een hand van hem hebben. Glimlachend voldoet de Canadees aan dit verzoek. Maar doen die Canadezen dan niets anders dan glimlachen? En wat zien die lui er goed uit! Keurig zijn ze geschoren en de kleine snorretjes staan parmantig onder hun neus. Geen wonder, dat de meisjes zich graag door hen laten zoenen.

Maar de boerinnetjes hier houden zich bij al hun vreugde op een afstand.

Dan moet er even gepraat worden met den commander, maar wat gaat hier alles zonder schreeuwen en zonder commando's. Wat gaat alles gemoedelijk! Toch is er een perfecte orde. Ieder weet, wat hij te doen heeft en doet het goed ook. Het valt Bos plots in: zulk een leger is onoverwinbaar. Hij drukt het voor zichzelf zo uit: 't meerderwaardigheidscomplex wint het van 't minderwaardigheidscomplex! Dan hier en daar nog een praatje gemaakt met wat andere Canadese soldaten, waarbij de verrassende ontdekking wordt gedaan, dat een van die Canadezen een volbloed Hollandse jongen uit Brabant is.

In deze gemoedelijke sfeer krijgt Bos honger. Het ontbijt is er ook voor een goed deel bij ingeschoten. Dan maar weer naar „de Sluur”. Hij weet: daar wacht een prima maal, waarbij het heerlijke spek niet zal ontbreken. Bij de maaltijd dringt Bos er bij zijn gastheer en gastvrouw op aan, dat zij vanmiddag naar het dorp moeten gaan. Ze moeten nu meemaken, wat er gebeurt; ze moeten hun bevrijders zien. Midden in de maaltijd komt Klomp binnen. Ook bij de ontmoeting van vader en zoon kunnen er niet veel woorden meer gewisseld worden.

Klomp heeft een verzoek van den dominee

van „de” pastorie, of Pieter Bos vanmiddag om half drie een bevrijdingsrede wil houden op het kerkplein voor de verzamelde bevolking. Dat moet gebeuren. Als Bos snel afeet, kan hij nog net op tijd komen.

Daar staan ze dan op het kerkplein. De boeren, die zo trouw hebben geholpen, de burgers, die altijd maar weer onderdak hadden verleend. Voor deze mensen kan Bos nog wel spreken. De dominee spreekt een inleidend woord; vaderlandse liederen worden gezongen, en dan klimt Bos op de tafel, die tot preekstoel moet dienen. Toen is daar een ogenblik geweest van verbondenheid door het woord en door het Woord. Dan golft machtig de dankpsalm omhoog.

Nu weer naar de commandopost. Daar valt van allerlei te bespreken, want de toestand is nog in veel opzichten verward. Door de milde lenteavond fietst Bos naar zijn kwartier. De krampachtige blijdschap is verstild tot een stille vreugde en het stijve, doffe gevoel, dat hem vanmorgen tussen de schare van mensen besloop, is bijna geweken. 's Avonds wordt er rustig nagepraat. Noch door de oorlog, noch door de bevrijding laat een oud en nog kerngezond boerengeslacht zich uit het evenwicht brengen. Wat nu? De Zaterdag is nog vol verwarring, maar de blijde zekerheid, dat het nu toch wel voorbij is, blijft de ondergrond van al hun praten en

overleggen. Toch blijft waakzaamheid geboden.

Bos is nu weer helemaal veldprediker en wordt in deze kwaliteit in het bezit gesteld van een gevorderde fiets. De „koffiemolen” heeft voor hem afgedaan. De Zondag breekt aan. De plaatselijke predikant en de hulpprediker zullen samen een dankstond houden. Bos zal daarbij de B.S. vertegenwoordigen, daar de jongens op hun post moeten blijven. Met de onvolprezen Jenneke gaat Bos kerkwaarts. Als zij de harde weg bereiken, houdt een buurman hen staande met de mededeling, dat er Duitse patrouilles in het veld zijn en dat deze een jongen van de B.S. gevangen genomen hebben. Het is nog een kilometer of drie fietsen naar de kerk. Bos begrijpt zichzelf niet. Hij vertikt het, om de band van de B.S. af te leggen. Hij maakt zijn pistool schietklaar en vraagt aan Jenneke, of ze bang is. Het ferme meisje zegt: „Neen!” En dan gaan ze samen op pad door het gevaarlijke terrein heen. Een wondere kerkgang, die goed is afgelopen. In de kerk wordt het voor Bos door alles heen toch een teleurstelling. De woorden zijn zo oud, zouden ze niet wat versleten zijn?

Na de kerk zit Bos weer tussen de jongens. Er wordt hem gevraagd, of hij vanmiddag voor de jongens ook een preek wil houden. Bos wil graag, maar op één voorwaarde. Alléén de jongens van het strijdend gedeelte mogen komen.

Nu komt de vraag: mogen hun vrouwen en hun meisjes er bij zijn? Natuurlijk, die horen er bij. 's Middags mag Bos zich in de kamer van den burgemeester voorbereiden voor zijn preek. Er worden zoveel mogelijk jongens vrijgemaakt van dienst en als Bos achter de kathedraal van het zaaltje staat, zitten ze daar, de kameraden met hun vrouw en hun meisje naast zich. Het grijpt hem tot in het diepst van zijn ziel.

Hij begint met te zeggen, dat de burgerij met haar dankstond wel wat voorbarig is geweest, want dat we nog midden in het front staan. Hij zegt, dat we nog offerbereid moeten zijn en dat de waarachtige kracht voor het offer alleen gevonden wordt in het geloof in dat offer, dat God de Here zichzelf brengt in Christus Jezus. Hij roept de vrouwen en meisjes op tot de bereidheid, de jongens los te laten en over te geven aan de plicht, die hen roept. Hij onderstreept nog eens, dat deze oorlog in zijn diepste diep een godsdienstoorlog is en daarom klinkt met een gedragen ernst het lied van Luther door het zaaltje. Allen voelen zich gesterkt door het Woord, Bos niet in de laatste plaats.

Geen uur later zijn de gevechten in volle gang. De vijand is met sterke patrouilles in het veld. Hij trekt in de richting van verschillende bruggen en een groep van 120 man, voorzien van auto's en pantservuisten probeert door te

breken in oostelijke richting. De Canadese commandeer zegt, dat zijn macht te klein is, om een grote opmars te wagen. De tactiek zal dus moeten zijn: telkens een paar gevechtswagens met een groep jongens van de B.S. er op uit te sturen, om den vijand weg te duwen van de bedreigde punten. En dat plan wordt uitgevoerd.

Daar rijden al een paar wagens voor de commandopost. Alles gaat even rustig en de glimlach wijkt niet van de gezichten. Een kort woord van vaarwel en ze laten zich in de pantsertorens zakken. Een groep van een veertig jongens op de fiets er achter aan. De rust werkt zeer aanstekelijk en hoewel de jongens blaken van lust, om op den mof aan te vallen, heeft het geheel meer van een fietstocht dan van een krijgshandeling. De weg voor de commandopost geeft een goed vergezicht. Het duurt niet lang, of uit de richting van het bedreigde punt klinken de scherpe knallen van het geschut uit de gevechtswagen en het ratelen van de korte vuurstoten uit de brens en de stens.

Bos is er weer helemaal in. De eigenaardige spanning van het vuurgevecht doortintelt hem met een aangename prikkel. Er moet hem een grap van het hart en een van de jongens, die Bos meer heeft meegemaakt, zegt: „Oom Piet begint er weer schik in te krijgen.” Kijk, daar stijgen rookwolken op en van den commandeer

komt het bericht: „Bij Dekker is het fixed.” Die boodschap kwam net draadloos door van de daar in actie zijnde gevechtswagens. De brug bij Dalvoorde is behouden en de poging tot doorbraak naar het oosten is verijdeld. Onzerzijds zijn geen verliezen geleden, maar later blijkt, dat niet alleen het huis van Dekker totaal verwoest is, maar dat ook twee vrouwen deze actie met hun leven hebben moeten bekopen. De commander heeft er zichtbaar spijt over; hij wijst er op, dat ze hier in Holland de oorlog zo voorzichtig mogelijk voeren. In Duitsland zou er geen huis bij de brug zijn gespaard, maar oorlog blijft nu eenmaal oorlog.

Nauwelijks zijn de jongens weer terug, of er komt bericht, dat bij de Groene Jager op een patrouille van twee jongens geschoten is. Een ervan is gewond. Daar zitten dus ook moffen en ook die brug moet vanavond nog in onze handen zijn. De gewonde is al bij den dokter van het dorp ondergebracht. Bos gaat er heen. Hij kent den jongen niet, die op de divan in het doktershuis ligt uitgestrekt. Het blijkt een onderduiker te zijn uit Amsterdam, die bij de B.S. was aangesloten. Hij heeft een schot in het kruis; de dokter meent zelfs twee schoten, en tilt er nogal zwaar aan. Bos, die meer gewonden bij oorlogshandelingen heeft meegemaakt, is nogal optimist. Het spuitje van den dokter

heeft wonderen gedaan en pijn heeft de jongen niet. Hij zal getransporteerd worden naar een Canadees hospitaal en daar zullen de artsen met hun oorlogservaring hem wel oplappen. De Amsterdamse jongen is zeer toegankelijk voor dit optimisme en het wordt een opgewekt afscheid.

Kijk, daar gaat net de colonne naar de Groene Jager. Het gaat weer op dezelfde rustige, maar onverzettelijke manier. De hele film draait weer op dezelfde wijze. Wat schoten, een rookpluim en het bericht komt door: it is fixed and we have captured three. Het duurt niet lang, of een der gevechtswagens komt terug en boven op de pantserkoepel kleven drie moffen. Een lancecaporal van de Canadezen blijkt niet alleen zeer goed Duits te spreken, maar heeft zich ook de snauwende toon van een Duits onderofficier eigen gemaakt. De moffen worden bediend naar hun bestelling. Het korporaaltje snauwt ze, zodra de wagen stilstaat, naar beneden. Daar komt ie met ze aan. Ze worden langs Bos geleid, die hardop constateert: „Ha, zwei Oberfeldwebel und ein Schütze.” Waarop het Herrenvolk in Knechtschaft antwoordt met een deemoedig: „Jawohl.” De drie gevangenen worden tegen een blinde muur gezet. Aan hun ene zijde neemt de veldprediker plaats. Aan hun andere zijde een van de jongens met getrokken pistool. Een meter of vijf voor de muur wordt een andere

B.S.-er gezet (een gelukkig nog al haveloos type en in zijn verschijning een echte terrorist) met het geweer in de arm.

De Duitsers proberen zich goed te houden, maar de monden gaan toch beven. Ze zijn er heilig van overtuigd, dat hun laatste uur geslagen is. Is het er bij hen niet ingestampt, dat de terroristen alle gevangenen op een beestachtige manier afmaakten? En blijft het niet waar, dat zoals de waard is, hij zijn gasten vertrouwt? Er gebeurt natuurlijk niets, behalve dat zij gefouilleerd worden en op een andere wagen achteruit worden gebracht. Zichtbaar verruimd beklimmen ze de pantserkoepel van hun tweede voertuig.

Ook de acties bij Marle en den Vosseboer hebben een succesvol verloop gehad. Ten slotte komt de 's morgens door den vijand gevangen genomen B.S.-er waarlijk weer opdagen. Hij had kans gezien, z'n armband, die hij gelukkig in zijn zak droeg, weg te werpen. De vijandelijke commandopost, waarheen hij gevoerd zou worden, bleek al ontruimd te zijn en toen hadden de moffen hem maar weer laten lopen. De dag is dus goed geweest, maar niemand weet, wat de nacht zal brengen en uiterste waakzaamheid blijft geboden. Er komt nog bij, dat de Canadese colonne een andere opdracht krijgt, zodat het nu alleen op de B.S. aankomt.

Bos

blijft op het dorp slapen en maakt weer een van zijn oorlogsslaapjes door, maar de nacht blijft rustig.

's Morgens ziet alles er nog beter uit dan de vorige avond. De mening is gewettigd, dat de vijand aan het terugtrekken is en daarom gaat Bos nu naar een dorp, een kilometer of vier achter het front, waar de post is van den plaatselijken commandant. Het wordt hoog tijd, dat hij met dezen weer contact opneemt en hij verlangt naar zijn oude troep, waarvan hij weet, dat ze in harde gevechten gewikkeld geweest zijn. De groep van Geert heeft verscheidene doden en Jan II moet nog al zwaar in het dijbeen zijn gewond. De gevorderde fiets is maar een best karretje. Toch is het geen opgewekte tocht. Bos voelt van binnen zich weer verstijven. Het opgewekte groeten van de mensen, het juichen van de kinderen, die hij passeert, kan daarin geen verandering brengen.

Op de plaats van zijn bestemming gekomen, vindt hij zijn oude kameraden terug, gekazerneerd in een school. Het is weer handen geven en lachen. Maar, wat zijn er veel onbekende mensen in die school? Mensen zonder band om. Zijn al die mensen wel vertrouwd? En wat moeten al die mensen hier? Bos ziet, dat ook de jongens er last mee hebben en zich onhandig tussen al die mensen bewegen. Maar het is er goed,

want er is eten in overvloed en hier en daar in een stille hoek kun je werkelijk nog eens af en toe met een kameraad praten. Het leven tussen de mensen legt, zonder dat Bos het weet, toch beslag op hem. Want hij heeft plotseling de onontkoombare behoefte, zich te laten scheren.

In de eerste klas zaak van het dorp is het zo druk, dat Bos op de laatste lege stoel kan gaan zitten wachten. Weer komt de gedachte bij hem op: zijn al die mensen wel vertrouwd? En hij moet zichzelf goed bewust maken, dat nu de vrijheid er is. Nu kan hij rustig om zich heen zien. Daar zitten ze dan, de burgers in hun keurige confectiepakjes, hun mooie grijze hoedjes hangen op een rij aan de kapstok. In dit plattelandsdorp zijn ze nog wel doorvoed ook. Hun eigenwijze monden gooien met dezelfde burgerwijsheid van vroeger de eigenwijze woorden er uit. Ze weten alles, hebben overal vooraan gezeten naar hun zeggen en blijken allemaal illegale werkers eerste klas te zijn. Als ze opstaan uit de scheerstoel, glimmen hun pasgeschoren papwangetjes van het scheermes en van de trots. Bos is blij als hij geholpen is en deze tempel van eigenwijsheid verlaten kan.

Weer terug naar de school! Daar is het althans iets beter. Bos moet nog een kwartier hebben. Nu kan hij overal terecht en men is er op uit, hem vrijheid te verlenen. Maar hij is koppig

genoeg, om een adres op te zoeken, waar hij ook in de bezette tijd hartelijk welkom was. Oom Frits in zijn volle waardigheid van plaatselijk commandant is meer dan druk. Gelukkig is Klaas nu chef van de staf en staat hem met zijn oude legerervaring ten dienste. Alles loopt vrij vlot.

De volgende dag is oom Piet al weer bijtijds in de school terug. Hij kan het op dit ogenblik niet stellen buiten zijn oude kameraden. Als ze met een kluitje op elkaar op een harde bank zitten te kletsen, komt er zowaar een burgerheer binnen met een hoge hoed op. Ook is in de kamer van den commandant al een schrijfmachine gearriveerd. Oom Piet moet zijn hart even luchten: „Jongens, nou gaat het mis, er zijn al weer hoge hoeden en schrijfmachines.”

Er is werk te doen voor den veldprediker, want de doden moeten met militaire eer begraven worden. 's Middags zal dat ter plaatse gebeuren. Als oom Piet met het vuurpeloton naar de begraafplaats marcheert, stromen de mensen toe. Weer benauwt het oom Piet en de verstijving van binnen breidt zich angstwekkend snel uit. Wat moeten al die mensen, wat moeten die slordige volkswomen, die zich naar voren dringen, wat moeten die meisjes met hun beste hoeden en mantels, die gearmd op de weg heen en weer lopen, om de begrafenisstoet af te

wachten? Wat moeten die burgerdames in hun keurige kleren en die burgerheren, die zich een plechtige ernst hebben aangemeten? Bos voelt zich met de jongens als een stel vreemden tussen al deze zelfverzekerde mensen in.

De begrafenisstoet nadert, alles loopt, zoals het geregeld is. Het salyo van het vuurpeloton davert door de lucht en dan moet oom Piet spreken. Het lukt nog ook. Hij spreekt van de kameraden, die verwaardigd geweest zijn, het hoogste liefdeoffer te brengen, want zij hebben hun leven gegeven voor hun vrienden. Zo staat het in het Evangelie naar Johannes. Hij spreekt tot de verwanten en wijst op het offer, door Christus gebracht. Hij spreekt van de dood, den laatsten vijand, een vijand, dien we met onze stens en brens niet kunnen overwinnen, maar die door Christus verslagen is in een volkomen overwinning. Dan spreekt hij tot de menigte. Hij wijst erop, dat het offer voor hen gebracht is, dat het voor hen een grote verantwoordelijkheid is, de graven der gesneuvelden in hun midden te hebben. Want indien ze van nu voortaan niet willen meewerken aan een vernieuwd vaderland en een verbeterde samenleving, zullen deze gesneuvelden in de dag der opstanding tegen hen getuigen. Dan marcheren ze weer af, een vreemde troep, die door de menigte schuift.

De week rolt voort. Het wordt Zondag en

oom Piet zal preken in de school. Dat zal dan de laatste preek wel worden voor deze groep. Het lokaal is keurig ingericht. Aan het plafond hangt een parachute van Cor, die een paar dagen voor de vrijheid naar beneden kwam. Oom Piet legt op het tafeltje, vanwaar hij spreken zal, naar oude traditie, twee gekruiste pistolen als lessenaar, waarop de bijbel komt te rusten. Hij spreekt weer over de komst van het Evangelie in Europa door de prediking van Paulus. Hij wijst er op, dat om dit gepredikte woord heen de Europese beschaving is opgebloeid. Al sprekende voelt hij allerlei weerstanden uit de hoorders op zich afkomen. Hij wil echter doorgaan. Het revolutionnaire, dat in elke Evangelieverkondiging schuilt, brengt hij krachtig naar voren. Maar als hij „Amen” zegt, weet hij nog maar één ding: de preek is mislukt, want de aansluiting bij een goed deel der hoorders is gemist.

De organieke samenstelling van de B.S. komt nu elke dag meer aan het licht. Daarom is het gewenst, dat Bos zich begeeft naar de plaats waar hij behoort, namelijk het kwartier van de staf van het district. Deze is gevestigd in een stadje in het hart van Overijssel. Dat betekent dus het definitieve afscheid van de groep hier. Er worden handen gegeven, afspraken gemaakt, om elkaar nog eens te ontmoeten en dan zit Bos

al op de fiets en is de tocht begonnen, die allicht een paar uur in beslag zal nemen.

Lichte lentenevels omsluieren het landschap en nemen het gezicht op de horizon weg. Ook van binnen is alle uitzicht omsluierd. Dan valt hem plots het woord in: Een wolk nam Hem weg van hun ogen. Dan, als een zuil licht, valt het in hem: Het Koninkrijk der Hemelen is nabij. Maar het nevelgordijn valt weer dicht en hij trapt door.